Aposel Ruas Guman Nangan

Yisu Ini Bung' Atangin Marapayam Naba

1 Tiofilas, ming'a dzi papiarang' kakaran
miamun ugu, da dzi kakar nan i nam mara
maran Yisu nangan, da uwayant mara maran
Arangan utusa ampan gin da mung' ugu
2-3 da iba isang' gubu' Anutu tipa uda Aranga
yaba gunungun. Mung' da Aranga yu tsakia da
imamp, da raiyi da Aranga munti marata' da
iwa' da aposel ruas Aranga runggan piriang'an,
da inang nam ampi bingan, i ribarangan sru'a
gin bida Aranga mpa marata'. Da ming'a
Marapayam Mararam riniurun gan da Aranga ni
da ribarangan i gum mara maran ribaranga
nangan. Ming'a wasa' i gubu' 40 da ribaranga
tsanga Arangan, da Aranga ni da ribarangan i
Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.
4 Gubu' Aranga rung' ruta ribaranga
mpadan,* da Aranga ni da ribarangan ibiani,
"Agam anung' tanginda Yerusalem rai u. Agam
wampa wafang' i nam aru Ramang' ragada i
riman da agam ugu, nam aru miamun dzi nidan
da agam sib da agam ringanta gin ugu.
5 Yowanis irurub garam da sagat i mpui. Da
gubu' ampi bingan wasang' i fada sib, da dzi
bung' arurub agam i Marapayam Mararam."

---

* **1:4:** *rung' ruta ribaranga mpadan* — ma 'rung' ruta ribaranga mpada gada nam' **1:5:** Mat 3:11; Mrk 1:7-8; Luk 3:16; Ywn 1:26-27; Apo 2:33; 11:16

6 Da aposel ruas impru' ruan da igut i
Arangan, “Nifutsarif, mani gubu' aruani da U
bung' asu garam Israil king gan da nanang utup
Israil natip ayu riniurun,† ma ima'?”
7 Da Aranga tip ini ribigi nanggan munga'
ibiani, “Anung' agam nanggam mangan igi u, i
agam sru'a i gubu' aru Ramang' tagadan igi u.
Ima'. Arangan runggan isu wain i nam santan
igi.
8 Da bitsinta' gubu' Marapayam Mararam
badan da agam, da agam bung' ayu riniurun. Da
agam bung' ani dzi wasi naming' Yerusalem, da
nasang' intap Yudia da Samaria santan, da
nafan nasang' intap da intap.”

Yisu Iyab Gunungun
(Markus 16:19-20; Lukas 24:50-53)

9 Yisu ini nan arigi sib, da gubu' ribaranga
rung' raraba Arangan, da Anutu iyu Arangan
iyab gunungun. Da maraum manga buafir
Arangan, da ribarangan anung' itip itsanga
Arangan u.
10 Aranga fa sib, da ribaranga rung' imunti da
intrung maran funub angu i gunungun aga, da
sung angu da garam iru'run ngarukui gan sapan
irut ribarangan imunti.

---

† **1:6:** *nanang utup Israil natip ayu riniurun* —Mung' ugu da garam Israil isu king da impa tayang' utupan. Da ming'a Yisu gubu' gan da garam Rom impa tayang' Israil. Ibinigi da gubu' Yisu wa'an da rib ampi bingan maran ifur ibi Yisu bung' asiat garam Rom rai da nasu garam Israil king gan. **1:8:** Mat 28:18-20; Mrk 16:15-18; Luk 24:46-49; Ywn 20:22-23

11 Garam iru'run igi ini ibiani, “Agam garam
Galili, ibianung' da agam rung' imunti irarab
iyab gunungun aga? Yisu arigi, aruani da Anutu
iyu Arangan da itangin agam rai da iyab
gunungun, da Arangan bung' atip aba i sanab
bida aru agam tsanganda Arangan fada
gunungun gin igi.”

Iraga Garam Mangan i Uda Yudas Guman

12 Ibinigi da ribaranga tangin mamai nida Oliv
in igi rai da itip ifa Yerusalem. Mamai Oliv igi
iming' uts angu da Yerusalem isang' kilomita
bitsinta', da isang' i garam Yuda yunga gin da
gubu' Sabat.‡
13 Gubu' ribarangan atang'a Yerusalem, da
ribaranga atang' ungar igi wasa' gan mangan
ming'a wagung' tuasarangan mpada gin.
Ribarangan binganggan ibiani, Petrus, Yowanis,
Dzems, Andru, Filip, Tomas, Bartolomiu, Matiu,
Alfius narunggan Dzems, Saimon, faring'a
Dzelot§ in, da Dzems narunggan Yudas.
14 Da ribarangan santan igi rut Yisu rinanggan
Maria, da sagat fain impru' da Yisu rain rusan,
da ribarangan inang da iwa' impru' i uda gin da
gubu' ampi bingan.

---

‡ **1:12:** *isang' i garam Yuda yunga gin da gubu' Sabat* — Garam Yuda nanggan faidagin ipa' ribarangan i anung' yunga yusa kilomita bitsinta' da gubu' Sabat. § **1:13:** *faring'a Dzelot in* — Dzelot igi da rib Yuda utupan mangan buginda i mpada warang' i Rom gabman gan da isif ngants in. **1:13:** Mat 10:2-4; Mrk 3:16-19; Luk 6:14-16

15 Wasa' i gubu' arigi da rib muarutsa Yisu
mpru'a ruan igi gudzunggan iwa' ibi 120. Da
Petrus imunti iyab wasa' i utup igi da ini ibiani,
16 “Raing' ruas, mung' bingan ugu da
Marapayam Mararam irim nan da King Tafit, da
arangan ikakar nan i Yudas, garam aru rima
sanab i garam ipiap i mpunga Yisu. Ibinigi da
nam igi iwa' isu nidzun yatsung' nan aru Tafit
kakara ru'a Anutu papiarian mung' bingan ugu.
17 Mung' da Yudas iwa' ibi agi gang' mangan
da arangan irut agi impru' ruang' nanga Yisu
guman ani.”
18 (Yudas iyu nam ntsuman i uwayant maisan
arangan nangan igi, da iyu intap manga gin. Da
irua' iru' intap arigi da imamp, da arangan
riniuriatsan ibrang ruan, da wangupati' ming'a
wasa' iyats ruan iwa' da iming' intap mana'.
19 Da rib santan mpada ming'a Yerusalem igi
iringant i arangan nanggan mampan. Ibinigi da
ribarangan ifaring' intap igi binganggan
Akeldama i gan nifu nanggan, i bingan igi
wainggan da ibiani, ‘Intap Bi'’.)
20 Petrus rung' yutus nan ini, “King Tafit
ikakar nan ani iming' Papiar Mint Tsarifa Anutu
Gin ibiani,
‘Ungar aru aranga mpada gin ugu da naming'
uta'.
Da anung' isang' i manga mpada gin.’
Da Tafit itip ikakar nan mangan ibiani,
‘Da garam manga nanang gum aru aranga
nangan igi.’

1:19: Mat 27:8 **1:20:** Mnt 69:25 **1:20:** Mnt 109:8

21-22 I wain arigi angu da agi nataga garam
mangan aru ruta agi mpadan da gubu' santan
Nifutsarif Yisu ruta agi yungan ugu, ming'a
gubu' aru Yowanis ruruba Arangan da basang'a
gubu' Arangan tipa yaba gunungun. Da arangan
narut aga nanang gum i nida Yisu nanggan tipa
muntida marata' wasi."
23 Ibinigi da ribarangan irants garam iru'run
ani: Yosef, faring'a bida Barsabas da arangan
binganggan mangan Dzastus, da mangan
binganggan Matias.
24 Ida ribarangan iyugin ibiani, "Nifutsarif, U
sru' i garam santan wangunggan. Da wasanting'
agai i rib iru' ani gan idzuwai da U taga
25 i uda Yudas mumai gan i suda aposel da
nanga Agu gumam, i Yudas igi itiri gum igi rai
sib da ifa mumai gan rururungan."
26 Da ribarangan yantung' rarub, da rarub
ikupis Matias binganggan wasi. Ibinigi da
Matias isu aposel 12 igi gan mangan impru' da
rib 11 mpada mung' ugu.

2

Marapayam Mararam Gan Ru'a Ba

1 Gubu' tsira' nida Pentikos in* bawa'an, da
ampan santan muarutsa Yisu impru' ruan impa
ungar mangan.

1:26: Yon 1:7; Mat 27:35; Mrk 15:24; Luk 1:8-9; 23:34; Ywn 19:24

* **2:1:** *gubu' tsira' nida Pentikos in* — Bingan Pentikos wainggan ibi 'gubu' 50'. Gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib igi ntsupan da gubu' 50 fada sib raiyi, da gubu' tsira' Pentikos iwa'. Da rib Yuda isu nam gadan tsira' i gubu' gum ati'an. Watsanga: Kis 23:16; 34:22; Wkp 23:15-21; Lo 16:9-12.

2 Da sung angu da ribarangan iringant i nam
ririring manga bada ming'a gunungun, iwa' ibi
fifing' riniurun tsira'. Da nam ririring igi ibuafir
ungar ribaranga mpru'a ruan mpada gin igi
santan.
3 Da ribaranga tsanga nam mangan iwa' ibi
dzaf bururung'an narun narun bida garam gar
man, da idzarang ifa mpai iyab i ribigi bitsinta'
bitsinta'.
4 Da Marapayam Mararam ifung' i ribarangan
santan da ribarangan ini nan i nifu nan† maran
maran isang' Marapayam Mararam rima
riniurun rutin i nidan.
5 Da gubu' arigi da garam Yuda faing' atsung'a
i Anutu nanggan bini angu ming'a intap sib
angu impa iming' Yerusalem.
6 Gubu' ribarangan ringanta i ribigi gagara
gan tsira' bingan igi, da iba mpru' ruan iming'
mumai arigi da isau uwayant, i wain, garam
bitsinta' bitsinta' iringant i garam nida nan i
nifu nanggan rururungan.
7 Da tuasarangan irunt fafun tsira' bingan da
ini nan da ruan ibiani, “Mani garam tuas aru
nida nan ani da mani garam Galili runggan
angu?
8 Ibubianung' da agi ringant i ribaranga nida
agi bitsinta' bitsinta' nifu nanggang'
rururungan?
9 Agi garam bada ming'a intap Partia da Midia
da Ilam da Mesopotemia da Yudia da provins
Kapadosia da Pontus da Esia

---

† **2:4:** *nifu nan* — Ming'a nifu nan Grik da ini ‘man’ ibi ampap 3 ugu, da bitsinta' nan igi wainggan iru'run, ‘man’ da ‘nifu nan’.

10 da distrik Frigia da provins Pamfilia da
intap Idzip da intap Libia munga' gan ming'a uts
da gamp Sairini, da agi garam gamp Rom ba
mpada ani.
11 Agi garam Yuda mpru'an da garam utup
fain atsung'a rib Yuda sanaban pumu'a Anutu,
da agi garam intap Krit da Arebia. Da agi santan
iringant i ribarangan nida agi nifu nanggang'
ruga rugan rururungan, i nida Anutu guman
tsira' tsira' nangan wasi."
12 Da rib santan iringantin da irunt fafun gin
da isau uwayant i nam wa'an igi. Da
tuasarangan igut i ruan, "Nam ani gan
ibubianung'?"
13 Da ribigi gan fain itus umpur i ribarangan
da ini, "Ribarangan inum wain gurun yusan, da
maran ididirunt."

Petrus Ifis i Nan da Ampan Tsira'

14 Petrus imunti impru' da aposel 11 igi da ini
nan tsira' bingan ruta wan dzidziwandan da
ampan tsira' ibiani: "Agam garam Yuda da agam
rib santan mpada ming'a Yerusalem, agam
warim ringam bini i dzi nanggang' ani, da agam
bung' asru' i nam wa'an da aruani wainggan.
15 Agamam fain ini gan aga numa wain gurun
da marang' didiruntan, da bitsinta' ima'. Aruani
da 9 kilok tata' bingan angu ani!
16 Da bitsinta' mung' bingan ugu da Anutu
profetan Dzoel ifis i nan i nam aru wa'an ani, da
arangan ini ibiani:
17 'Anutu ini, "Dzi bung' anang nam bida ani da
gubu' buntun.

Dzi bung' ayats gang' Marapayamang'
nayab i ampan santan.
Da agam narum rusam marub marub da finam
finam bung' ani dzi nanggang' profet
wasi.
Da garam fa' fa' bung' atsanga nam dzi
kupisa wasi bida nam puafuban,
da garam fufi fufi bung' apuafub.
18 Dzi wasang' riman da garam tsira' tsira' angu
u, ima'.
Wa'a gubu' aru nigi da dzi bung' ayats gang'
Marapayamang' nayab i garam da sagat
gumang' uta' nabinigi,
da bung' ani dzi nangga' profet wasi.
19 Da dzi bung' asanting' nam maran mangan
nawa' aming' gunungun wagung'
da intap warang' ani nabi ampap i gubu'
arigi.
Bi' da dzaf da dugunt tsira' bung' awa'.
20 Da gubu' bung' asu nam mimin,
da ukam bung' asu bi',
raiyi da Nifutsarif gubu' gan tsira' ruta
nampang da nam puatsadan igi bung'
amus wa'an.
21 Da gubu' arigi da rib nu'a Nifutsarif‡ i rima
ribaranga sib
da Arangan bung' arim sib.” ’

‡ **2:21:** *Nifutsarif* — Profet Dzoel yakar nan ani ibi ‘Yawe’ iming' nifu nan Hibru, da bitsinta' rib Yuda inang da ifaring' Anutu binganggan igi ibi ‘Nifutsarif’. Da Petrus ifaring' bingan ‘Nifutsarif’ ani iyab i Yisu. Bingan ani iming' ampap 20 ibinigi. **2:21:** Dzl 2:28-32

22 “Ampan Israil, waringant i dzi nanggang'
ani! Dzi ni nidan da agam i Yisu garam Nasaret.
Agam runggam isru' i gum riniurun da nam
maran mangan Anutu nangan ming'a wasa' i
agam yaba i garam arigi banginggan. Anutu
inang ibinigi i agam sru'a gin i Arangan runggan
itangin garam igi iba.
23 Da mung' ugu da Anutu isru' i nam santan
da yudzu nan sib i rima garam arigi bia'a agam
banginggam. Da ming'a rib maisan banginggan
da agam yis Aranga funub iyab gai mpara i ruan
da Aranga mamp.
24 Da bitsinta' gubu' Arangan mampa sib, da
Anutu runggan ira' i Arangan da ipira' Arangan
sinung' nam mampan tsakia gan, i wain, nam
mampan wasang' i gifa garam arigi ufiak u, ima'.
25 Ibi mung' ugu da Tafit ini nan ibiani iyab i
Arangan:

‘Dzi tsanga Nifutsarif impa uts angu da dzi da
gubu' sib angu,
i Arangan isarimp dzi da irim riniurun da
dzi.
Ibinigi da nam manga wasang' i nanga dzi
ratan da rataratan u.
26 I wain igi, da dzi nugung' itsia', da dzi nifung'
itsarif Agu, Anutu.
Da dzi bung' ampa narim marang' i Agu,§
27 i wain, Agu anung' isang' i tanginda dzi
ganungga' rai i garam mampan gampan u,

§ **2:26:** *dzi bung' ampa narim marang' i Agu* — Nifu nan Grik ini, “dzi riniuriatsang' bung' ampa narim maran i Agu.”

ma tusa maram i U garamam mararam ani
riniuriatsan mutan u.
28 Agu santing' dzi i sanab dzi yunga gin i mpada
maran ta'an nidzun angu.
Da U bung' anang dzi nugung' anuf ayus i
ruta Agu mpadan ntingan.'

29 "Raing' ruas, dzi sru' i nan ani nan nidzun
da dzi ni da agam i agi tafanggang' Tafit. Aranga
mamp da ampan irim aranga riniuriatsan i
badzab gampan, da mumai aru rima aranga gin
igi ruming' wasa' i agi da aruani.
30 Da bitsinta' arangan profet. Da arangan
isru' gin i Anutu itaga ruan sib da arangan
ibiani, 'Gubu' bampan aga da dzi bung' anang u
yanginggam mangan nasu king nabi agu da
nampa u bintipam igi.'
31 Ibinigi da Tafit itsanga nam bung' amus
wa'an da ini nan igi iyab i Kristus, Garam Anutu
Ragadan ugu, nanggan tipa muntida marata'. Da
ini ibi Anutu anung' itangin Kristus ganunggan
rai i garam mampan gampan ma itus maran i
riniuriatsan mutan u.
32 Da garam aru Tafit nida nan gin igi, da Yisu.
Anutu itip ira' i Arangan sinung' nam mampan.
Da aga santan itsanga nam igi sib.
33 Anutu ira' i Yisu iyab gunungun i mpada
mumai wagung' bingan ming'a Arangan
banginggan bini. Da Yisu iyu Marapayam
Mararam iming' Ramanggan banginggan, ibi
Raman ragada i riman ugu. Ibinigi da iyats

2:28: Mnt 16:8-11 **2:33:** Mat 26:64; Mrk 14:62; 16:19; Luk 22:69; Apo 5:31; 7:55,56

Marapayam igi iyab i agai, ibi aru agam
tsangandan da ringanta gin da aruani.
34 I wain, Tafit anung' iyab gunungun u, da
bitsinta' ini ibiani:
‘Nifutsarif Yawe ini da dzi Nifutsarifang' ibiani,
“Wampa dzi banging' bini
35 nasang' dzi rasuda u garam ipiapam
da nanga ribarangan suda bintip
i u rima fagam yaba gin.” ’
36 “Ibinigi da agam garam santan Israil, agam
wasru' gin nabi nan ani nan nidzun. Yisu aru
agam isa funub yaba gai mpara i ruan ugu da
Anutu itaga Arangan isu Nifutsarif da Kristus.”

Garam da Sagat Ampi Bingan Iparim i Ruan da Iyu Mpui Ruruban

37 Da gubu' ampan santan igi ringanta i nan
Petrus nidan igi, da nan igi intang ribarangan
wangun. Ibinigi da ribarangan ini da Petrus
impru' da aposel ruas ibiani, “Raing' ruas, aga
bung' anang nam idzuwai?”
38 Da Petrus ini da ribarangan, “Waitam i
ruam da wayu mpui ruruban i Yisu Kristus
binganggan. Agam nanga bida nigi da Anutu
bung' asiat agam nanggam maisan rai, da bung
arim Marapayam Mararam da agam.
39 I Anutu iraga sib i nanga nam igi i agam, da
yangin rusam, da ampan mana' mpada gamp
gunti' — santan aru agi Nifutsarifang' Anutu
nu'a i bada rutin.”
40 Petrus ini nan ampi bingan wasi da
ribarangan, da ini nan babampafan da

2:35: Mnt 110:1; Mat 22:43-44; Mrk 12:36; Luk 20:42-43; Hib 1:13

ribarangan ibiani, “Agam watsanga rungam sib i
agam bung' abumais ampru' da yangin mais
maisan gubu' aruani mamida i muarutsan!”
41 Da rib muarutsa Petrus nanggan fisa gin igi
iyu mpui ruruban. Da gubu' arigi da ampan ibi
3,000 yatang' ba da utup muarutsa Yisu.

Garam da Sagat Impa Wangun Bitsinta' Nidzun Angu

42 Da gubu' sib angu da rib muarutsan igi irim
runggan santan i ringanta i aposel ruas nanggan
fisa gin da atsung'a gin, da mpru'a wangun suda
bitsinta' bida rain ruas, da mpru'a ruan branga
bret da gada nam** da udagin.
43 Da Anutu inang nam maran mangan ampi
bingan iwa' iming' aposel ruas banginggan, da
garam da sagat santan itsangan da irunt fafun
gin da irat.
44 Da rib santan muarutsa Yisu impa wangun
bitsinta' nidzun angu. Da itsanga nanggan
santan igi ibi rib muarutsan santan nanggan.
45 Da ribaranga rants intapan da nam
bunumpan fain impru' da iyu moni gin da irim
da rib muarutsan fain sauda runggan i nam fain.
46 Da ampan muarutsan igi gubu' sib angu da
inang da impru' ruan iming' Ungar Mararam
ntiang' gan wasa'. Da inang da ifa iba ru
ungaran ntua' da impru' ruan branga bret da

** **2:42:** *branga bret da gada nam* — Garam gudzupu' ampi bingan maran ifur ibi ampan muarutsan mung' ugu inang da impru' ruan gada nam sib raiyi da imus gada pasa'. Ming'a nifun nan Grik da nan ‘branga bret’ ibuafir sanab gada nam da gada pasa'. Watsanga ampap 46 nabinigi.

gada nam. Da ribarangan nugun itsia' tsira'
bingan da wangun iming' bini angu da runggan.
47 Gubu' sib angu da ribarangan itsarif Anutu.
Da ampan fain inang da ini bina', “Ribigi da rib
bini.” Gubu' santan da Nifutsarif irim rib fain
sib, ibinigi da utup muarutsan igi iwa' isu ampi
bingan.

3

Petrus da Yowanis Itip Garam Fagan Agadan Mangan

1 Gubu' mangan da Petrus irut Yowanis iyung
iyab ifa Ungar Mararam. Da gubu' maran ibi 3
kilok nam nufan, da nigi gubu' maran ampan
nangan da fada i udagin.
2 Da rib fain ibuaring' garam manga rinan
aping'a ruta fagan agadan ifa Ungar Mararam
igi ntiang' gan muantsi gan mangan faring'a
bida Muantsi Rinigira Bini gin. I gubu' santan da
inang da itangin arangan i muantsi igi ringampa
gan, da aranga mpai igi da inang da inu' da
igampun runggan da rib atang'a Ungar
Mararam ntiang' gan wasa'.
3 Da garam fagan agadan igi itsanga Petrus
ruta Yowanis nanga i atang'a fada Ungar
Mararam igi ntiang' gan wasa', da arangan
igampun runggan da rib iru' igi i moni.
4 Da bitsinta' Petrus da Yowanis intrung
maran funub angu i arangan, da Petrus ini,
“Wararab agai!”

2:46: 2:42

5 Da garam igi intrung maran funub angu i rib
iru' igi da ini gan ribarangan bung' arim moni
da arangan.
6 Da bitsinta' Petrus ini, “Silva da gol bits ima'
i dzi riman da agu! Da bitsinta' dzi bung' arim
nam ming'a dzi gin ani da agu. I Yisus Kristus
garam Nasaret ugu binganggan, da wauri' ayab
da wayung.”
7 Da Petrus impung aranga bangin bini da irim
aranga sib i muntida yaban. Da sung angu da
aranga faga intap da faga umpi' ibabampaf,
8 da aranga yatup iyab da imunti da iyung i
faganggan. Da arangan irut Petrus da Yowanis
iyung yatang' ifa Ungar Mararam igi ntiang' gan
wasa'. Da arangan iyung da yatup atup da itsarif
Anutu.
9 Ampan santan igi itsanga aranga yung
yungan da tsarifa Anutu.
10 Da ribarangan isru' gin ibi aranga garam
aru nangan da mpada Muantsi Rinigira Bini igi
ringampa gan da nu'a rib i nam ugu. Da ampan
igi irunt fafun da maran ifur nan ampi bingan i
nam wa'an da arangan igi.

Petrus Ifis i Nan Iming' Ungar Mararam

11 Gubu' garam igi rung' ngifa Petrus da
Yowanis ragun, da rib santan igi irunt ruta
maran furan ampi bingan iba da ribarangan
iming' mumai faring'a bida Solomon tsaparang'
gan iming' Ungar Mararam igi ntiang' gan wasa'.
12 Gubu' Petrus tsanganda rib santan igi
mpru'a ruan, da ini da ribarangan ibiani,

3:11: Ywn 10:23; Apo 5:12

“Garam Israil, ibianung' da agam irunt fafun i
nam agam tsangandan ani? Da ibianung' da
agam intrung maram funub angu i agai? Mabi
agam maram mafur abi aga sang' riniurun ma
aga atsung' i Anutu sanaban santan rururungan
ida aga nang da garam ani yuri' da iyung, a?
Ima' angu!
13 “Anutu aru Abraham da Isak da Yakop da
agi tafang' rusang' fain pumu'an ugu irim
bingan tsira' da garam guman Yisu. Nigi garam
aru agam rima fada garam ipiap bangingan ugu.
Da gubu' Pilatus nida tanginda Arangan fadan,
da agam irim barum da Yisu da agam ini ibi
Pilatus anung' tanginda Aranga fadan u.
14 Aranga Garam Mararam da Rururungan, da
bitsinta' agam irim barum da Arangan da irim
udzung' i Pilatus i tanginda garam isa garam
funub bia'an da agam.
15 Agam yis Garam maran ta'an wain funub,
da bitsinta' Anutu itip ira' i Arangan sinung'
nam mampan. Da aga rungga' itsangan ida aga
ni wasi.
16 Aga muaruts Yisu, da garam aru agam
tsangandan da sru'a gin ani iyu riniurun i Yisu
binganggan angu iyab i nam muarutsan igi. Yisu
runggan ira' i aga nangga' muarutsan, da nam
muarutsan igi mpru'an da Yisu binganggan
angu da inang garam arani iwa' bini inting ibi
aru agam tsangandan igi.
17 “Da raing' ruas, dzi sru' gin ibi agam da
garam gudzun rusam anung' isru' i Yisu igi

3:13: Kis 3:6,15; Mat 22:32; Mrk 12:26; Luk 20:37; Apo 7:32

garam idzuwai da agam inang uwayant bida
nigi i Arangan.
18 Da bitsinta' mung' ugu da Anutu ifis i nan
iming' profet ruas nifun i Kristus, Garam
Arangan runggan ragadan i tipa yuda i ampan
gan ugu, bung' ayu tsakia. Da Anutu inang
nanggan igi isu nidzun sib iyab i uwayant aru
agam nangan ugu.
19 Ibinigi da waitam i ruam da Anutu, da
watangin uwayant maisan santan rai, da Anutu
bung' asiat agam nanggam maisan rai.
20 Da gubu' agam nanga bida nigi da Nifutsarif
bung' arim asap da riniurun fa' da agam
ganunggam. Da bung' atangin Kristus, Garam
Arangan ragadan i agam ugu, naba — nigi Yisu.
21 Da Yisu rubung' ampa gunungun nasang'
gubu' Anutu tipa nam santan angu wa'a suda fa'
nabi Aranga nida mung' ugu i profetan
mararam ruas nifunggan.
22 Mung' ugu da Moses ini ibiani, ‘Nifutsarif
Yawe agam Anutu gam bung' ara' i garam
mangan naming' agam utupam, da bung' asu
profet abi dzi rururungan. Da agam watsung'
nan santan aranga nidan da agam.
23 Garam santan buginda i ringanta i profet igi
nanggan da anung' isang' i rung' suda utup
Israil an u da Anutu bung' ais fufunub.’
24 “Profet santan nida Anutu nanggan mung'
ugu, ming'a profet Samuel da bada sang'a profet
ruas ming'a bampan i Samuel gubu' gan, da
santan igi ifis i nan i gubu' aru bawa'a sib ani.

3:23: Lo 18:15-19; Apo 7:37

25 Agam profet ruas narun rusan, da agam rib
uda nam Anutu ragada i riman da gubu' Aranga
udzuda nan mpru'an da agi tafang' rusang' ugu.
Nan Arangan nidan da Abraham ugu ibiani,
‘Ming'a u yanginggam da Dzi bung' afinti garam
intap utup utup santan.’
26 Gubu' Anutu ra'a i gan garam guman Yisu,
da Arangan itangin iru' ba da agi ampan Israil
mung', i Arangan ini fintida agam i sanab
parima i agam bits bits sinung' agam nanggam
maisan.”

4

Petrus da Yowanis Imunti Garam Gudzun Ruas Maranggan

1 Gubu' Petrus da Yowanis rung' nida nan da
ampan igi, da garam pumu'a Anutu wain igi fain
irut garam singaari mpada tayang' Ungar
Mararam igi gudzunggan da garam Sadusi fain
ibawa' da ribarangan.
2 Ribarangan nugun irua' i nan Petrus da
Yowanis fisa gin ibi Yisu itip imunti marata' sib
sinung' nam mampan da garam mampan bung'
atip amunti marata' nabinigi.
3 Ibinigi da ribarangan impung Petrus da
Yowanis ifa i rarudan, da bitsinta' gubu' maran
intsup sib, da itangin yatang' karabus da impai
isang' pisa fada mai'.
4 Da bitsinta' rib ampi bingan ringanta i Petrus
nanggan fisa gin sib ugu imuaruts Yisu, da rib

3:25: Mia 12:3; 18:18; 22:18; Rom 9:4,8; Gal 3:8

muarutsan igi mpru'a santan sib da iwa' ibi
garam 5,000.
5 Da pisa mai' da garam pumu'a Anutu wain
gudzun rusan irut garam gudzupu' i Nan
Faidagin da garam gudzun ruas fain impru'
ruan ibi utup tipa nan* iming' Yerusalem.
6 Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan
tsira' Anas impai igi impru' da Kaiafas da
Yowanis da Aleksander da garam fain ming'a
garam pumu'a Anutu wain gudzunggan igi
utupan.
7 Da garam gudzun Yuda utupan nan tipan igi
inang da Petrus da Yowanis imunti ribarangan
maran. Da ribarangan igut i tuasarangan da ini,
“Agam inang nam igi i manga binganggan da
nampanggan?”
8 Da Petrus, fung'a i Marapayam Mararam, ini
da ribarangan, “Agam garam tsira' tsira' suda
gudzun i ampan Yuda santan,
9 aruani da aga munti agam maram, da agam
mani raruda agai i nam bini aga nanga yaba i
garam fagan agadan da sanab aranga wa'a bini
gin aga, ma?
10 Bida nigi da agam da ampan Israil santan
nasru' gin nabiani: arangan fagan iwa' bini da
isang' i muntida bini i agam maranggam da
aruani i Yisu Kristus, garam Nasaret,
binganggan. Nigi garam aru agam ruguda

---

* **4:5:** *utup tipa nan* — Utup tipa nan igi da ifaring' ibi Sanhidrin gin. Da nigi sang' ibi nan ‘utup nan tipan’ ming'a ampap 7 da 15.
4:5: Mat 26:59; Mrk 14:55; 15:1,43; Luk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Apo 4:15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

Arangan yaba gai mpara i ruan ugu, da bitsinta'
Anutu ira' i Arangan sinung' nam mampan.
11 Da Arangan isu
‘tauf aru agam garam tipa ungar tapuda rai ugu,
da bitsinta' itip isu tauf bini iyus tauf santan
i antung'a ungar yaba gin.’
12 “Da garam manga wasang' i uda agi sinung'
nam maisan u; ima', Yisu angu. I Anutu anung'
irim bingan mangan da garam intap da intap i
rima agi sib u; iraga Arangan runta' angu.”
13 Da garam Yuda gudzun rusan igi itsanga
Petrus da Yowanis anung' irat i ribarangan u, da
isru' gin ibi rib iru' igi anung' yatang' Anutu
ungaran papiar mangan u. Ibinigi da irunt fafun
i Petrus da Yowanis i nan ribarangan nidan igi.
Da ribarangan isru' gin ibi rib iru' igi irut Yisu
iyung udzuf fain.
14 Da ribaranga tsanga garam aru fagan
agadan da wa'a bini ugu imunti impru' da
ribarangan. Ibinigi da nan ima' i ribarangan
tipa nidan.
15 Da garam gudzun ruas igi ini da ribarangan
i wa'a fada sinung' utup nan tipan mumai gan
mpru'a ruan gin igi. Da ribarangan impru' ruan
da ini nan da irants sanampun i nam idzuwai igi
ribarangan bung' anang.
16 Da ini, “Agi bung' anang' nabianung' i
garam iru' aga? Rib santan mpada Yerusalem

4:11: Mnt 118:22; Ais 28:16; Mat 21:42; Mrk 12:10; Luk 20:17; Efe 2:20; 1Pe 2:6-7; Dzb 38:6; Ais 19:13; Dzr 51:26; Tsk 10:4 **4:15:** Mat 26:59; Mrk 14:55; 15:1,43; Luk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Apo 4:5; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

ani isru' i nam maran mangan rib iru' igi nanga
yaba i garam igi. Ibinigi da agi anung' isang' i
nida bida ribarangan anung' inang nam igi u.
17 Da bitsinta' agi natsungin nan igi i anung'
utusa i ruan da rib santan u. Ibinigi da agi nani
nan babampafan da garam iru' igi nabiani,
'Anung' rung' nida nan da rib fain i bingan arigi
u.' "
18 Da ribarangan itip inu' Petrus da Yowanis i
tipa atang'a ba ungar wasa' igi. Da ini da
ribarangan i anung' rung' fisa i nan ma utusa i
garam i Yisu binganggan u.
19 Da Petrus da Yowanis itip ini ribarangan
nanggan munga' ibiani, "Agam maram ifur i
sanab idzuwai irururung i Anutu maranggan?
Aga atang'a warang' i agam, ma aga atang'a
warang' i Anutu? Agam runggam wararu!
20 Da bitsinta', ming'a agai da aga wasang'
tirida nan ani rai u. Ima'. Aga rubung' ani da
ampan i nam aga runggang' tsangandan da
ringanta gin igi."
21 Da rib Yuda garam gudzun rusan iradzung'
iru' arangan da itiri ribarangan rai da ifan. I
ampan santan igi irim bingan tsira' da Anutu i
nam maran mangan wa'an igi. Ibinigi da garam
gudzun ruas igi anung' iwa' da sanab manga
rururungan i rima tsakia ma barabin rutin.
22 I garam fagan agadan igi udzufan iyus 40
sib da nam maran mangan iwa' da arangan da
inang arangan iwa' bini.

Ampan Muarutsan Iyugin i Nifutsarif Rima Riniurun

23 Gubu' rib Yuda gudzun rusan tanginda
Petrus da Yowanis wa'a fadan, da rib iru' igi itip
ifan da riban muarutsan igi. Da ini nan idzuwai
garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da
garam gudzun fain igi nidan.
24 Gubu' rib muarutsan igi ringanta i nan igi
sib, da ribarangan irim wangun isu bitsinta' da
iyugin da Anutu ibiani, "Nifutsarif suda wain i
nam santan, U tip gunungun da intap da uruts,
impru' da nam santan ming'a wasa' gin.
25 Mung' ugu da Agu Marapayamam Mararam
irim nan iwa' U garam gumam Tafit, aga
tafanggang', nifunggan ibiani,
'Ibubianung' ida garam utup fain aga nugun
irua'?
Da ibubianung' ida ampan intap ani yudzu
nan umpur uta' angu i wayada Anutu?
26 King ruas intap da intap imunti impru' i isa
nam,
da garam gudzun ruas impru' ruan i rasuda
Nifutsarif Yawe mpru'an da gan garaman
ragadan.'
27 "Da nan ugu ibasu nidzun, i Herot Antipas
da Pontius Pilatus impru' ruan iming' gamp
tsira' Yerusalem ani da irut garam utup fain da
rib Israil da yudzu nan umpur i rasuda U garam
gumam mararam Yisu, aru U ragadan ugu.
28 Da nam idzuwai ribigi nangan da inang
yatsung' Agu nampanggam da maram furan
gam aru U nida mung' ugu i wa'a bida nigi.
29 Nifutsarif, U maram wafur rib Yuda gudzun
rusan nanggan radzung'a agai i nanga aga

4:26: Mnt 2:1-2

ratan. Da warim U garam gumam agai ani sib i
anung' ratan u. Da warim riniurun i aga fisa i
Agu sising' bini gam igi wasi da ampan.
30 Ming'a U garam gumam mararam Yisu
binganggan, da watatu banginggam ruta gam
nampanggam i nanga rib rinin ging'an dauman
da nanga nam maran mangan i santing'a U
nampanggam.”
31 Da ampan muarutsan igi yugin sib, da
mumai aru ribarangan mpru'a ruan gin igi
yudza i ruan. Da Marapayam Mararam ifung'
isisung' ribarangan. Da ribarangan ifis i Anutu
nanggan igi dzidziwandan da ampan ruta nam
ratan ma'an.

Rib Muarutsan Irim Ruan Sib

32 Da rib muarutsan santan angu impru'
wangun da uwayant isu bitsinta'. Da mangan
anung' itsanga nanggan ibi arangan runta'
nanggan angu u. Ima'. Ribarangan bits bits
inang da irim nanggan i rima rain rusan
muarutsan igi sib, da nanggan igi iwa' ibi rib
santan nanggan.
33 Da aposel ruas igi ifung' i riniurun tsira' da
inang da ini Nifutsarif Yisu nanggan tipa
muntida marata' wasi. Da Anutu iyats
maraampi gan tsira' bingan iyab ragun i rib
muarutsan santan.
34 Ibinigi da ribarangan gan mangan anung'
isau runggan i nam mangan u. I wain, gubu'
fain da rib suda wain i ungar ma intap irants i
suba moni gin da iyu moni igi ifan
35 da irim da aposel ruas, da aposel ruas irim
da rib sauda runggan i nam fain.

36 Da garam muarutsan mangan binganggan
Yosef. Arangan garam utup Liwai da iba iming'
intap manga ming'a uruts wasa' binganggan
Saiprus. Da Yisu aposel rusan irim i binganggan
mangan Barnabas, i bingan igi wainggan ibi
‘garam rima wangun nufan da riniurun da
ampan’.
37 Da arangan irants intapan munga' i suba
moni gin da iyu moni igi iba da irim da aposel
ruas.

5

Ananaias da Safaira Nanggan

1 Garam mangan binganggan Ananaias irut
fininggan Safaira irants intapan mangan i suba
moni gin.
2 Da arangan igif moni igi munga' ragun da
iyu munga' angu ifan da irim da aposel ruas, da
arangan ini ibi moni igi gudzun gan arangan igi.
Da fininggan Safaira isru' i nam santan
gabunggan nangan igi.
3 Da Petrus ini biani, “Ananaias, ibubianung'
da Sadang ifung' i agu wangunggam, da u ni nan
umpur da Marapayam Mararam? Agu sub gam
intapam i moni, da bitsinta' u rung' igif moni igi
marafain ragun.
4 Da intap igi da isu u gam. U maram fura i
rantsan ma ming'a bida nigi da bung' atsung' u
maranggam furan. Da gubu' u suba moni gin sib
da moni igi isu u nanggam, da u sang' i nanga
sang'a u maranggam furan. Da ibubianung' da u
yu uwayant maisan bida nigi i u wangunggam?

U anung' ini nan umpur da agai angu, da
bitsinta' Anutu impru' ibinigi!"
5 Da gubu' Ananaias ringanta i nan igi, da
arangan irua' iru' da imamp. Rib santan aru
ringanta i nam wa'an igi irat nidzun angu.
6 Da mama' rinifa' fain yatang' ba ungar igi
wasa' gan da ipat' Ananaias riniuriatsan igi i
bru' da iyu iwa' ifa mana' da idzufung'.
7 Gubu' maran ibi 3 awa ifa sib da Ananaias
fininggan yatang' iba ungar igi. Da arangan
anung' isru' i nam idzuwai igi iwa' da aranga
gabunggan u.
8 Petrus igut i sagat igi, "Agam intapam aga
ugu moni gan aranga arani?"
Da sagat ini, "Hai, aranga arigi."
9 Da Petrus ini, "Ibubianung' da agam iru' igi
yudzu nan i intsa'a Nifutsarif Marapayaman
Mararam? Waringant i tringantring aga! Garam
dzufung'a u gabunggam iyung iba muantsi, da
ribarangan bung' abuaring' agu nafan nabinigi."
10 Sung angu da sagat igi irua' iru' Petrus
fagan da imamp. Gubu' mama' rinifa' igi
atang'a ba ungar igi da itsanga sagat igi mampa
sib, da ibuaring' arangan iwa' ifan da idzufung'
isarimp da gan gabunggan.
11 Da nam ratan tsira' angu yu ampan
muarutsan santan impru' da rib santan ringanta
i nan igi.

Aposel Ruas Inang Nam Maran Mangan Ampi Bingan

12 Da aposel ruas igi nang nam maran mangan
ampi bingan da isanting' Nifutsarif nampanggan

wasa' i ampan igi. Da ampan muarutsan igi mai'
mai' da impru' ruan iming' mumai faring'a bida
Solomon tsaparang' gan iming' Ungar Mararam
igi ntiang' gan wasa'.
13 Da rib mamida i muarutsan itsarif rib
muarutsan igi ibi garam bini bini, da bitsinta'
irat i ruta ribarangan mpru'a ruan.
14 Da bitsinta' rib fa' fa' ampi bingan, garam
da sagat, imuaruts Nifutsarif da inang rib
muarutsan gudzunggan iying' isu ampi bingan.
15 Gubu' ampan tsanganda nam maran
mangan aposel ruas nangan igi, da iyu garam
ging'a rinin iwa' sanampun da isintung' i tsitsu'
da rabi', i wain, ribarangan imuaruts ibi gubu'
Petrus yunga fadan da bung' arim bangin ragun
i ribarangan, ma bida ma'an, da maratsinutsan
angu bung' aming' ragun gin da ribarangan
rininggan ging'an bung' adaum.
16 Da ampi tsira' bingan inang da iba iming'
gamp gamp ming'a uts uts da Yerusalem da iyu
garam ging'a rinin da fain marapayam maisan
wayadan iba, da santan angu rininggan ging'an
iwa' bini.

Aposel Ruas Iwa' da Barabin

17 Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan
tsira' ruta gan garam gudzunggan fain aru bada
ming'a utup Sadusi ugu wangun imais nidzun i
aposel ruas igi.
18 Da impung aposel ruas da itangin yatang'
karabus.

5:12: Ywn 10:23; Apo 3:11

19 Da bitsinta' Nifutsarif angira gan iba da
idziang, da itus muantsi karabus, da iyu
ribarangan iwa' da ini da ribarangan,
20 “Wafamunti naming' Ungar Mararam
ntiang' gan wasa' da wani nan santan igi da
ampan i nam mpada maran ta'an ntingan.”
21 Da aposel ruas iringant i nan angira nidan
igi sib, da gubu' pisan da yatang' ifa Ungar
Mararam ntiang' gan wasa' igi, da ifis i nan da
ampan.

Gubu' garam pumu'a Anutu wain gudzunggan
tsira' ruta gan garam gudzun rusan igi bawa'a
ming'a mumai tipa nan gin, da inu' garam Israil
gudzun gudzunggan santan impru' ruan ibi
utup tipa nan, faring'a bida Sanhidrin gin. Da
itangin garam singaari fain ifa karabus i uda
aposel ruas igi badan.
22 Da bitsinta' gubu' garam singaari igi fawa'a
ungar karabus, da isau aposel ruas ugu wasi. Da
ribarangan itip iba da ini da rib gudzun gudzun
santan igi ibiani,
23 “Aga tsanga ibi garam itsungin ungar
karabus igi muantsi gan sib, da garam singaari
imunti tayang' muantsi igi, da bitsinta' gubu'
aga tusa muantsi, da aga tsanga ibi manga
ruwampa mumang wasa' aga u.”
24 Da gubu' garam singaari mpada tayang' i
Ungar Mararam igi garam gudzunggan da
garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan igi
ringanta i nan igi, da ribarangan iyu uwayant

5:21: Mat 26:59; Mrk 14:55; 15:1,43; Luk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Apo 4:5,15; 5:27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

iyus da maran ifur nam ampi bingan i nam
idzuwai bung' awa' bampan i nam wa'an igi.
25 Da garam mangan ibawa' da ini ibiani,
“Waringantin! Garam agam tangindan i karabus
ugu, arani da rung' imunti Ungar Mararam
ntiang' gan wasa' da rung' ifis i nan da ampan!”
26 Da garam singaari ruas irut gan garam
gudzunggan ifan da iyu aposel ruas iba, da
bitsinta' anung' inang nam mangan i wayada
ribarangan u, i wain, ribarangan irat i ampan
bung' atapu ribarangan i tauf.
27 Da iyu aposel ruas igi iba munti utup tipa
nan igi maranggan, da garam pumu'a Anutu
wain gudzunggan tsira' ini da ribarangan ibiani,
28 “Aga ni nan radzung'an da agam sib mung'
ugu i anung' rung' fisa i garam igi binganggan u.
Da bitsinta' agam ifis i nan igi iming' gamp tsira'
Yerusalem ani santan, da agam inang i rima
garam igi barabin gan mampan igi yaba i agai.”
29 Da bitsinta' Petrus da aposel ruas fain igi ini
arangan nifunggan munga' ibiani, “Aga bung'
atang' warang' i Anutu runta' angu nanggan da
anung' garam intap ani nanggan u.
30 Agam runggam yis Yisu iyab gai mpara i
ruan da Aranga mamp, da bitsinta' agi
rumpung' rusang' Anutu gan ira' i Arangan
sinung' nam mampan.
31 Da Anutu itsarif Arangan i mpada i gan
bangi bini gan, ming'a mumai uda bingan tsira'
gin, ibi Garam Suda Wain i nam santan da
Garam Rima Ampan Sib. Aranga nang ibinigi i

5:31: Mat 26:64; Mrk 14:62; 16:19; Luk 22:69; Apo 2:33; 7:55,56

ampan Israil itama i ruan da Aranga siata i
nanggan maisan rai.
32 Aga tsanga nam igi i mara nidzunggang' da
aga ni wasi. Da Marapayam Mararam, aru
Anutu riman da rib atang'a warang' i Arangan,
ini nan wasi i nam igi impru' ibinigi."

33 Gubu' ribarangan ringanta i nan igi, da iyu
nugu sasus da ini isa aposel ruas igi funub.
34 Da bitsinta' garam Farisai manga
binganggan Gamaliel imunti iyab iming' utup
tipa nan igi. Arangan garam gudzupu' utusa rib
i Nan Faidagin, da ampan santan inang da itsarif
arangan. Arangan ini da garam singaari iyu
aposel ruas igi iwa' ifa sinung' ungar igi da
imunti mana' uts pas angu raiyi.
35 Ida arangan ini da garam gudzun ruas fain
igi, "Ampan Israil, agam watip i nan agam
antung'an i nanga i garam aga!
36 Udzuf fain ifa sib da garam mangan
binganggan Teudas yuri' da inang runggan ibi
garam tsira'. Da garam bida 400 yatsung' i
arangan, da bitsinta' gabman yis arangan funub,
da gan garaman atsung'a gin idzarang fagan
wasi i ruan. Da ribarangan nanggan yungan igi
nidzunggan ima'.
37 Bampan i arangan, da wa'a gubu' aru
gabman uda rib sib angu binganggan ugu, da
Yudas, garam Galili, yuri' da iyu garam fain i
atsung'a i arangan ruta gabman isa ruan. Da
bitsinta' gabman yis arangan funub, ibinigi da
riban atsung'a i arangan igi idzarang ifa bits bits
i ruan.

38 Ibinigi da dzi ni agam pa'a runggam sinung'
ribigi. Da watangin ribarangan da ribarangan
runggan nafan. I bida gum ribarangan antung'a
i nangan igi wa'a i garam gar uwayantan angu,
da bung' arua' da nantsup.
39 Da bitsinta' bida bada ming'a Anutu gin, da
agam anung' isang' i muntida sib i ribarangan u.
I bida nigi da agam bung' arut Anutu nais
ruam!”
Da ribarangan yis yaring i nan igi.
40 Da itip inu' aposel ruas igi itip yatang' ba.
Da ini da garam fain iripi ribarangan da ini da
ribarangan i anung' rung' fisa i Yisu binganggan
u. Da itangin ribarangan ifan.
41 Da aposel ruas itangin utup tipa nan igi rai
da ifa ruta nugun nufan, i wain, Anutu itsanga
ribarangan isang' nidzun i uda mia' i Yisu
binganggan.
42 Da mai' mai' santan da ribarangan inang da
ifa Ungar Mararam da ungar bits bits ibinigi. Da
ribarangan anung' itangin gum igi rai u;
ribarangan rung' yutus garam da ifis i sising'
bini ibi Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan.

6

Itaga Garam 7 i Rima Aposel Ruas Sib

1 Ming'a gubu' arigi da garam Yuda atsung'a i
Yisu gudzunggan iying' isu ampi bingan. Da
garam Yuda ming'a intap fain badan da nida
nifu nan Grik ugu ini nan pusupusan da garam
Yuda mpada gamp wain Israil da nida nifu nan

Hibru,* i wain ibi rib faba nam gadan da sagat
yaruf mai' mai' anung' irim nam da sagat yaruf
tuasaru nida nifu nan Grik ugu u.
2 Da aposel ruas 12 igi nu' Yisu riban atsung'a
gin santan igi da iwa' impru' da ini, “Anung'
sanab rururungan i aga tanginda ga' gumang'
fisa i Anutu nanggan da faba nam gadan da
ampan u.
3 Ibinigi da, raing' ruas, wataga garam 7
ming'a wasa' i agam ruta bingan bini da fung'a i
Marapayam Mararam da mararuru. Da aga
bung' arim ribarangan i mung'a i gum ani.
4 Da bitsinta' aga bung' arim runggang' santan
i udagin da fisa i Anutu nanggan.”
5 Da uwayant igi irim nugu nufan da rib
santan, da itaga Stiven, arangan ifung' i
Marapayam Mararam da nanggan muarutsan
ibabampaf. Da itaga Filip, Prokorus, Nikanor,
Timon, Parmenas da Nikolas. Nikolas igi da
garam Antiok, da aranga anung' garam Yuda igi
u; da bitsinta' arangan yatsung i rib Yuda igi
sanaban pumu'a Anutu.
6 Da ampan iyu garam 7 igi iwa' ba aposel ruas
maran. Da aposel ruas irim bangin ragun gin da
iyugin i ribarangan da itaga ribarangan i nanga
gum igi.
7 Da Anutu nanggan iwa' ifan da isu tsira'. Da
rib muarutsan fa' fa' ming'a Yerusalem igi iying'
isu ampi bingan, da garam pumu'a Anutu wain

---

* **6:1:** *nifu nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Gubu' arigi da nifu nan Arameik isu garam Yuda nifu nan gan. Ibinigi da garam fain irim bingan Hibru gin.

ruas igi ampi bingan yatang' warang' i Anutu
nanggan da imuaruts Yisu.

Rib Yuda Impung Stiven

8 Stiven ifung' i Anutu maraampi gan da
nampanggan, da arangan inang nam maran
mangan tsira' tsira' ampi bingan, da isanting'
Anutu nampanggan wasa' i ampan igi.
9 Da bitsinta' garam Yuda fain yuri' da irut
Stiven ini nan mara dampan i ruan. Da rib fain
igi iba iming' gamp Sairini da Aleksandria da
inang da impru' ruan iming' utup Yuda ungaran
mpru'a ruan gin faring'a bida Mama' Gum Uta'
Wa'a Sinung' Garam Gudzunggan. Da fain iba
iming' provins Silisia da Esia.
10 Da bitsinta' ribarangan gan mangan anung'
isang' i muntida mung' i mararuru da nan
Marapayam nida wa'a Stiven nifunggan u.

11 Ibinigi da ribarangan yuntap i garam fain i
nida nan umpur bida ani, “Aga ringant i Stiven
ini nan asub i Moses da Anutu.”
12 I uwayant bida nigi da ribarangan ira' i
ampan da garam gudzun ruas da garam
gudzupu' i nan faidagin wangun ibinigi. Da
ribarangan ifa mpung Stiven da iyu ifan da
garam Yuda gudzun rusan utupan nan tipan
faring'a bida Sanhidrin gin.
13 Da iyu rib fain i nida nan umpur wasi yaba i
arangan bida ani, “Gubu' santan da garam arigi
nang da ini nan asub i Anutu Ungaran Mararam
ani impru' da nan faidagin Anutu riman da
Moses ugu.

14 Da aga ringantin i arangan ini ibi Yisu,
garam Nasaret ugu, bung' awaya Ungar
Mararam ani da bung' asiat agi tafang' rusang'
sanaban Moses rima rutin da ru'a ba da agi ugu
da nani da agi i atsung'a sanab fa'."
15 Da rib santan mpada wasa' i utup nan tipan
igi intrung maran babampaf i Stiven da itsanga
arangan maran ibi angira maran.

7

Stiven Ifis i Nan da Rib Yuda Gudzun Rusan

1 Da garam pumu'a Anutu wain gudzun tsira'
igut i Stiven, "Nan ribani nidan ani nan nidzun?"
2 Da Stiven ini ibiani, "Raing' da ramang' ruas,
waringant i dzi! Agi Anutu gang' ruta nampang
wain iwa' da agi tafanggang' Abraham, gubu'
arangan rung' mpada ming'a intap
Mesopotemia. Da nam igi iwa' da arangan
mung' raiyi da arangan itangin nigi rai da ifa
mpa gamp Haran.
3 Anutu ini da Abraham, 'Watangin gam
intapam da utupam rai, da wauri' wafa intap dzi
nida santing'a agu gin.'
4 "Ibinigi da Abraham itangin intap Kaldia rai
da ifa mpai iming' Haran isang' arangan
ramanggan mampa sib, da Anutu itangin
arangan iba intap aru agam mpada gin da
aruani.
5 Da wa'a gubu' arigi da Anutu anung' irim
intap ani mangan da Abraham u, ma intap ani
munga' gan isi' pas da arangan u. Da bitsinta'

7:3: Mia 12:1 **7:4:** Mia 11:31; 12:4-5

Anutu itaga ibi bampan aga da bung' arim intap
ani da Abraham da yangin rusan. Da gubu' arigi
da Abraham anung' iwaring' irim narun u.
6 “Da Anutu ini da Abraham ibiani, ‘Agu
yangin rusam bung' ampa nabi garam
marawampua naming' garam gamp mangan
intapan. Da garam intap wain igi bung' anang
ribarangan nasu mama' gum uta' angu da
nanang i nanggan mpadan namais nasang'
udzuf 400.
7 Da bitsinta' dzi bung' arim barabin tsira'
munga' da utup tuasaru nanga ribarangan suda
mama' gum uta' angu igi. Da bampan i nigi da u
yangin rusam bung' awa' ba sinung' intap igi da
napumu' dzi naming' mumai ani.’
8 Da Anutu irim nan da Abraham i safa rinin i
suda ampap i nan utusa i ruan ming'a wasa' i
Arangan da Abraham. Ibinigi da gubu' Abraham
rima narunggan Isak da wa'a gubu' 8, da
arangan isaf narunggan rinin. Da Isak ibinigi
irim narunggan Yakop da isaf i rinin. Da Yakop
irim narunggan marub 12, agi tafang' rusang'
tsira' tsira' mung'a i utup 12 ugu, da isaf i rinin.
9 “Da agi tafang' rusang' igi wangun imais
nidzun i rainggan Yosef, da iyu nam ntsuman i
arangan da irim arangan ifa rib fain banginggan
i suda mama' gum uta', da ribigi iyu arangan ifa
intap Idzip. Da bitsinta' Anutu irut arangan
10 da irim arangan sib i barabin gan santan.
Da irim mararuru rutin da inang Farau, king
Idzipan, imuaruts arangan. Ibinigi da Farau

7:7: Mia 15:13-16; Kis 3:12 **7:8:** Mia 17:10-14; 21:2-4 **7:9:** Mia 37:11-28; 39:2,21

itaga Yosef i suda gudzun da mung'a i rib santan
Idzip ntingan da king ungaran da nanggan
santan.
11 “Da gubu' mangits tsira' iwa' da ampan
Idzip da Kanan da nigi su barabin tsira' bingan,
da agi tafang' rusang' nam gadan ima' i
ribarangan.
12 Da Yakop iringantin ibi nam gadan rung'
iming' Idzip, da iwat agi tafang' rusang' ifan.
Nigi su miamun bingan i ribarangan fada i uda
nam gadan ming'a Idzip.
13 “Da gubu' nam gadan ntsupan da
ribarangan itip ifan, da Yosef idzuwar i runggan
da rain rusan igi, da king Farau isru' i Yosef rain
rusan igi.
14 Da Yosef irim nan i ramanggan Yakop i ruta
gan utupan santan bada Idzip. Da ming'a gubu'
arigi da Yakop utupan isang' 75.
15 “Ibinigi da Yakop irut gan utupan santan
iru' ifa Idzip. Da Yakop da agi tafang' rusang' igi
impai igi isang' ribarangan mampan.
16 Da yangin rusan iyu ribarangan
riniuriatsan itip ifa gamp Sekem da irim yatang'
tauf bampun aru Abraham rima moni silva gin
da Hamor narun rusan gin ugu ming'a gamp
Sekem.
17 “Da Anutu gubu' gan nanga nam Arangan
tagadan da Abraham ugu wa'a suda nidzun
ibasu uts, da agi garamang' ming'a intap Idzip
gudzunggan iying' isu ampi bingan.

7:10: Mia 41:37-41 **7:11:** Mia 41:54,57 **7:12:** Mia 42:1-5 **7:13:** Mia 45:1-3,16 **7:14:** Mia 45:9-10,17-18; 46:27 **7:15:** Mia 46:1-7 **7:16:** Mia 23:3-16; 33:19; 50:7-13; Yos 24:32

18 Da king fa' mangan ibamung' i Idzip da
arangan anung' isru' i Yosef u.
19 Da arangan yiyu' agi tafang' rusang' da
inang ribarangan nanggan mpadan imais. Da
gubu' rinang' ruas aping'a mama' narun fa', da
king ini da itangin ribarangan iwa' ifa nam
mana' i ribarangan mampan.

20 “Da ming'a gubu' arigi da Moses rinanggan
yaping' arangan. Da arangan mama' mara rifirif
bini angu iming' Anutu maranggan. Ramanggan
da rinanggan impa tayang' arangan ukam iru'
da bits i gan ungaran.
21 Raiyi da ribarangan itangin arangan iwa'
mana'. Da Farau narunggan finam iwa' rutin da
impa tayang' gin ibi i narunggan rururungan.
22 Da rib Idzip yutus Moses i uwayant da
mararuru santan Idzipan igi. Da arangan iwa'
bini i nan nidan da gum nangan.

23 “Gubu' Moses udzufan wa'a 40 sib, da
arangan maran ifur i fadan da tsanganda gan
riban Israil.
24 Da Moses itsanga garam Idzip mangan
nanga maisan i aranga riban igi gan mangan.
Ibinigi da Moses irim garam igi sib da yis garam
Idzip igi funub i munga' gan.
25 Da Moses maran ifur i arangan ampanggan
Israil igi bung' asru' i nam igi nabi Anutu itangin
arangan iba i rima ribarangan sib sinung' rib
Idzip banginggan, da bitsinta' ribarangan
anung' isru' gin u.

7:18: Kis 1:7-8 **7:19:** Kis 1:10-22 **7:20:** Kis 2:2; Hib 11:23

26 “Da pisa fada mai' da arangan itip ifan i
tsanganda ribarangan da arangan itsangan rib
Israil igi iru' isa ruan. Da arangan intsa' i nanga
ribarangan mpru'a wangun suda bitsinta' da ini
rutin, ‘Agam waringant i dzi, agam iru' igi da
agam rib utup Israil. Da anung' isa ruam u!’
27 “Da bitsinta' garam nanga asub igi ibibi
bangin i Moses iwa' ifan da igut i arangan ibiani,
‘Manga ni agu mung'a i agai da raruda agai?
28 Da u maram ifur i isa dzi funub bida u isa
garam Idzip arugu funub da mai' ugu, a?’
29 Gubu' Moses ringanta i nan garam igi nidan
igi, da arangan irunt an arun, da ifa intap
Midian da impai igi ibi garam marawampua. Da
arangan iyu fininggan da irim narun rusan
marub marub iru'.
30 “Da udzuf 40 ifa sib, da angira iwa' da
arangan iming' dzaf bururung'an i gai isi'
mangan ming'a nam mana' dadauntan uts angu
da Mamai Sainai.
31 Da Moses irunt fafun tsira' bingan i nam
idzuwai arangan tsangandan igi, i wain dzaf
anung' iga gai igi sib u. Da arangan ifa uts da gai
isi' igi i tipa raraba bini. Da arangan iringant i
Nifutsarif nida nan da arangan bida ani,
32 ‘Dzi agu tafam rusam Anutu gan. Dzi
Abraham da Isak da Yakop Anutu gan.’ Da
Moses iratarat tsira' bingan, da irat i rung'
tsanganda gai dzaf bururung'a gin igi.
33 “Da Nifutsarif ini da Moses, ‘Wagru' gam
faga gangkang gam ming'a u fagam igi, i wain

7:32: Kis 3:6,15; Mat 22:32; Mrk 12:26; Luk 20:37; Apo 3:13

mumai u muntida gin ani da isu intap mararam.
34 Nan nidzun bingan, dzi tsanga uwayant
maisan rib Idzip nanga i dzi ampangga'. Da dzi
ampangga' irang da tsakia da dzi ringant i
ribarangan da dzi ru' ba i rima ribarangan sib.
Ibinigi da wauri'! Dzi bung' awat agu natip afa
Idzip.'
35 "Gubu' Moses mpada Idzip mung' ugu da
rib Israil irim barun rutin da ini da arangan,
'Manga ni agu mung'a i agai da raruda agai?' Da
bitsinta' Anutu runggan iwat Moses arigi ifa i
mung'a i ribarangan da rima ribarangan sib
sinung' rib Idzip banginggan. Da Anutu irim
riniurun da arangan iming' angira aru wa'an da
arangan ming'a gai isi' mung' ugu banginggan.
36 Da Moses arigi iyu rib Israil iwa' sinung'
intap Idzip da inang nam maran mangan ampi
bingan i santing'a Anutu nampanggan da gubu'
rung' mpada intap Idzip, da ming'a Uruts Bi', da
ming'a nam mana' dadauntan ifa isang' udzuf
40.
37 Da Moses arigi runggan ini da ampan Israil
ibiani, 'Anutu bung' ara' i garam mangan
naming' wasa' i agam utupam i suda agam
profetam sang'a dzi.'
38 Moses arigi irut agi ampanggang' impru'
ruan iming' nam mana' dadauntan. Da angira
ini nan da arangan iming' Mamai Sainai
wagung', da arangan itip ini da agi tafang'
rusang'. Arangan iyu nan rima maran ta'an igi i
rima ru'a ba da agi.

7:33: Kis 3:5 **7:34:** Kis 3:7 **7:34:** Kis 3:10 **7:37:** Lo 18:15

39 “Da bitsinta' agi tafang' rusang' ibugin i
ringanta i Moses nanggan. Irim barun da
arangan, da wangunggan ini tipa fada Idzip.
40 Da ribarangan ini da Aron ibiani, ‘Agi
anung' isru' gin i nam idzuwai igi buwa' da
Moses, garam aru yuda agi sinung' Idzip badan
ugu. Ibinigi da watip anutu mugus
maraganunggan fain da agai i mung'a i sanab i
agai.’
41 Ibinigi da ribarangan itip makau narun
maraganun, da itsara nam rutin da inang nam
nugun tsia'an tsira' bingan i nam ribarangan
runggan tipa i banginggan igi.
42 Da bitsinta' Anutu irim barun da ribarangan
da itus maran i ribarangan pumu'a gubu' da
ukam da ngantam ming'a gunungun, ibi nan
akaran ming'a profet ruas papiaran nidan:

‘Agam ampan Israil, gubu' agam mpada nam
mana' dadauntan udzuf 40 ugu
da agam tsarada apu,
mani agam matsara apu igi i rima dangki da dzi,
ma?
Ima' angu!

43 Agam iyu gam anutu gam umpur Molek
ungaran mararam tipa i apu rini gangan
ifan
impru' da anutu gam umpur Refan
maraganun gan bida ngantam.
Agam itip mugus maraganun igi ibi agam anutu
gam
i agam idza'a faga gudzun rutin.

7:40: Kis 32:1

Ibinigi da dzi bung' asiat agam rai i agam intapam
da nawat agam rai nafampa intap Babilon marafain gan.'
44 "Gubu' agi tafang' rusang' mpada nam
mana' dadauntan, da ribarangan iyu Anutu
Ungaran Mararam tipa i apu rini gangan. Da
nigi santing' ibi Anutu irut ribarangan impai, da
Arangan nanggan utusa i ruan gin iming' wasa'
gin. Da ampan igi itip Ungar Mararam igi isang'
ampap Anutu santing'a Moses gin ugu.
45 "Raiyi da agi tafang' rusang' igi narun rusan
iyu Ungar Mararam igi da irut Yosua iyu iba
garam fain intapan ani. Da Anutu isiat rib utup
fain igi rai sinung' agi tafang' rusang'
maranggan. Da ribarangan irim Ungar Mararam
tipa i apu rini gangan igi iru' intap ani isang'
King Tafit gubu' gan.
46 Da Anutu isu maraampi da Tafit, da Tafit
igut i Anutu, 'Isang' i dzi rima Ungar bini
mangan i Agu, aga tafangga' Yakop Anutu gan,
mpada wasa' i gam ampanggam?'
47 Da bitsinta' Tafit narunggan Solomon irim
Anutu ungaran igi.
48 "Da bitsinta' Anutu Mpada Wangung'
anung' impa ungar garam gar rima i
banginggan igi u. Ibi Anutu profetan nidan ugu:
49 'Nifutsarif ini ibiani, "Gunungun isu Dzi bintip king gang' mpada gin.
Da intap isu Dzi mumang gang' rima fagang' yaba gin.

7:49: Mat 5:34-35; Ais 66:1-2

Ibinigi da agam bung' atip ungar nabianung' i
Dzi mpada gin?
Ma Dzi mumai ga' mpada asap in bung'
aming' anung'?
50 Dzi runggang' banginggang' itip nam santan
igi.”’”
51 Da Stiven itip ini, “Agam garam usuda
gudzun i buginda i ringanta i Anutu! Agam
ringanggam da wangunggam itsungin ruan ibi
garam mara-utu! Gubu' sib angu da agam irim
ipiap i Marapayam Mararam guman isang' ibi
agam tafam rusam tida nangan ugu.
52 Agam tafam rusam inang asub i Anutu
profetan sib angu! Da yis profet ruas aru nida
nan wasi mung' ugu bida Anutu Garaman
Atsung'a Sanab Rururungan bung' aba. Da
aruani da Arangan iba sib, da agam irim
Arangan ifa garam ipiap banginggan da agam
isu rib isa Arangan funub.
53 Agam iyu Anutu nanggan faidagin aru
angira ruas riman da agi tafang' rusang' ugu, da
bitsinta' agam anung' yatsung' gin u.”

Ampan Yuda Itapu Stiven Funub i Tauf

54 Da utup nan tipan faring'a Sanhidrin gin igi
iringant i Stiven nanggan nidan igi, da nugun
itsakia da igara nifun.
55 Da bitsinta' Stiven ifung' i Marapayam
Mararam, da arangan irarab iyab gunungun da
itsanga Anutu puatsadan gan tsira', da Yisu
muntida Anutu banginggan bini.

7:55: Mat 26:64; Mrk 14:62; 16:19; Luk 22:69; Apo 2:33; 5:31; 7:56

56 Da arangan ini da ribarangan, “Agam
watsangan, dzi tsanga gunungun tusa ruan da
Garam Narunggan muntida ming'a Anutu
banginggan bini!”
57 Da gubu' utup nan tipan igi ringanta i nan
igi, da ribarangan irim bangin sib i ringan da
iyai' nifun tsira'. Da ribarangan santan inting
ruan runta fadan da Stiven.
58 Da impung arangan da iyu iwa' ifa mana'
sinung' gamp tsira' igi. Da rib dzura nan i
arangan ugu igru' gan ngarukui gan gunti' da
irim iru' garam rini fa' mangan binganggan Sol*
fagan. Da ribarangan iyu tauf da itapu Stiven
gin.
59 Da gubu' rung' tapuda Stiven, da arangan
iyugin ibiani, “Nifutsarif Yisu, wayu dzi
ganunggang'.”
60 Da arangan yidza' faga gudzun iru' da inu'
nifun tsira' bingan ibiani, “Nifutsarif, anung'
rima nam maisan ani munga' gan da ribarangan
u!” Gubu' arangan nida nan igi sib da arangan
imamp.

8

1 Gubu' Sol tsanganda garam gudzun gudzun
igi isa Stiven funub, da aranga maran ifur ibi
nigi iwa' bini i arangan maranggan.

Barabin Tsira' Iwa' da Rib Muarutsan

7:56: Mat 26:64; Mrk 14:62; 16:19; Luk 22:69; Apo 2:33; 5:31; 7:55
* **7:58:** *garam mangan binganggan Sol* — Raiyi da Sol igi iparim i ruan da isu garam muarutsan da ifaring' arangan aposel Paulus. Watsanga Apo 9:1-19. **7:59:** Luk 23:46 **7:60:** Luk 23:34

Gubu' aru Stiven mampan igi, da rib Yuda fain
inang maisan tsira' bingan i rib muarutsan
santan mpada ming'a Yerusalem igi. Ibinigi da
rib muarutsan igi itangin Yerusalem igi rai da
idzarang ifa gamp gamp iming' intap Yudia da
Samaria. Da aposel ruas angu rumpai iming'
Yerusalem igi.
2 Da garam fain atsung'a Anutu sanaban
mararam idzufung' Stiven riniuriatsan, da irang
igampun ruan tsira' bingan.
3 Da bitsinta' Sol ini wayada ampan
muarutsan igi da irim barabin tsira' gin. Da
aranga fa rib muarutsan igi ungar ungaran, da
impung garam da sagat impru', da itangin
yatang' karabus.

Ampan Mpada Samaria Igi Iringant i Anutu Sising' Bini Gan

4 Da rib muarutsan aru tanginda Yerusalem
rai da dzaranga fada gamp gamp ugu ifis i sising'
bini iming' gamp ribaranga mpada gin igi.
5 Filip iru' ifa gamp mangan ming'a intap
Samaria da ifis i Kristus sising' bini gan da rib
gamp igi.
6 Da ampi tsira' iringant i nan Filip fisa gin igi
da itsanga nam maran mangan santing'a bida
Anutu ruta arangan. Ibinigi da ribarangan
santan iyu uwayant bitsinta' da irim ringan i
arangan nanggan fisa gin igi bini angu.
7 Da Filip iwat marapayam maisan iwa' ifa
sinung' rib ampi bingan. Da gubu' wa'a sinung'
ribarangan, da iyai' nifun tsira' bingan. Da Filip

8:5: Filip Apo 6:5

inang rib ampi bingan urungun gru'a ruan da
fagan agadan rinin idaum.
8 Ibinigi da rib santan mpada ming'a gamp igi
nugun itsia' tsira' bingan.
9 Garam mangan binganggan Saimon impai
gamp tsira' igi. Da gubu' gunti' bingan da
arangan inang da isanting' nampanggan i
mirimp maran maran. Da rib Samaria igi santan
irunt fafun i nam arangan nangan igi. Da
Saimon itsarif ruan ibi arangan garam nifutsarif
mangan.
10 Da ampan santan mpada gamp igi, tsira' da
isi', irim uwayantan santan i ringanta i Saimon
nanggan igi da ini, “Garam arani isang'
nampang bada ming'a Anutu gin faring'a bida
‘Nampang Tsira'’.”
11 Da ribarangan irim uwayantan santan i
ringanta i aranga nanggan igi, i wain ibi gubu'
gunti' bingan da ribarangan irunt fafun i
tsanganda mirimp maran maran arangan
nangan i santing'a nampanggan.
12 Da bitsinta' Filip ifis i sising' bini i Anutu
nanggan mpada tayang' gan garaman da Yisu igi
Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu. Ibinigi da
garam da sagat ampi bingan imuaruts Filip
nanggan fisa gin igi da iyu mpu ruruban.
13 Da Saimon runggan ibinigi imuaruts Filip
nanggan igi da iyu mpu ruruban. Da impa uts da
Filip da irut iyung, da itsanga Filip nanga nam
maran mangan tsira' tsira' santing'a Anutu
nampanggan da irunt fafun gin.
14 Gubu' aposel ruas mpada Yerusalem
ringanta i rib Samaria igi muarutsa Anutu

nanggan igi, da iwat Petrus da Yowanis ifa
Samaria.
15 Gubu' rib iru' igi fawa'a Samaria, da yugin i
rib fa' bung' muarutsan igi i Anutu rima
Marapayam Mararam da ribarangan,
16 i wain, Marapayam Mararam anung' iwarip
iba i ribarangan u. Ribarangan iyu mpu
ruruban i Nifutsarif Yisu binganggan angu.
17 Da Petrus da Yowanis irim bangin ragun i
rib muarutsan igi bits bits da ribarangan iyu
Marapayam Mararam.

18 Da gubu' Saimon tsanganda Anutu rima
Marapayam Mararam da ampan igi da gubu'
Petrus da Yowanis rima bangin ragun i
ribarangan, da arangan ini da Petrus da Yowanis
ibiani, “Nani da agam moni gam pas.
19 Da warim nampang bida agam gin igi da dzi
nampru', i rib idzuwai dzi rima banging' ragun
gin bung' ayu Marapayam Mararam.”

20 Da Petrus ini Saimon nifunggan munga'
ibiani, “Anutu bung' awaya agu da u moni gam
nabinigi, i wain, u maram ifur ibi agu sang' i
rima nam ntsuman igi i uda nam Anutu runta'
angu riman! Uwayant bida nigi irunt inti'!
21 U wangunggam anung' irururung iming'
Anutu maranggan. Ibinigi da u wasang' i ruta
agai nanga gum Anutu riman da agai ani u.
22 Waparim i ruam sinung' uwayantam
maisan igi da waugin da Nifutsarif i siata u
uwayantam maisan ming'a u wangunggam igi
rai. Da mabi Arangan bung' asiat u nanggam
maisan rai.

23 Dzi tsanga ibi agu anung' irim wangunggam
santan da Anutu, da nigi iwa' ibi nam ngkiangan
mangan ming'a u wangunggam da inang agu
wa' ibi nam maisan mama' guman uta'."
24 Ida Saimon igampun runggan da Petrus da
Yowanis da ini, "Agam waugin da Nifutsarif i
dzi, i nam maisan agam nidan igi anung' wa'a i
dzi u."
25 Gubu' Petrus da Yowanis nida nan wasi da
fisa i Nifutsarif Yisu nanggan da ampan santan
igi sib, da ribarangan itangin gamp igi rai da itip
ifa Yerusalem. Da ming'a sanab fadan, da
ribarangan ifis i sising' bini da rib mpada gamp
isi' isi' ampi bingan ming'a intap Samaria igi.

Filip Ifis i Anutu Nanggan da Garam Itiopia Mangan

26 Da Nifutsarif angira gan mangan ini da Filip
ibiani, "Wauri' da wafa wabi fi' da wafa
sanampun tanginda Yerusalem rai da ru'a
ming'a nam mana' dadauntan fada gamp
Gadza."
27 Ibinigi da Filip yuri' da ifan. Da gubu'
arangan rung' ming'a sanab igi fadan, da
arangan iwa' da garam Itiopia mangan. Garam
igi isu gudzun i rib Itiopia kwin gan, ma
"Kandasi" gan, ungaran ufuma nam bunumpan
gin. Da arangan garam mangan rib itsuai
arangan sib. Da garam igi ifa Yerusalem sib i
tsarifa Anutu,
28 da arani da itip ifa gampan da impa iyab
karisan kausi' untapa gin. Da ifaris nan ming'a
papiar profet Aisaia kakaran ugu.

29 Da Marapayam Mararam ini da Filip ibiani,
“Wafa uts da karis aga da wayung ringampa
gin.”
30 Ibinigi da Filip irunt ifa uts da karis igi da
iringant i garam igi farisa nan ming'a papiar
profet Aisaia kakaran igi. Da Filip igut in, “Nan
agu faring'an igi wainggan idzidziwan da agu,
ma ima'?”
31 Da garam igi ini nifun munga' ibiani, “Bida
garam mangan mamida i dzuwara i nan ani
wainggan da dzi, da dzi nabu sru' gin
nabianung'? Wayab ba da warut dzi nampai
karis ani.”
32 Da garam gudzun igi ifaring' nan ming'a
Aisaia papiaran kakaran nida bida ani:

“Garam iyu arangan ifan ibi dumpa rib nanga i
isa funub.
Da arangan anung' ini nan mangan u,
ibi dumpa narun mpada frap ma'an da
gubu' trapa i rini fufun.
33 Ribarangan irasu arangan nidzun angu,
da anung' yatsung sanab rururungan i
raruda arangan u.
Da yis arangan funub da arangan ruwampai
intap u,
ibinigi da arangan yangin rusan ima' i
garam fisa i nan yaba i ribarangan.”

34 Da garam gudzun igi ini da Filip, “Dzi ni
guta i agu, profet ini mangan igi? Ini nan ani
iyab i runggan ma garam mangan?”

8:33: Ais 53:7-8

35 Ibinigi da Filip iyu nan Aisaia kakaran igi
isu miamun, impru' da Anutu nanggan kakaran
fain, da ifis i Yisu sising' bini gan da arangan.
36 Gubu' ribarangan rung' runta sanab fadan,
da ribarangan iwa' mumang mangan mpui
ming'a gin. Da garam gudzun igi ini da Filip
ibiani, “Watsangan! Mpui ani. Nam manga
rumaming' i tsunginda sanab i dzi yuda mpui
ruruban, ma?”
37 *
38 Da garam gudzun igi ini da garam mpunga
bru' kausi igi gan i antung'an. Da ribarangan
yantung', da arangan irut Filip iru' ifa mpui, da
Filip irurub arangan.
39 Da gubu' ribarangan mpru'a ruan uri'a
yaba ba sinung' mpui, da sung angu da
Nifutsarif Marapayaman Mararam iyu Filip
sinung' mumang igi. Da garam gudzun igi
anung' itip itsanga Filip u, da arangan nugun
itsia' tsira' bingan da ifa gan sanaban nida fada
gin igi.
40 Da Filip itsangan ibi arangan iwa' gamp
tsira' mangan nida Asdot† in. Ming'a nigi da
arangan ifa gamp santan da ifis i sising' bini
iyab i Yisu igi da ampan ifa isang' aranga fawa'a
gamp tsira' Kaisaria.

---

* **8:37:** Garam gudzupu' fain maran ifur ibi nan fain iming' ampap ani impru' ibiani: ‘Filip ini da garam igi, “Dzi bung' arurub agu bida agu muarutsa nidzun i u wangunggam.” Da garam igi ini Filip nifunggan munga' ibiani, “Dzi muaruts ibi Yisus Kristus igi Anutu narunggan.” ’ † **8:40:** *Asdot* — ma Adzotus, ming'a nifu nan Grik

9

Sol Imuaruts Yisu
(Aposel 22:6-16; 26:12-18)

1 Da gubu' arigi da Sol rung' ini nan
babampafan i wayada Nifutsarif Yisu riban
atsung'a gin igi da isa funub. Ibinigi da aranga
fatsanga garam pumu'a Anutu wain igi
gudzunggan tsira',
2 da igut i arangan, "Isang' agu kakara papiar
faing' i dzi riman da garam gudzun gudzun
mpada tayang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan
gin bits bits ming'a Damaskus? Da bida dzi wa'a
da rib atsung'a Yisu Sanaban igi, garam da sagat,
da dzi bung' asang' i mpungan da dzura
ribarangan da uda bada Yerusalem i raruda
ribarangan."
3 Da Sol ifa Damaskus da gubu' fa suda uts, da
sung angu nam puatsadan tsira' bingan iming'
gunungun iru' ba da yari itsuafi' arangan.
4 Da Sol irua' iru' intap da iringant i nifun
mangan ini da arangan ibiani, "Sol, Sol,
ibubianung' da u rim ipiap i dzi?"
5 Da Sol ini i nifunggan munga' ibiani,
"Nifutsarif, agu wai igi?"
Da Arangan ini, "Dzi Yisu, aru u rima ipiap in
igi.
6 Da bitsinta' wauri' da watang' afa gamp
tsira' Damaskus igi. Da garam mangan bung' ani
da agu i nam idzuwai u bung' anang."
7 Da rib ruta Sol badan igi imunti nifu mutut.
Da ribarangan iringantin ibi garam mangan ini

9:2: Apo 19:23; 22:4

nan, da bitsinta' ribarangan anung' itsanga
garam mangan u.

8 Sol imunti iyab da ita' maran, da bitsinta'
arangan anung' itsanga nam mangan u. Ibinigi
da rib ruta Sol badan igi mpung aranga bangin
da itara' arangan yatang' ifa Damaskus.
9 Da gubu' iru' da bits ba fada sib, da arangan
maran rugampam da anung' iga nam mangan
ma inum nam mangan u.

10 Da garam mangan atsung'a i Yisu impai
iming' Damaskus igi, binganggan Ananaias. Da
itsanga nam mangan ibi nam puafuban. Da
Nifutsarif Yisu ini da arangan ibiani,
“Ananaias!”

Da Ananaias ini, “Nifutsarif, wani, dzi rung'
impai.”

11 Nifutsarif Yisu ini da Ananaias, “Wauri' da
wafa Yudas ungaran ming'a sanab faring'a bida
Sanampun Rururungan. Da wagut i garam
mangan binganggan Sol bada ming'a gamp
Tarsus. Arangan rung' iyugin da Anutu.
12 Arangan itsanga nam mangan ibi nam
puafuban da itsanga garam mangan binganggan
Ananaias iwa' da arangan da irim bangin ragun
i arangan i nanga i maran dauman da tipa
tsanganda nam.”

13 Ananaias ini, “Nifutsarif, garam ampi
bingan ini da dzi i garam arigi. Arangan inang
uwayant maisan iyus i Agu ampanggam
mararam mpada ming'a Yerusalem.
14 Da arangan iyu nan akaran nida nifun
iming' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan

gin da iba Damaskus ani, i mpunga rib santan
muarutsa Agu da dzuran.”
15 Da bitsinta' Nifutsarif ini da Ananaias,
“Wafan! I dzi raga garam arigi i nanga dzi
gumang' da kupisa dzi binganggang' wasi da
garam utup fain, mpru'an da gan king gan, da
rib Israil bida nigi.
16 Dzi runggang' bung' asanting' arangan i
barabin da tsakia wayawai arangan buaring'a i
Dzi binganggang'.”
17 Ibinigi da Ananaias ifa Yudas ungaran da
yatang' ifa ungar wasa', da irim bangin iyab i
Sol, da ini da arangan, “Dzi raing' Sol, Nifutsarif
Yisu aru wa'an da agu i sanab u bada gin ugu
itangin dzi iba da agu i u tipa tsanganda nam da
Marapayam Mararam fung'a i agu.”
18 Gubu' Ananaias nida nan igi sib, da sung
angu nam bida yafas rini tsuafan ugu itus ruan
da irua' sinung' Sol maran, da arangan isang' i
tsanganda nam. Da arangan imunti iyab da iyu
mpu ruruban.
19 Da iga nam da itip iyu riniurun fa'.

Sol Ifis i Sising' Bini Iming' Damaskus

Da Sol irut rib Damaskus atsung'a i Yisu igi
impa gubu' fain.
20 Da sung angu arangan ira' i gum nangan da
fisa i nan bida Yisu igi Anutu Narunggan ming'a
rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan
ming'a Damaskus igi.
21 Ampan santan iringanti i nan Sol fisa gin igi
da irunt fafun tsira' bingan. Da ini da ruan,
“Garam arigi da inang da ingaung' rib muarutsa

Yisu mpada Yerusalem. Arani da arangan iba
Damaskus i tipa mpunga rib muarutsan i dzuran
da uda fada Yerusalem da muntida garam
pumu'a Anutu wain gudzun rusan maranggan.”
22 Da bitsinta' Sol nanggan fisa gin igi
nampanggan iying' isu tsira'. Da arangan
idzuwar in da isanting' wasi ibi Yisu igi Kristus,
Garam Anutu Ragadan ugu. Ibinigi da rib Yuda
mpada Damaskus igi anung' isang' i nida Sol
nanggan munga' i rasudan u.
23 Gubu' ampi bingan ifa sib da rib Yuda igi
mpru' ruan da yantung nan i isa Sol funub.
24 Da bitsinta' Sol iringant i nan i nam
ribarangan rantsan igi. Rib Yuda igi mpai da
irim maran i gamp tsira' igi ntiang' gan muantsi
nifun gan santan isang' idziang da gubu' santan,
i mpunga Sol da isa arangan funub.
25 Da bitsinta' idziang mangan da Sol riban
atsung'a gin irim arangan sib da itangin
arangan iru' ubing, da itangin ubing igi iwa'
parat mangan ming'a gamp tsira' igi ntiang' gan,
da itangin iru' isi' isi' angu isang' fawa'a da
intap ming'a mana'.

Sol Itip Ifa Yerusalem

26 Sol itip ifa Yerusalem da yintsa' i ruta Yisu
riban atsung'a gin mpru'a ruan. Da bitsinta'
ribarangan santan irat i arangan da anung'
imuaruts ibi arangan iwa' ibi Yisu garaman
atsung'a gin mangan u.
27 Da bitsinta' Barnabas iyu Sol ifan da aposel
ruas da ini nan wasi da ribarangan ibi Sol
itsanga Nifutsarif iming' sanab fada Damaskus

da Nifutsarif ini nan da arangan. Da Barnabas
ini ibi Sol ifis i nan wasi i Yisu binganggan da
ampan Damaskus ruta nam ratan ma'an.
28 Ibinigi da Sol irut ribarangan impai da
iyung' wasa' i gamp tsira' Yerusalem igi da ifis i
Nifutsarif Yisu sising' bini gan wasi ruta nam
ratan ma'an.
29 Da irut rib Yuda nida nifu nan Grik ini nan
da yudzung' i nan da ruan. Da bitsinta'
ribarangan inang da isau sanab i isa arangan
funub.
30 Da gubu' rib muarutsan ringanta i nan igi,
da iyu Sol iru' ifa gamp Kaisaria da iwat
arangan itip ifa gampan wain Tarsus.
31 Da ming'a gubu' arigi da ampan muarutsan
mpada sang'a intap Yudia, Galili da Samaria
impa bini angu ruta barabin ma'an da nanggan
muarutsan iying' ibabampaf. Da irat i Nifutsarif
da yatang' warang' gin, da Marapayam
Mararam irim nugun nufan rutin. Da ampan
muarutsan igi gudzunggan iying' isu tsira'.

Petrus Ifa Gamp Lida da Dzopa

32 Da Petrus inang da iyung ifa gamp rugan
rugan. Da gubu' mangan da arangan ifa gamp
Lida i tsanganda rib muarutsan mpada nigi.
33 Ming'a nigi da arangan iwa' da garam
urungun gru'a ruan mangan binganggan Ainias,
da gubu' santan da inang da iging' gan rabi' gan
angu isang' udzuf 8.
34 Petrus ini da Ainias ibiani, “Yisu Kristus
inang agu rininggam idaum! Ibinigi da wamunti
wayab da waiping' rabi' gam ging'a gin igi.” Da
sung angu da Ainias imunti iyab.

35 Ampan santan mpada gamp Lida igi da
bump tsira' Saron ming'a uruts ringan igi
santan itsanga ibi Ainias rininggan ging'an ugu
idaum da ribarangan imuaruts Nifutsarif Yisu.

36 Ming'a gamp Dzopa da sagat mangan
nangan da atsung'a i Yisu impai igi. Da arangan
bingangan Tabita, da ming'a nifu nan Grik da
ifaring' ibi Dokas.* Gubu' santan da arangan
inang da inang uwayant bini da irim rib sauda
runggan sib i nam.
37 Da gubu' arigi da arangan iging' rinin tsira'
bingan da imamp. Da rib fain yadzu' arangan
riniuriatsan da isintung' arangan yatang' ungar
wasa' ming'a yaba wagung'.

38 Dzopa igi iming' uts da gamp Lida. Ibinigi
da gubu' Yisu riban atsung'a gin ringanta gin
bida Petrus bampada ming'a Lida, da
ribarangan iwat garam iru' ifan i nidan nan da
arangan. Da ifa gampun runggan rutin da ini,
"Waba Dzopa sung angu."
39 Da Petrus irut garam iru' igi itip ifa Dzopa.
Gubu' ribarangan fawa'a ungar igi, da iyu
arangan iyab ifa ungar wagung'. Da sagat yaruf
ampi bingan imunti itsuafi' Petrus da irang. Da
isanting' arangan i ngarukui da nam atsufan
fain Dokas tipan da gubu' arangan rung ruta
ribarangan mpadan ugu.

---

* **9:36:** *Da arangan bingangan Tabita, da ming'a nifu nan Grik da ifaring' ibi Dokas* — Bingan Dokas ming'a nifu nan Grik da bingan Tabita ming'a nifu nan Arameik wainggan ibi 'gazel'. Gazel igi da apu mangan bida dia nangan da gada sai da apu ragiawan.

40 Da Petrus iwat rib santan igi iwa' ifa mana'.
Da arangan yidza' faga gudzun da iyugin da
Anutu. Da arangan yitam i ruan da irarab sagat
mampan igi da ini bina', “Tabita, wauri' wayab!”
Da sagat igi maran ita'. Da gubu' arangan
tsanganda Petrus, da arangan impai iyab.
41 Petrus impung arangan bangin da irim
arangan sib i muntida yaban. Da arangan inu'
sagat yaruf yaruf igi impru' da rib muarutsan
fain igi i tipa atang'a ba ungar wasa' igi. Da
arangan isanting' ribarangan i Tabita maran
tipa ta'an.
42 Da rib santan mpada Dzopa igi iringant i
nam aru wa'an igi, da rib ampi bingan imuaruts
Nifutsarif.
43 Petrus impai iming' Dzopa igi gubu' ampi
bingan. Arangan irut garam mangan
binganggan Saimon impai igi, garam nangan da
umata i apu rini gangan da tipa nam fain gin.

10

Angira Iwa' da Kornilius da Irim Nan da Arangan

1 Ming'a gamp Kaisaria da garam mangan
binganggan Kornilius impai igi. Arangan isu
gudzun da imung' i garam singaari Rom gan ibi
100 mpada wasa' i garam singaari utupan tsira'
bida garam 600. Da utup tsira' igi binganggan
Utup Singaari Itali.
2 Arangan da gan utupan santan anung' rib
Yuda u, da bitsinta' yatsung' sanab rururungan i
pumu'a Anutu da yatang' warang' i Arangan. Da
Kornilius inang da irim moni i rima ampan

Yuda sauda runggan igi sib da yugin da Anutu
da gubu' santan.
3 Nam nufan mangan, gubu' maran ibi 3 kilok,
da Kornilius itsanga nam mangan ibi nam
puafuban, da itsanga dzidziwan i Anutu angira
gan mangan atang'a ba da arangan da ini,
"Kornilius!"
4 Kornilius intrung maran funub angu i angira
igi da irat. Da arangan igut in, "Garam nifutsarif,
ibubianung' da u ba da dzi?''
Da angira ini, "U nanggam uda gin da
nanggam riman da rib sauda runggan iyab ifa
Anutu maranggan ibi nam tsaradan duguntan
gaunt bini. Da Arangan nugun inuf in.
5 Da arani da wawat garamam fain nafa Dzopa
da nayu garam mangan binganggan Saimon,
faring'a bida Petrus, da narut aba ani.
6 Da garam arigi impai iming' garam mangan
binganggan Saimon ungaran, garam aru nangan
da umata i apu rini gangan da tipa nam fain gin.
Da arangan ungaran iming' uts da uruts ringan."
7 Da gubu' angira aru nida nan da arangan igi
fada sib, da Kornilius inu' gan mama' guman
iru'run ruta garaman singaari mangan iba da
arangan. Da garaman singaari igi yatang'
warang' i Anutu da inang da impai impru'
Kornilius da ipumu' arangan.
8 Kornilius idzuwar i nan da garam iru' da bits
igi yatsung' nan idzuwai angira nidan da
arangan ugu, da iwat ribarangan ifa Dzopa.

Petrus Itsanga Nam Mangan Bida Nam Puafuban

10:4: Wkp 2:2

9 Da gubu' tipa pisan da bawa'a gubu' wasa'
da Kornilius garaman iru' da bits igi ifasu uts da
gamp Dzopa. Da wa'a gubu' maran arigi da
Petrus iyab ungar igi gudzunggan wagung' i uda
gin da Anutu.*
10 Da arangan mangits irut da ini gada nam.
Gubu' rib fain rung' tipa nam gadan, da Petrus
itsanga nam mangan bida nam puafuban.
11 Da arangan itsangan gunungun dagangan
da nam mangan bida rabi' tsira' bingan
isasagru' ruan iru' iba intap ibi rib fain mpunga
i gan gudzu mun gan iru' da iru'.
12 Da apu mara maran yunga i fagan da
bangin da afafan da dzufan iming' i rabi' igi.
13 Da Petrus iringant i nifun mangan nu'a
arangan nida bina', "Petrus, wauri' wayab da
wais apu igi funub da wagan!"
14 Petrus ini, "Nifutsarif, ima'. Dzi anung'
isang' i nanga bida nigi u, i wain, dzi anung' iga
apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu'
mangan u, ibi u nanggam faidagin pa'a aga gin
ugu."†
15 Da nifun igi itip inu' Petrus da ini ibiani,
"Nam Anutu nanga suda sapan sib da anung'
nida nam bubumpuadan gin u."

---

* **10:9:** *iyab ungar igi gudzun gan wagung' i uda gin da Anutu* — Garam Israil ungar gudzunggan itangaf ruan angu da itip mumai mpada gin iming' ungar gudzun wagung'. Da garam inang da iyab impru' maran gin da nam nufan. † **10:14:** *dzi anung' iga apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu' mangan u, ibi u nanggam faidagin pa'a aga gin ugu* — Wok Pris gudzun 11 ini nan i apu rib aru mpada rabi' igi da anung' isang' i rib Yuda gadan u, atsung'a i gan nanggan faidagin ming'a mung'.

16 Nam igi iwa' isang' iru' da bits sib, da sung
angu da rabi' igi itip iyab gunungun.
17 Da gubu' Petrus maran rung' fura nan ampi
bingan i nam puafuban igi wainggan, da garam
iru' da bits Kornilius tanginda fadan ugu ifawa'
sib da igut i garam fain i santing'a Saimon
ungaran igi. Da ribarangan iba munti ungar igi
ntiang' gan nifun.
18 Da ribarangan inu' ini bina', "Saimon,
binganggan mangan Petrus, impa ani, ma?"
19 Da gubu' Petrus maran rung' fura nam
puafuban igi, da Marapayam Mararam ini da
arangan, "Waringantin, garam iru' da bits isau
agu.
20 Wauri' da waru' afa warang' da warut
ribarangan nafan. Da anung' uda uwayant ampi
bingan u, i dzi wat ribarangan iba."
21 Da Petrus iru' ifan da ini da garam iru' da
bits igi, "Garam aru agam saudan ugu da dzi
arangan ani. Wain idzuwai da agam iba?"
22 Da ribarangan ini arangan nifunggan
munga' ibiani, "Kornilius, garam suda gudzun i
garam Rom singaari gan bida 100, arangan
garam rururungan pumu'a Anutu da atang'a
warang' i Arangan. Da rib Yuda santan itsarif
arangan. Da Anutu angira gan ini da arangan da
iwat agai iba i uda agu fada arangan ungaran,
da arangan isang' i ringanta i nan idzuwai u
bung' ani da arangan."
23 Da Petrus iyu ribarangan yatang' ba ungar
da impa tayang' gin da idziang arigi.

Petrus Ifa Kornilius Ungaran

Da gubu' pisa mai' da arangan yuri' da irut
garam iru' da bits igi impru' da rib muarutsan
fain mpada Dzopa igi ifan.
24 Da gubu' tipa pisan, da ribarangan ifawa'
Kaisaria. Da Kornilius inu' gan utupan da gan
rinun rusan fain impru' ruan impai da ifang' i
ribarangan.
25 Gubu' Petrus atang'a fadan, da Kornilius iba
uts rutin da itatapuang' iru' intap iming' Petrus
fagan da itsarif arangan.
26 Da bitsinta' Petrus ira' i Kornilius iyab da ini
da arangan, “Wamunti ayab. Dzi garam gar
angu ibi agu.”
27 Gubu' Petrus ruta arangan nida nan da
yatang' ifa ungar wasa' igi da itsanga rib ampi
bingan mpru'a ruan mpadan nigi.
28 Da arangan ini da ribigi, “Agam isru' gin i
aga rib Yuda nanggang' faidagin ipa' agai i aga
anung' isang' i ruta garam utup fain mpadan u.
Da bitsinta' Anutu isanting' dzi i dzi anung' nida
bida garam mangan mamida i sapan i Anutu
maranggan u.
29 Ibinigi da gubu' agam nu'a dzi, da dzi ba
angu ruta nan ma'an. Wain idzuwai da agam ini
da dzi i dzi badan ani?”
30 Da Kornilius ini, “Gubu' iru' da bits ifa sib,
da dzi mpa ungarang' da dzi yugin da Anutu da
gubu' maran ibi 3 kilok nam nufan ibi arani. Da
sung angu, da garam manga wa' da imunti dzi
marang', da arangan nanggan atsufan igi
iningining.
31 Da arangan ini da dzi, ‘Kornilius, Anutu
iringant i u nanggam udagin sib da maran ifur u

nanggam riman da rib sauda runggan.
32 Ibinigi da wawat garamam fain nafa Dzopa
da nayu garam mangan binganggan Saimon,
faring'a bida Petrus, da narut aba ani. Arangan
impai iming' garam mangan binganggan
Saimon ungaran, garam aru nangan da umata i
apu rini gangan da tipa nam fain gin. Da
arangan ungaran iming' uts da uruts ringan.'
33 Ibinigi da dzi wat garam iru' da bits igi ibia'
sung angu i yuda agu bada ani. Da bini funub i u
badan. Aruani da aga santan angu iba mpai
impru' ruang' ani iming' Anutu maranggan i
ringanta i nan santan Nifutsarif nidan da agu i u
nidan da agai."

Petrus Ifis i Nan da Kornilius da Gan Utupan

34 Da Petrus ini da ribarangan, "Arani da dzi
sru' i nan nidzun ibi Anutu iyu garam santan
angu i sanampun bitsinta' angu.
35 Da ming'a wasa' i garam intap santan da
Anutu iyu rib idzuwai atang'a warang' i
Arangan da nanga uwayant bini iyab.
36 Agam isru' i nan Anutu riman da agai rib
Israil. Arangan ifis i sising' bini ibi Yisu Kristus
isu Nifutsarif i ampan santan da inang agi sang'
i ruta Anutu mpru'a wangun bitsinta'.
37 Da agam isru' gin ibinigi i nam tsira' wa'a
ming'a intap Yudia santan. Nam igi yuri' iming'
intap Galili bampan i Yowanis fisa i Anutu
nanggan i ampan parima i ruan da uda mpui
ruruban.
38 Da agam isru' gin i Anutu iraga Yisu, garam
Nasaret ugu, i nanga Aranga guman, da irim

Marapayam Mararam da nampang da Arangan.
Da Yisu ifa gamp ampi bingan da inang nam bini
ampi bingan, da inang rib santan mpada
warang' i Sadang nampanggan iwa' bini, i wain,
Anutu irut Arangan.

39 “Aga ni nan wasi i nam santan aga
runggang' tsanganda Yisu nanga ming'a
Yerusalem da ming'a garam Yuda gampan
santan. Ribarangan yis Arangan funub iyab gai
mpara i ruan.
40 Da bitsinta' gubu' suda iru' da bits, da
Anutu itip ira' i Arangan da imunti marata', da
inang da Arangan iwa' dzidziwan.
41 Anung' iwa' da ampan santan u, ima'; iwa'
angu da agai aru Anutu tagada mung' ugu i nida
nan i nam wa'an igi wasi. Da aga rut Yisu iga
nam da inum bampan i Arangan tipa muntida
marata' sinung' nam mampan.
42 Da Arangan ini nan bambafan da agai i aga
fisa i sising' bini da ampan da nida nan wasi
bida Anutu iraga Arangan i raruda rib rung'
mpada marata' mpru'an da rib mampa sib.
43 Anutu profetan santan mung' ugu ini nan
wasi iyab i Arangan ibi rib santan aru muarutsa
Arangan da Anutu bung' asiat i nanggan maisan
rai i Arangan binganggan.”

Rib Mara-utu Iyu Marapayam Mararam

44 Da gubu' Petrus rung' fisa i nan, da
Marapayam Mararam iru' ba i ampan santan
ringanta i nan igi.

45-46 Da rib muarutsan Yuda‡ ruta Petrus
ming'a Dzopa badan igi iringant i rib muarutsan
fa' igi nida nifu nan ruga rugan da tsarifa Anutu.
Ibinigi da irunt fafun tsira' bingan i tsanganda
Anutu rima Marapayam Mararam da ampan
utup mangan ming'a mana' i rib Yuda.
Da Petrus ini,
47 "Rib arani iyu Marapayam Mararam ibi agi
udan ugu. Ibinigi da garam mangan wasang' i
pa'a ribarangan i uda mpui ruruban u."
48 Ibinigi da Petrus ini da rib muarutsan fa' igi
i uda mpu ruruban i Yisu Kristus binganggan.
Da gubu' uda mpu ruruban sib da ribarangan
igut i Petrus i ruta mpada gubu' fain.

11

1 Da aposel ruas da garam muarutsan fain
mpada intap Yudia iringant i garam utup fain
uda Anutu nanggan igi i gan wangunggan.
2 Ibinigi da gubu' Petrus tanginda Kaisaria rai
da tipa yaba Yerusalem, da garam muarutsan
Yuda* irim ub i arangan
3 da ini rutin, "Ibubianung' da agu rut ampan
mamida i safa riniubit igi mpai i gan ungaran da
u rut iga nam?"

---

‡ **10:45-46:** *rib muarutsan Yuda* — Nan ming'a papiar Grik da ibiani: 'rib muarutsan safa i rinin ugu', da nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda. * **11:2:** *garam muarutsan Yuda* — Nan ming'a papiar Grik da ibiani: 'rib safa i rinin ugu', da nan ani iram iyab i rib Yuda. Garam mararuru fain maran ifur ibi nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda aru nida nan babampaf i rib muarutsan santan safa rinin da atsung'a nan faidagin santan igi. Da bitsinta' fain maran ifur ibi nan ani iram iyab i rib muarutsan Yuda santan.

4 Ibinigi da Petrus iragi i nam santan wa'an da
arangan da ini ibiani,
5 “Dzi mpa gamp nida Dzopa gin. Da gubu'
mangan da dzi yugin, da dzi tsanga nam
mangan ibi nam puafuban. Dzi rarab nam
mangan bida rabi' tsira' bingan isasagru' ruan
iming' gunungun iru' iba da dzi ibi rib fain
mpunga i gan gudzu mun gan iru' da iru'.
6 Da dzi intrung marang' i rabi' igi wasa' gan
da dzi tsanga apu mara maran pagra' da buman,
yunga i fagan da bangin da afafan da dzufan.
7 Da dzi ringant i nifun mangan nida da dzi,
‘Petrus, wauri' da wais funub da wagan.’
8 “Da dzi ni bina', ‘Nifutsarif, ima'. Dzi anung'
isang' i nanga bida nigi u, i wain, dzi anung' iga
apu bubumpuadan mangan bida nigi da gubu'
mangan u, ibi u nanggam faidagin pa'a aga gin
ugu.’
9 Da nifun bada ming'a gunungun igi itip ini
da dzi ibiani, ‘Nam Anutu nanga suda sapan sib
da anung' nida nam bubumpuadan gin u.’
10 Nam igi iwa' isang' iru' da bits sib, da nam
santan igi itip iyab gunungun.
11 “Gubu' arunigi rururungan, da garam iru'
da bits ibawa' ungar aga mpada gin ugu. Garam
bits mpada Kaisaria iwat tuasarangan iba da dzi.
12 Da Marapayam Mararam ini da dzi ibiani,
‘Warut ribigi wafan, da anung' uda uwayant
ampi bingan u.’ Da raing' ruas 6 igi irut dzi
mpru' ruang' fadan, da aga fa atang' garam igi
ungaran.
13 Da garam igi ini nan da agai i arangan
tsanganda angira bits muntida ungar da nida

bina', 'Wawat garamam fain nafa Dzopa da
nasau Saimon, bingangan bits Petrus, da nani
rutin i badan.
14 Arangan bung' arim nan fain da agu, da
ming'a i nan arigi da Anutu bung' arim agu da
ampan santan mpada agu ungaram sib da natip
ayu agam sinung' nam maisan.'
15 "Gubu' dzi nida nan pas angu, da
Marapayam Mararam iru' ba i ribarangan, ibi
aru ru'a ba i agi da miamun ugu.
16 Da dzi marang' itip ifur nan Nifutsarif nida
bida ani, 'Yowanis irurub garam da sagat i mpui,
da bitsinta' Dzi bung' arurub agam i Marapayam
Mararam.'
17 Mung' da Anutu irim Marapayam Mararam
da agi da gubu' agi muarutsa Nifutsarif Yisus
Kristus ugu, da aruani da irim da ribarangan.
Ibinigi da dzi wai ani i muntida sib i Anutu
guman?"
18 Gubu' ribaranga ringanta i Petrus nanggan
igi sib, da ribaranga maran anung' rufur i tipa
rima ub u. Ima'. Ribaranga tsarif Anutu da ini
ibiani, "Aruani da Anutu inang da garam utup
fain iparim i ruan da imuaruts i uda nam mpada
maran ta'an."

Rib Antiok Imuaruts Yisu

19 Da gubu' aru isa Stiven funub da garam
muarutsan santan wa'a da barabin da dzaranga
fada gamp gamp ugu, da fain ifa mpa distrik
Fonisia, da fain ifa mpa intap mangan ming'a
uruts wasa' binganggan Saiprus, da fain ifa mpa

11:16: Mat 3:11; Mrk 1:7-8; Luk 3:16; Ywn 1:26-27; Apo 1:5

gamp tsira' Antiok. Da ming'a gamp santan igi
da ribarangan ifis i Anutu nanggan da garam
Yuda angu.
20 Da bitsinta' ming'a wasa' i ribarangan, da
garam Saiprus da Sairini fain ifa gamp Antiok da
ifis i Nifutsarif Yisu sising' bini gan da garam
Grik impru' ibinigi.
21 Da Nifutsarif riniurunggan irut ribarangan
da garam ampi bingan imuaruts da iparim i
ruan ifan da Nifutsarif.
22 Garam muarutsan mpada ming'a Yerusalem
iringant i sising' i nam wa'an nigi da iwat
Barnabas ifa Antiok.
23 Gubu' Barnabas fawa'an da tsanganda bida
Anutu rima maraampi gan da nanga bini angu i
ribarangan, da aranga nugun itsia', da ifai nan i
ribarangan i rumuntida babampaf i nanggan
muarutsan ruta wangunggan santan.
24 Barnabas igi da garam bini da Marapayam
Mararam ifung' i arangan da nanggan
muarutsan ibabampaf. Da garam da sagat ampi
bingan imuaruts Nifutsarif iyab i arangan
nanggan nidan.
25 Da Barnabas ifa gamp Tarsus i sauda Sol.
26 Da gubu' aranga wa'an da Sol sib da aranga
irut iba Antiok. Barnabas da Sol inang da irut
ampan muarutsan Antiok igi impru' ruan isang'
udzuf manga santan, da iyu ampan tsira' bingan
yatang' i Anutu nanggan. Rib fain irim bingan
Kristen da Yisu riban atsung'a gin isu miamun
iming' Antiok.
27 Wasa' i gubu' arigi da profet fain itangin

11:19: Apo 8:1,4

Yerusalem rai da iru' ba Antiok.
28 Profet igi gan mangan nida Agabus in
imunti iyab da ming'a wasa' i Marapayam
Mararam riniurun gan da arangan ifis i nan
maradzigin mangan i nam gadan bung' ama' da
mangits tsira' bung' awa' nasang' intap da intap.
(Raiyi da gubu' Kaisar Klodius suda King, da nan
igi ikap nidzun.)
29 Gubu' garam muarutsan mpada Antiok igi
ringanta i nan igi da maran ifur i rima rib
muarutsan mpada Yudia sib. Da ribaranga
bitsinta' bitsinta' maran ifur i rima moni sang'a
gan ampapan angu.
30 Da ribarangan inang ibinigi, da iwat
Barnabas da Sol da iyu moni arigi ifan da garam
gudzun gudzun Yerusalem.

12

Herot Yis Dzems Funub da Idzur Petrus

1 Gubu' arigi da King Herot Agripa impung' rib
fain ming'a wasa' i ampan muarutsan i nanga
maisan gin.
2 Da arangan ini da ribaranga yis Dzems,
Yowanis rainggan, funub i bainat.
3 Herot itsanga rib Yuda nugun nufan i sanab
aru aranga nangan igi, da arangan ini da impung
Petrus impru' ibinigi. Nam arigi iwa' da garam
Yuda gubu' gan tsira' gada bret yist ma'a gin.
4 Gubu' mpunga Petrus sib, da itangin aranga
yatang' karabus, da garam singaari utup 4
imunti tayang' gin. Da garam singaari 4 impa
wasa' i utup 4 igi bitsinta' bitsinta', da santan igi

12:3: Luk 22:1

gudzunggan isang' 16. Herot maran ifur i mpada
sang'a gubu' tsira' Angira Atupa Sib igi ntsupan
da musa uda Petrus wa'a ba da raruda arangan i
ampan maran.
5 Ibinigi da garam singaari rung' impa tayang'
Petrus i ungar karabus igi, da bitsinta' ampan
muarutsan idaru gubu' i nan udagin
babampafan angu da Anutu i rima arangan sib.

Angira Irim Petrus Sib i Tanginda Karabus Rai

6 Idziang aru nanga i pisa ba gubu' aru Herot
nida raruda Petrus igi, da Petrus iging' wasa' i
garam singaari iru'run. Da idzur aranga bangin
i tsen iru'run, mangan ifan da garam singaari
mangan banginggan da mangan ifan da mangan
banginggan. Da garam singaari fain imunti
ungar karabus igi muantsi gan.
7 Sung angu da Nifutsarif angira gan iwa', da
nam puatsadan yari wasa' i ungar karabus igi.
Da angira itsiats Petrus dzabar da inu' arangan
marata' ini bina', "Wauri' sung!" Da tsen iru'run
ming'a Petrus bangin igi igru' ruan sib iru' intap.
8 Da angira ini da Petrus ini bina', "Waraing
ritam* da watsuf faga gangkang gam." Da Petrus
inang ibinigi. Da angira itip ini, "Watsuf
ngarukui gam gunti' da watsung' dzi."
9 Da Petrus yatsung' i angira iwa', da bitsinta'
Petrus anung' isru' gin ibi nam angira nangan
igi iwa' isu nidzun u, i wain, aranga tsanga nam
igi isang' ibi nam puafuban.

---

* **12:8:** *ritam* — Bingan fain i rit ani da 'bigamp' ma 'pikap', da bitsinta' mama' fa' ampi bingan ini 'rit'.

10 Ribaranga yung ifan da iyus garam singaari
ruas muntida mumai iru'run da ifawa' muantsi
ain wa'a fada gamp tsira' gin. Da muantsi igi
runggan itus ruan, da ribarangan iwa' da iyung
ifan da yatang' sanab mangan, da sung angu da
angira itangin Petrus rai.
11 Da Petrus maran idzidziwan da ini da
runggan ibiani, “Aruani da dzi sru' gin nan
nidzun ibi Anutu itangin angira gan iba da iyu
dzi sinung' Herot banginggan da nam santan rib
Yuda maran furan i nangan ugu.”
12 Gubu' Petrus wa'a da nan igi, da arangan
iyung ifa Yowanis, faring'a Markus in, rinanggan
Maria ungaran. Da garam ampi bingan rung'
impru' ruan impai ungar igi da iyugin.
13 Petrus yis muantsi manga ming'a mana', da
sagat gum mangan, binganggan Roda, iba i tusa
muantsi da sru'a gin manga munti mana'.
14 Da bitsinta' gubu' aranga ringanta i Petrus
nifunggan da aranga nugun itsia' tsira' bingan
da arangan anung' itus muantsi u; ima', aranga
tip irunt yatang' ifa ungar wasa' da ini da rib
santan igi biani, “Petrus iba munti muantsi
mana'!”
15 Da ribigi ini da arangan ibiani, “U buburi',
ma?”
Da bitsinta' aranga rung' udzung' da ini da
ribigi ibiani, “Nan nidzun, aranga rung' imunti
mana'!”
Da ribigi ini ibiani, “Mani aranga angira gan,
ma?”
16 Da bitsinta' Petrus rung' yis muantsi, da
gubu' ribarangan tusa muantsi da tsanganda

arangan, da irunt fafun tsira' bingan.
17 Da Petrus ira' i bangin i nanga ribaranga
mpada isi' angu, da aranga fis i nan i nam aru
Nifutsarif nangan da uda aranga sinung'
karabus igi. Da aranga ni da ribarangan ibiani,
“Wani da Dzems da agi raing' rusang' fain ugu i
nam aru wa'a i dzi ani.” Da aranga tangin ribigi
rai da itip ifa mumai mangan.
18 Gubu' ipis da garam singaari ruas isau
Petrus da irunt fafun da iyu wangu barabin
impru' da nam ratan tsira' bingan da igut i ruan
ifa iba, “Petrus ibuwa' gan ibianung'?”
19 Herot iringant i nan ibi Petrus iwa' sinung'
karabus, da ini da garaman i sauda arangan, da
bitsinta' ribarangan isau arangan wasi. Da
Herot igut i garam singaari mpada tayang'
ungar karabus igi i nan guta gin fain, da bitsinta'
ribarangan anung' isang' i dzungwara i nam aru
wa'an igi da Herot u. Ibinigi da Herot ini nifun
da yis ribaranga fufunub. Da raiyi da Herot
itangin Yudia rai da iru' ifa mpa Kaisaria.

Herot Nanggan Mampan

20 Herot isu ufuai tsira' bingan da ampan
Taiya da Saidon. Da ribigi inang da iyu nam
gadan iming' intap king mpada tayang' gin.
Ibinigi da garam gudzun ruas ming'a gamp iru'
igi impru' ruan da iba i tsanganda king i tipa
nan. Ribaranga ni nan da Blastus, garam mpada
tayang' king ungaran ging'a gin isu miamun, da
aranga ni, “Hai.” Da raiyi da ribarangan imus fa
tsanganda king da guta gin i arangan ruta
ribarangan mpru'a wangun suda bitsinta'.

21 Da wa'a gubu' aru Herot tagadan igi, da
aranga atsuf ngarukui king gan da impai iyab
bintipan king, da ifis i nan da ampan.
22 Da ampan tsira' igi iyai' da ini bina', “Nifun
arigi iba iming' anutu manga gin! Anung' iba
iming' garam gar in u!”
23 Sung angu da Nifutsarif angira gan yis
Herot, da rinin ging'an maisan iwa' da arangan
da turup narun narun iga aranga nidzunggan da
aranga mamp, i wain, aranga iyu nan tsarifan
igi yab da anung' irim bingan tsira' igi da Anutu
angu u.
24 Da bitsinta' Anutu nanggan iying' isu tsira'
bingan da ifa isang' gamp gamp.
25 Da gubu' Barnabas da Sol ntsupa guman sib
ming'a Yerusalem da itip ifa Antiok, da iyu
Yowanis faring'a Markus in da irut ifan.

13

Itaga Barnabas da Sol i Nanga Gum

1 Ming'a wasa' i ampan muarutsan mpada
Antiok, da profet fain da garam ragida Anutu
nanggan fain impai impru'. Da ribarangan
binganggan ibiani, Barnabas, da Simion faring'a
Niger gin, wainggan ibi ‘marabusung’, Lusius
garam Sairini, da Manain aru ruta Herot Antipas
mpru'a ruan ying'an ugu, da Sol.
2 Gubu' ribaranga pa'a ruan i nam gadan da
mpru'a ruan i udagin da tsarifa Nifutsarif, da
Marapayam Mararam ini nan da ribarangan
ibiani, “Agam wapiriang' Barnabas da Sol i

nanga dzi gumang' aru dzi nu'a ribaranga sib i
nangan.”
3 Gubu' ribaranga pa'a ruan i nam gadan da
udagin sib, da ribarangan itsara bangin ragun i
rib iru' igi da itangin ifan.

Barnabas da Sol Ifis i Sising' Bini Iming' Saiprus

4 Gubu' Marapayam Mararam tanginda
ribaranga fadan, da ribaranga ru' ifa gamp
Selusia da iyab i madzung mangan da imap
uruts igi ifa intap isi' mangan ming'a uruts
wasa' faring'a Saiprus in.
5 Gubu' ribaranga wa'a gamp Salamis, da
ribarangan inang da ifis i Anutu nanggan iming'
garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan
ming'a nigi, da Yowanis, nida Markus in, irut
ribarangan da irim tuasaranga sib.

6 Ribaranga yung intap Saiprus igi santan iba
isang' bawa'a gamp Pafos. Ming'a gamp arigi da
ribaranga bawa' da garam Yuda nifu mirimp
mangan, da arangan profet umpur, da arangan
binganggan Baryisu.
7 Arangan inang da impai impru' da gabman
gudzunggan Sergius Paulus, da Sergius Paulus
igi da garam gudzupu' tsira', da arangan inu'
Barnabas da Sol iba rutin, i wain, arangan
maran yari i ringanta i Anutu nanggan.
8 Da bitsinta' Baryisu, garam nifu mirimp
arigi, ming'a nifu nan Grik da ifaring' ibi Elimas,
da yintsa' i dangkura sanab da itama i gabman
gudzunggan igi sinung' nan muarutsan.

9 Ibinigi da Sol, faring'a Paulus in, ifung' i
Marapayam Mararam, intrung maran
rururungan i Elimas da ini ibiani,
10 “Agu Sadang narunggan! Agu garam ipiap i
sanab rururungan santan! Uwayant nan umpur
da uwayant maisan santan ifung' i agu. Gubu'
idzuwai da u bung' antsup i wayada Nifutsarif
sanaban rururungan?
11 Waringantin! Aruani da Anutu banginggan
iripi agu, da u maram bung' asap nasang' gubu'
idzuwai Anutu runggan ragadan, da u wasang' i
tsanganda gubu' u.” Gubu' Paulus nida nan igi
sib, da sung angu da maraum da mimindan
ibuafir Elimas da aranga amus nam iyung da
isau garam i tara'a i bangin i rima sib.
12 Gubu' Sergius Paulus, gabman gudzunggan
ugu, tsanganda nam wa'an igi da aranga
muaruts, da irunt fafun iyab i Nifutsarif
nanggan ribarangan fisa gin igi.

Paulus da Barnabas Ifis i Nan Iming' Antiok Ming'a Uts da Pisidia

13 Ming'a Pafos da Paulus da rib ruta arangan
iyab i madzung da imap ifa gamp Perga ming'a
provins Pamfilia. Ming'a nigi da Yowanis, nida
Markus gin, itangin ribaranga rai da itip ifa
Yerusalem.
14 Ribarangan itangin Perga rai da iyung ifa
gamp Antiok ming'a uts da Pisidia. Da gubu'
sabat da ribaranga atang' da impa ungar mpru'a
ruan gin wasa'.
15 Gubu' garam gudzun ruas mpada tayang'
garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi farisa

nan ming'a Nan Faidagin da profet ruas
nanggan kakaran sib, da iwat garam mangan da
ifa ni da Paulus da rib ruta arangan igi biani,
“Raing' ruas, bida agam maram fura i fisa i nan
fain i rima riniurun da ampan da agam wafis
in.”
16 Da Paulus imunti iyab da ira' i bangin i
ampan mpada isi' angu sib, da ini, “Raing' ruas
Israil da agam garam utup fain atang'a warang'
i Anutu, agam waringant i dzi!
17 Ampan Israil Anutu gan ipiriang agi tafang'
rusang'. Arangan inang ampan Israil isu utup
tsira' ruta nampang da gubu' ribaranga mpada
Idzip. Arangan iyu garam Israil iwa' sinung'
intap Idzip ruta riniurunggan tsira' bingan.
18 Da gubu' ribaranga mpada nam mana'
dadauntan sang'a udzuf 40 da rima barun da
Arangan, da Arangan ibuaring' barabin igi da
impa tayang' ribarangan.
19 Da Arangan iwaya utup seven ming'a Kanan
igi da iyu ribigi intapan da irim da gan ampan
gan Israil da inang garam Israil isu garam intap
wain i intap igi.
20 Nam santan arigi iwa' wasa' i udzuf bida
450, raiyi da Anutu imus tanginda garam
gudzun gudzun i mpada tayang' ampan Israil
fada sang'a wa'a profet Samuel gubu' gan.
21 “Da ampan Israil igut i Samuel i rima king
manga rutin ntua', da Anutu irim Sol, Kis
narunggan. Da arangan iba iming' utup
Benyamin, da isu king isang' udzuf 40.
22 Da Anutu isiat Sol da inang Tafit isu king, da
Anutu ini nan wasi da ampan Israil ibiani, ‘Dzi

tsanga Tafit, Yesi narunggan sib, da dzi marang'
yari i garam arigi i aranga bung' anang nam
santan aru dzi marang' arida gin ugu.'
23 Da ming'a Tafit yangin rusan da Anutu
itangin Yisu, Garam rima agi sib, iba da utup
Israil ibi aru Aranga runggan tagada mung' ugu.
24 Yisu anung' iwaring' ira' i gan guman u, da
Yowanis ifis i nan da garam Israil i parima i
ruan da uda mpui ruruban.
25 Yowanis inang i ntsupa gan guman, da
arangan igut i ribigi ibiani, 'Agam ini dzi wai?
Dzi anung' garam aru agam fang'a gin da rima
maram gin ugu u, da bitsinta' waringantin!
Arangan iming' bampan iba i dzi, da dzi anung'
idaum isang' i pira'a fufuai i Aranga faga
gangkang gan u.'
26 "Raing' ruas, agam Abraham yangin rusan
da garam utup fain atang'a warang' i Anutu,
Anutu itangin sising' gan i nanggan rima garam
sib iba da agi.
27 Ampan mpada Yerusalem ruta gan gudzun
gudzun gan anung' isru' i Yisu igi garam
idzuwai igi u da anung' itip sru'a i profet ruas
nanggan kakara yaba i Kristus aru ribarangan
tida farisan da Sabat santan ugu. Ibinigi da
ribarangan ini Arangan namamp; i uwayant
bida nigi da ribarangan inang profet ruas
nanggan nida mung' ugu ikap nidzun.
28 Ribarangan anung' iwa' da asub mangan
sang'a i isa Aranga funub in u, da bitsinta'

13:22: 1Sa 13:14; Mnt 89:20 **13:25:** Mat 3:11; Mrk 1:7-8; Luk 3:16; Ywn 1:26-27

ribaranga rim udzung' da Pilatus i isa Aranga
funub.
29 Da gubu' ribaranga nanga nam santan igi
sang'a nan kakaran nida yaba i Arangan ugu sib,
da igru' Arangan sinung' gai mpara i ruan da
irim Aranga yatang' tauf bampun.
30 Da bitsinta' Anutu ira' i Aranga sinung' nam
mampan.
31 Da gubu' ampi bingan da rib ruta aranga
tanginda Galili rai da fada Yerusalem ugu
itsanga Arangan, aruani da ribaranga ni Aranga
sising' gan wasi da ampan Israil.
32 "Aga fis i sising' bini wasi da agam ibiani:
Nam Anutu ragada mung' da agi tafang' rusang'
ugu,
33 aruani da Arangan inang isu nidzun da
yangin rusan agi iyab i sanab tipa ra'a i Yisu
sinung' nam mampan, ibi nan kakaran ming'a
papiar Mint Tsarifa Anutu Gin gudzun iru'run
ini biani:
'Dzi narunggang' agu;
aruani da Dzi su u ramanggam.'
34 Anutu ira' i Aranga sinung' nam mampan da
Aranga wasang' i tipa fada garam mampan
gampan da mutan u. Ibi Anutu runggan ini,
'Dzi bung' arim maraampi ga' mararaman da
babampafan da agam,
i sang'a nan dzi udzudan da Tafit mung'
ugu.'
35 Da Tafit yakar nan mangan impru' ibinigi
iming' mint tsarifa Anutu gin mangan ibiani,

13:33: Mnt 2:7 **13:34:** Ais 55:3

‘Da U wasang' i tanginda U garamam
mararaman ging'a baring gampan da
mutan u.’
36 Gubu' Tafit mpada marata' da aranga nang
gum santan yatsung' Anutu maran furan gan, da
gubu' aranga mampan da idzufung' arangan
impru' da tafan rusan, da aranga riniuriatsan
ituru ruan.
37 Da bitsinta' Aru Anutu ra'a gin ugu da anung'
imut da ituru ruan u.
38 “Ibinigi da raing' ruas, wasru' gin nabi ani!
Aga fis i sising' bini da agam i Anutu isang' i
siata agam nanggam maisan rai yaba i Yisu
guman nangan angu.
39 Sanab atang'a warang' i nan faidagin Moses
yudan ugu anung' isang' i siata agam nanggam
maisan rai da nanga agam suda garam
rururungan u. Da bitsinta' bida garam muarutsa
Yisu, da Anutu bung' asiat i nanggan maisan rai
da bung' afaring' aranga garam rururungan.
40 Ibinigi da watsanga runggam sib i nam aru
profet ruas nida nan gin ugu anung' wa'an da
agam u! I ribaranga gan mangan ini ibiani,
41 ‘Anutu ini: Agam garam rima umpur i dzi,
agam waringantin!
Agam bung' arunt fafun da wamamp.
I wa'a agam gubu' gam, da dzi bung' anang nam
mangan nawa' da agam.
Da bida garam mangan nidan da agam,
da agam wasang' i muarutsan u.’”
42 Gubu' Paulus da Barnabas nanga i tanginda
ungar mpru'a ruan gin igi rai da wa'an, da

13:35: Mnt 16:10 **13:41:** Hab 1:5

ampan igi rugut i ribarangan babampaf i tipa
badan da gubu' Sabat mangan da tipa ragida
nan tuasarigi da ribarangan.
43 Gubu' ampan dzarangan, da rib Yuda ampi
bingan da garam da sagat ampi bingan ming'a
utup fain atsung'a rib Yuda i sanaban pumu'a
Anutu yatsung' Paulus da Barnabas. Da rib iru'
igi rung' ini nan da ribarangan da irim udzung' i
ribarangan muntida babampafan wasa' i Anutu
maraampi gan.

44 Wa'a gubu' Sabat mangan da ampan
marafain tsira' bingan ming'a gamp arigi iwa' i
ringanta i Paulus da Barnabas fisa i Nifutsarif
nanggan.
45 Gubu' garam Yuda gudzun rusan tsanganda
ampan tsira' bingan igi, da ribaranga wangun
imais nidzun da inang i rasuda Paulus nanggan
da irim ub i arangan.
46 Da Paulus da Barnabas ini nan da
ribarangan ruta nam ratan ma'an ibiani, “Aga
atang' warang' i Anutu da aga ba i fisa i Arangan
nanggan da agam rib Yuda suda miamun. Da
bitsinta' agam ibugin i ringanta gin, da agam
irim barum rutin, da nigi isanting' ibi agam
iraru runggam sib ibi agam anung' idaum isang'
i uda nam mpada maran ta'an ming'a ratar
ntingan angu u. Ibinigi da aga bung' atangin
agam rai da aga bung' awa' nafan da utup
mana'.
47 I wain, Nifutsarif ifai i nan da agai ibiani,

‘Dzi nang agu su puatsadan i garam utup fain,
i agu uda dzi nanggang' rima garam sib fada

intap da intap.’”
48 Gubu' garam da sagat ming'a utup fain igi
ringanta i nan arigi, da nugun itsia' da itsarif
Nifutsarif nanggan igi. Da garam da sagat aru
Anutu runggan ragada mung' ugu i yuda nam
mpada maran ta'an imuaruts Nifutsarif Yisu
sising' bini gan.
49 Da ribarangan iyu Nifutsarif nanggan
idzarang isang' gamp santan ming'a intap arigi.
50 Da bitsinta' rib Yuda gudzun rusan ira' i
sagat fain uda bingan tsira' da atsung'a i rib
Yuda sanaban pumu'a Anutu igi wangun da ira'
i garam gudzun gudzun mpada gamp igi
wangun. Da inang garam da sagat santan
wangun itsakia da inang maisan i Paulus da
Barnabas da isiat ribaranga rai i intap arigi.
51 Ibinigi da ribarangan itsiats faga
ngaruntsuaf i santing'a Anutu nugu tsakia gan i
rib mpada gamp arigi, da ribaranga fa gamp
nida Aikoniam gin.
52 Da Yisu riban atsung'a gin mpada ming'a
Antiok igi ifung' i Marapayam Mararam da
nugun itsia' nidzun angu.

14

Paulus da Barnabas Ifis i Nan Iming' Aikoniam

1 Gubu' Paulus da Barnabas bawa'a Aikoniam,
da yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin ibi
tuasaranga nanga ming'a Antiok ugu. Ribaranga
fis i Nifutsarif nanggan da idzuwarin bini angu,

13:47: Ais 49:6; Luk 2:32 **13:51:** Mat 10:14; Mrk 6:11; Luk 9:5; 10:10-11

ibinigi da rib ampi bingan ming'a garam Yuda
da garam Grik imuaruts.
2 Da bitsinta' rib Yuda fain buginda i
muarutsan iwaya garam da sagat ming'a utup
fain wangun da inang ribigi nugun itsakia i rib
muarutsan igi.
3 Paulus da Barnabas impa gubu' gunti' iming'
igi da ifis i Nifutsarif nanggan ruta nam ratan
ma'an. Da Nifutsarif irim nampang da
ribarangan i nanga nam maran mangan ampi
bingan i santing'a bida nan ribaranga fisa gin
yaba i Aranga maraampi gan igi nan nidzun.
4 Da bitsinta' rib mpada gamp arigi brang
ruan isu utup iru'run, fain imunti impru' da
Paulus da Barnabas i nanggan fisa gin da fain
imunti impru' da rib Yuda i nanggan nidan.
5 Garam utup fain impru' da rib Yuda da
garam gudzun ruas itip nan i nanga maisan i
Paulus da Barnabas da tapuda funub i tauf.
6 Da bitsinta' rib iru' igi iringant i nan arigi da
irunt gan arun ifa distrik Likonia gampan Listra
da Derbe da intap ming'a uts tsuafi'a gamp iru'
igi.
7 Da ming'a nigi da tuasaranga rung' ifis i
Anutu sising' bini gan.

Paulus da Barnabas Ifis i Sising' Bini Iming' Listra

8 Ming'a gamp Listra da garam fagan agadan
mangan impai igi. Da garam igi fagan yaga da
gubu' rinanggan aping'an da arangan wayung u.
9 Gubu' Paulus fisa i nan, da garam igi rim
ringan i nan igi. Da Paulus intrung maran

rururungan angu i arangan da itsanga ibi
arangan imuaruts da isang' i wa'a bini.
10 Ibinigi da Paulus ini nan tsira' ifan da
arangan ibiani, “Wauri' da wamunti.” Da gubu'
arigi rururungan da arangan ipruts iyab da
iyung.

11 Da gubu' ampan tsira' tsanganda nam
Paulus nangan igi, da iyai' tsira' bingan i nifu
nan Likonia da ini, “Anutu ruas iwa' ibi garam
gar da iru' ba da agi!”
12 Barnabas da ifaring' bingan Sus da Paulus
da ifaring' bingan Hermes, i wain, aranga garam
nida nan.
13 Anutu umpur Sus igi ungaran pumu'a gin
iming' mana' uts angu da gamp igi ntiang' gan
nifun. Da garaman pumu'an iyu makau arapu'
fain impru' da gai maraburuab ntsuran fain ifa
muantsi nifun, i wain, arangan ini ruta ampan
tsira' igi tsarada nam suda dangki da Paulus da
Barnabas.

14 Da bitsinta' gubu' aposel Barnabas da
Paulus ringanta i nan igi, da wangun ibarabin
da ibrang ngarukui gan. Da irunt ifa wasa' i
ampan tsira' igi da iyai' ini bina',
15 “Ampan ai, wain idzuwai da agam inang
ibinigi da agai? Anung' nanga bida nigi u! Aga
garam gar angu ibi agam! Aga yu sising' bini iba
i nidan da agam i agam tanginda nam uta' uta'
tuasaru agam pumu'an igi, da agam parima i
ruam fadan da Anutu maran ta'an, aru tanginda
gunungun da intap da uruts da nam sib angu
ming'a wasa' gin.

16 Mung' ugu da Arangan itus maran i garam
utup santan ming'a intap da intap sib angu da
iyung i maranggan furan.
17 Da bitsinta' Arangan anung' idzigin runggan
inting angu i garam gar u. Ima'. Arangan
isanting' runggan i uwayant bini Arangan
nangan i agam. Arangan inang gami' itangin
gunungun rai da iru' ba i agam, da itangin nam
mara maran iwa' intap da gubu' maranggan
rururungan, da irim nam gadan ampi bingan da
agam, da inang agam nugum itsia'."
18 Ribarangan ini nan igi, da bitsinta' ampan
igi rung' ini tsarada nam suda dangki da
ribarangan. Ibinigi da ribarangan inang gum
babampaf da imunti sib in.
19 Raiyi da garam Yuda fain iming' Antiok da
Aikoniam iba da iwaya ampan wangun da ribigi
su ipiap i Paulus da Barnabas, da itapu Paulus i
tauf da yuntap i arangan iwa' sinung' gamp, i
wain, ini arangan mampa sib gin.
20 Da bitsinta' rib muarutsan iba munti itsuafi'
arangan, da arangan itip yuri' da itip yatang'
gamp. Ipis ba mai' da Paulus irut Barnabas ifa
gamp Derbe.

Paulus da Barnabas Ini Nan da Rib Muarutsan i Mpunga Wangunggan Ufiak

21 Paulus da Barnabas ifis i sising' bini iming'
Derbe da inang da rib ampi bingan iwa' ibi Yisu
riban atsung'a gin, da ribaranga tip ifa Listra da
Aikoniam da Antiok ming'a uts da Pisidia.
22 Da ini nan da rib muarutsan mpada gamp
gamp igi i rima riniurun da ribaranga

wangunggan i muntida babampafan i nanggan
muarutsan, da ini ibiani, “Agi nawa' da barabin
ampi bingan namung' raiyi, da namus atang'a
wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan
garaman ratar ntingan.”
23 Da Paulus da Barnabas itaga garam gudzun
i mpada tayang' ampan muarutsan isang' gamp
igi santan, da ipa' ruan i nam gadan da iyugin
da irim garam gudzun ruas igi ifa Nifutsarif aru
tuasaranga muarutsan igi banginggan, i
Arangan mpada tayang' gin.

Paulus da Barnabas Itip Ifa Gamp Antiok Ming'a Provins Siria

24 Raiyi da Paulus da Barnabas iyung wasa' i
distrik Pisidia da ifawa' provins Pamfilia.
25 Gubu' ribaranga fisa i Anutu nanggan
ming'a gamp Perga sib da ribaranga ru' ifa
gamp Atalia.
26 Ming'a Atalia da ribaranga yab i madzung
da itip ifa gamp Antiok ming'a Siria. Da ming'a
Antiok igi mung' da ampan irim rib iru' igi ifa
Anutu banginggan i Aranga rima maraampi gan
da ribarangan i nanga i gan guman ugu. Da
aruani da tuasaranga bung' intsup gum igi sib.
27 Gubu' tuasaranga fawa'a sib da itip inu'
ampan muarutsan santan impru' da ifis i nan i
nam santan Anutu nanga yaba i tuasaranga
banginggan impru' da nam Anutu tusa muantsi i
garam ming'a utup fain muarutsa Yisu.
28 Da ribarangan irut rib atsung'a i Yisu impa
gubu' gunti' bingan iming' Antiok.

15

Aposel Ruas Irut Rib Muarutsan Gudzun Rusan Impru' Ruan Iming' Yerusalem i Tipa Nan

1 Da garam Yuda faing' muarutsa Yisu iming'
Yudia iru' ba Antiok da yutus rib muarutsan
ibiani, “Bida mamida i safa agam rinim atsung'a
Moses sanaban, da Anutu wasang' i rima agam
sib da siata agam nanggam maisan u.”
2 Gubu' Paulus da Barnabas ringanta i nan igi,
da ribarangan irut rib ming'a Yudia ru'a ba igi
yudzung' nan da ruan da isu ufuai da ruan.
Ibinigi da garam muarutsan mpada Antiok igi
iraga Paulus da Barnabas impru' da garam fain i
yaba Yerusalem i tsanganda aposel ruas
mpru'an da garam gudzun gudzun i nan arigi.
3 Gubu' rib muarutsan ming'a Antiok tanginda
ribarangan fadan, da iyung wasa' i distrik
Fonisia da Samaria. Da ini da ampan muarutsan
mpada nigi i garam utup fain iparim i ruan da
imuaruts Yisu. Da nan igi inang rib muarutsan
santan igi nugun itsia' iyus.
4 Gubu' ribarangan wa'a Yerusalem sib da rib
muarutsan da aposel ruas da garam gudzun
gudzun yis yaring i ribarangan. Da ribarangan
ifis i nan i gum santan Anutu nangan i
tuasarangan banginggan.
5 Da bitsinta' rib muarutsan fain ming'a wasa'
i utup Farisai yuri' da ini, “Agi nasaf garam utup
fain muarutsa Yisu igi rinin da nani da
ribarangan i atsung'a Moses nanggan faidagin.”
6 Ibinigi da aposel ruas irut garam gudzun
ruas impru' ruan i tipa nan igi.

7 Gubu' ribaranga nida nan ampi bingan da
ruan sib, da Petrus yuri' iyab da ini ibiani,
“Raing' ruas, agam isru' gin i udzuf fain fada sib
ugu da Anutu itaga dzi wasa' i agam i fisa i
sising' bini wasi da rib utup fain aga i ringanta
gin da muarutsan.
8 Anutu isru' i rib santan wangunggan sib da
irim Marapayam Mararam da ribarangan ibi
Aranga nanga i agi ugu, i santing'a bida Aranga
maran yari i ribarangan da iyu iyab.
9 Arangan anung' inang uwayant mangan i
ribarangan da inang uwayant mangan i agi u,
ima'. Arangan inang ribarangan wangun isap
iyab i ribarangan nanggan muarutsan.
10 Ibinigi da ibianung' da agam ini intsa'a
Anutu yaba i barabin tsira' bingan agam nanga i
tsarada yaba i rib utup fain aga siasan i
buaring'an? Barabin bida nigi da agi tafang'
rusang' mpru'an da agi anung' isang' i
buaring'an u.
11 Ima'! Agi muaruts ibi agi Nifutsarifang' Yisu
maraampi gan angu da Anutu irim agi sib, ibi
Aranga nanga i ribaga.”

12 Gubu' Petrus nida nan igi sib da rib santan
igi impa isi' angu da iringant i Barnabas da
Paulus fisa i nan yaba i nam maran mangan
ampi bingan Anutu nanga wasa' i rib utup fain
aga ming'a ribarangan banginggan i santing'a
Anutu nampanggan.

13 Gubu' ribarangan nida nan igi sib, da Dzems
ini ibiani, “Raing' ruas, agam waringant i dzi.
14 Saimon Petrus ini da agi sib i nam Anutu

nangan suda fa' i piriang'a rib ming'a wasa' i
garam utup fain da mpada tayang' gin da uda
suda i gan garaman.
15 Da nam igi iwa' isang' profet ruas nanggan
akaran bida ani:
16 'Raiyi da Dzi bung' atip aba
da nara' i Tafit ungaran aru gru'a ruan ugu.
Dzi bung' atip ayu i munga' munga' gan gru'a
ruan ugu santan,
da nanang nasu fa'.
17 I wain, garam santan nasau Dzi,
garam utup fain aru Dzi yuda suda Dzi gang'
ugu.
Nigi Nifutsarif Yawe nanggan nidan da Arangan
inang nam igi iwa'.
18 Mung' bingan ugu da Arangan ini nam igi
bung' awa' da garam isru' gin.'
19 "Ibinigi da dzi uwayantang' ibiani, agi
anung' rima barabin da rib utup mana' fain aru
parima i ruan fadan da Anutu u.
20 Bini iyus i agi akara papiar fadan da
ribarangan da nidan da ribarangan i anung'
gada apu da nam rib mamida i sru'a i Anutu
tsaradan da mugus maraganun u, da anung'
arara'an u, da anung' gada apu dzura i wan i isa
funub u, da anung' gadan ma numa apu bi' gan
u.
21 I wain, mung' ugu bada sang'a aruani, da
rib fain ifis i Moses nanggan akaran igi iming'
gamp santan da ifaris iming' ungar mpru'a ruan
gin da gubu' Sabat sib angu."

15:17: Amo 9:11-12

Papiar Akaran Fadan da Rib Utup Fain Muarutsa Yisu

22 Da aposel ruas da garam gudzun ruas irut
ampan muarutsan santan igi irim wangun i
tagada garam fain wasa' i runggan ntua' i
tanginda fada Antiok mpru'an da Paulus da
Barnabas. Ibinigi da ribaranga taga Yudas,
binganggan manga Barsabas, da Sailas. Garam
iru' igi isu gudzun wasa' i rib muarutsan mpada
ming'a Yerusalem igi.
23 Da aposel ruas da garam gudzun ruas
ikakar nan mangan da irim da rib iru' igi i uda
fadan. Da nan igi ibiani:

> Aga aposel ruas da garam gudzun ruas,
> agam raim rusam, aga kakar papiar ani ibia'
> da raing' ruas agam, garam utup fain aru
> muarutsa Yisu da mpada ming'a Antiok da
> gamp fain ming'a provins Siria da Silisia
> wasa'.
>
> Nan nufan da nan nugun tsia'an narut
> agam!
>
> 24 Aga ringantin ibi garam fain iming' wasa'
> i agai da ibia' da inang agam irunt fafun i
> nanggan nidan da iwaya agam wangunggam
> da uwayantam, da bitsinta' aga anung' ini da
> ribarangan i bia'an da nanga bida nigi u.

25 Ibinigi da aga santan impru' ruang' da
marang' yari i piriang'a garam fain da tanginda
bia'an da agam mpru'an da Paulus da Barnabas,
rib iru' aru aga marang' arida gin ugu.

26 Garam iru' igi garam nangan da rima
runggan rai i agi Nifutsarifang' Yisus Kristus
binganggan.
27 Ibinigi da aga tangin Yudas da Sailas ibia'
i nida nan atsung'a nan aga kakaran ani da
agam i nifunggan rururungan.
28 Marapayam irut agai da isanting' agai i
aga anung' isang' i rima barabin ampi bingan da
agam u. Ibinigi da agam watsung' sanab bida
ani angu:
29 Agam anung' gada apu da nam rib
mamida i sru'a i Anutu tsaradan da mugus
maraganun u, da agam anung' gadan ma numa
apu bi' gan u, da agam anung' gada apu dzura i
wan i isa funub u, da agam anung' ruta rib fain
arara'a i ruam u. Agam mpada tayang' runggam
i mamida i nanga uwayant bida nigi, da agam
bung' ampa bini.

Aga nangga' nidan santan ibawa' ibi arigi,
da agam wampa bini.

30 Ibinigi da rib muarutsan mpada Yerusalem
itangin garam iru' da iru' igi iru' ifa Antiok.
Wa'an nigi sib, da yufum rib muarutsan santan
igi impru' da irim papiar da ribarangan.
31 Gubu' ribaranga farisa papiar igi sib da
nugun itsia' i nan yafadan ming'a papiar igi.
32 Yudas da Sailas, rib iru' igi profet da ini nan
ampi bingan da rib muarutsan igi i yafada i
wangun da nanga i nanggan muarutsan
babampafan.

33 Rib iru' igi impa gubu' fain ifa sib da rib
muarutsan mpada Antiok igi itangin ribarangan
itip ifan da rib tanginda ribarangan badan ugu
ruta nan nufan bini.
34 *
35 Da bitsinta' Paulus da Barnabas rung' impai
iming' Antiok da irut rib ampi bingan yutus i
ampan i Anutu nanggan da ifis i Nifutsarif
sising' bini gan wasi.

Paulus da Barnabas Itangin Ruan Ararai

36 Gubu' faing' fada sib da Paulus ini da
Barnabas ibiani, "Agi tipa fadan da intuda rib
muarutsan mpada gamp santan agi yunga gin
da fisa i Nifutsarif nanggan gin badan ugu da
sru'a gin i ribarangan nampa nabianung'."
37 Da Barnabas maran yari i uda Yowanis,
binganggan manga Markus, i ruta tuasarangan.
38 Da bitsinta' Paulus ibugin i ribarangan uda
Markus da ruta fadan, i wain, Markus itangin
ribarangan rai iming' provins Pamfilia mung' da
anung' irut ribarangan inang gum ifan u.
39 Paulus da Barnabas yudzung' i nan da ruan
iyus angu da isu ufuai i nan arigi. Ibinigi da
ribarangan itangin ruan ararai. Da Barnabas iyu
Markus da irut iyab i madzung da ifa intap isi'
Saiprus.
40 Da bitsinta' Paulus ipiriang' Sailas i ruta
arangan fadan, da gubu' nanga i yungan, da rib

---

* **15:34:** Papiar Grik bits bits angu ini nan mangan ibiani: "Da bitsinta' Sailas maran ifur i mpada ming'a Antiok, ibinigi da arangan impa nigi." Garam mararuru ampi bingan maran ifur ibi garam mangan imus ikakar nan ani iming' bampan.

muarutsan iyugin i Nifutsarif maraampi gan
mpada tayang' ribarangan.
41 Da ribarangan iyung ifa gamp gamp ming'a
provins Siria da Silisia da ifai nan i ampan
muarutsan mpada ming'a nigi i muntida
babampaf i nanggan muarutsan.

16

Timoti Irut Paulus da Sailas Iyung

1 Paulus ifawa' gamp Derbe da Listra impru'
ibinigi. Ming'a nigi da Yisu mama' gan atsung'a
gin mangan impai, binganggan Timoti. Arangan
rinanggan sagat Yuda da sagat muarutsan, da
bitsinta' ramanggan da garam Grik.
2 Rib muarutsan mpada Listra da Aikoniam igi
ini ibi Timoti igi garam bini.
3 Paulus maran yari i Timoti ruta arangan
yungan. Ibinigi da Paulus iyu Timoti ifan da rib
fain isaf arangan rinin, i garam Yuda mpada nigi
uda arangan yaba bida i gan bits, i wain, rib
santan isru' gin ibi Timoti ramanggan igi garam
Grik, rib mamida i safa rinin.
4 Da gubu' ribarangan yunga gamp gamp igi
fadan da ribarangan ini nan aposel ruas da
garam gudzun ruas udzuda sib ming'a
Yerusalem ugu da rib muarutsan igi i atsung'a
gin.
5 Ibinigi da rib muarutsan mpadan igi
nanggan muarutsan iying' isu tsira' da gubu' sib
angu da rib muarutsan igi gudzunggan iying'
iyab.

Paulus Itsanga Garam Masedonia Iming' Nam Puafuban

6 Da ribarangan iyung wasa' i distrik Frigia da
Galesia, i wain, Marapayam Mararam imunti sib
i ribarangan i anung' fisa i nan ming'a provins
Esia u.
7 Da gubu' ribarangan bawa'a distrik Misia
ringampa gan da ribarangan inang i atang'a
fada provins Bitinia, da bitsinta' Yisu
Marapayaman imunti sib i ribarangan i anung'
atang'an u.
8 Ibinigi da ribarangan iyung rururungan
iming' wasa' i distrik Misia igi da iru' gamp
Troas.
9 Nam idziang da Paulus itsanga nam ibi nam
puafuban mangan, da arangan itsanga garam
Masedonia mangan imunti da igaib runggan da
arangan da ini ibiani, “Wais uruts udzi' da waba
marafain intap Masedonia ani da warim aga
sib.”
10 Gubu' Paulus tsanganda nam bida nam
puafuban igi sib, da sung angu da aga tip ruang'
i fada Masedonia, i aga yu uwayant sib ibi Anutu
inu' agai i fisa i sising' bini da ribarangan.

Lidia Isu Sagat Muarutsan

11 Ibinigi da aga yab i madzung mangan
iming' Troas da aga fa rururungan intap isi'
Samotres ming'a uruts wasa' da pisa tata' da aga
fawa' gamp Neapolis.
12 Da aga tangin Neapolis rai da aga yung ifa
Filipai. Da Filipai igi garam Rom gampan
mangan, da isu gamp tsira' mangan i distrik igi

ming'a wasa' i provins Masedonia. Da aga mpa
gamp igi gubu' faing' ifa sib.
13 Gubu' Sabat iwa' da aga yung iwa' muantsi
ming'a gamp igi ntiang' gan mana' da aga fa
mpui ringan. Da aga marang' ifur i wa'an da
mumai udagin mangan ming'a nigi. Da aga
mpai iru' da ini nan da sagat fain mpru'a maran
mung' mpadan igi.
14 Da sagat mangan binganggan Lidia bada
ming'a gamp Tayataira inang guman suba moni
i bru' bi'*. Da arangan inang da yatsung' rib
Yuda sanaban pumu'a Anutu. Da arangan
iringant i nan Paulus nidan igi da Nifutsarif itus
muantsi i arangan wangunggan i rima ringan
bini angu gin da uda nan igi yaban.
15 Gubu' arangan ruta riban mpada i ungaran
uda mpui ruruban sib da arangan ini da agai
ibiani, "Agam isru' gin ibi dzi muaruts Nifutsarif
nan nidzun angu, ibinigi da agam waba da
wampa dzi ungarang'." Da arangan yudzung' da
agai isang' aga ringanta i arangan nanggan.

Paulus da Sailas Impa Karabus Iming' Filipai

16 Gubu' mangan da aga yung ifa mumai rib
nangan da udagin gin da aga wa' da sagat gum
uta' mangan marapayam maisan yantsangan da
rima uwayant maradzigin rutin. Da arangan
inang da ini nam wa'an da bampan aga wasi, da
gan garam gudzun rusan inang da iyu nam
ntsuman ampi bingan gin.

---

* **16:14:** *bru' bi'* — Bru' igi anung' bi' rururungan u, da bitsinta' pepol (Nan Inglis 'purple'), da nan Adzera ratar ini "ming'" gin.

17 Da sagat igi yatsung' Paulus da agai da inu'
ini bina', “Garam tuasarani da Anutu Mpada
Wagung' i anutu santan igi garam guman, da
ribarangan isanting' Anutu sanaban rima agam
sib i uda agam sinung' nam maisan wasi.”
18 Sagat igi inang ibinigi da gubu' ampi bingan
da Paulus irarai' sib i ringanta i nan nu'an igi.
Ibinigi da Paulus yitam i ruan da ini da
marapayam maisan igi ibiani, “Dzi ni da agu i
Yisu Kristus binganggan da wawa' mana'
sinung' sagat igi.” Da gubu' maran arigi
rururungan da marapayam maisan igi itangin
sagat igi rai da ifan.

19 Da gubu' sagat igi garam gudzun rusan
tsanganda bida ribarangan sanaban suba moni
gin tsunginda ruan, da ribarangan impung
Paulus da Sailas da yuntap in ifa mumai rib
mpru'a ruan gin da rantsa nam in i garam
gudzun ruas raruda ribarangan.
20 Gubu' uda ribarangan fadan da garam
raruda nan ruas da ribigi ini ibiani, “Garam
tuasarani garam Yuda da inang da ira' i barabin
da gagara iming' agi gampang' ani.
21 Da ribarangan ifis i nan da ampan i atsung'a
sanab agi garam Rom nanggang' faidagin pa'a
agi gin i uda yaban da atsung'a gin ugu.”
22 Da ampan santan yari nan impru' da Paulus
da Sailas, da garam raruda nan ruas ini da
garam bru' uts ruas igru' rib iru' igi ngarukui
gan da idzibi i gai.
23 Yis ribarangan iyus angu sib da itangin
ribarangan yatang' karabus da ini da garam

mpada tayang' ungar karabus igi i tsanganda
ribarangan sib.
24 Garam igi ringanta i nan igi sib da itangin
ribarangan yatang' ungar karabus igi mumai
gan mangan ming'a wasa'. Da yudzu ribaranga
fagan ufiak impru' da gai.

25 Mpas yatup da Paulus da Sailas iyugin da yis
mint i tsarifa Anutu da rib mpada karabus igi
iringantin.
26 Da sung angu da tufuring' tsira' mangan
yudza gin, da tauf tsira' ungar karabus igi
mpada yaba gin santan intsung' i ruan, da
muantsi santan ungar igi itus ruan sib, da tsen
dzura rib karabus santan igi ipira' ruan rai.
27 Da gubu' garam mpada tayang' ungar
karabus igi maran ta'an da uri'an, da itsanga
muantsi santan igi tusa ruan da aranga maran
ifur ibi rib karabus igi santan marunt gan arun
sib. Ibinigi da arangan itus gan bainatan iyab da
inang i isa runggan funub.
28 Da bitsinta' Paulus iyai' nifun tsira' bingan
ini bina', “Anung' wayada runggam u! Aga
santan rumpai!”

29 Da garam mpada tayang' ungar karabus igi
inu' garam guman i uda rampi badan, da
arangan irunt yatang' ifa ungar wasa'. Da
arangan irat nidzun angu da iratarat da
itatapuang' iru' Paulus da Sailas fagan.
30 Da iyu rib iru' igi iwa' ba mana' da igut i
ribarangan ibiani, “Agam garam tsira' iru' igi,
dzi nabunang nam idzuwai i agam Anutu gam
rima dzi sib da uda dzi sinung' nanggan nugun

sasusan?”

31 Da Paulus da Sailas ini ibiani, “Wamuaruts
Nifutsarif Yisu da Anutu bung' arim agu sib.
Nabinigi angu i rib santan mpada ungaram.”

32 Da rib iru' igi ifis i Nifutsarif nanggan da
arangan da rib santan mpada i gan ungaran.

33 Gubu' maran idziang arigi da garam mpada
tayang' ungar karabus igi iyu Paulus da Sailas
da yadzu' i rini mais. Da sung angu arangan irut
gan riban santan ruta mpru'a ruan ungar
bitsinta' iyu mpui ruruban.

34 Da arangan iyu tuasarangan ifa gan
ungaran, da irim nam gadan rutin. Da arangan
da riban santan mpada ungaran nugun itsia'
nidzun, i wain, ribarangan imuaruts Anutu.

35 Pisa tata' da garam raruda nan ruas itangin
garam bru' uts ruas ifan da garam mpada
tayang' ungar karabus da ini rutin ibiani,
“Watangin garam iru' igi nafan.”

36 Da garam mpada tayang' ungar karabus ini
da Paulus ini bina', “Garam raruda nan ruas ini
agam tanginda karabus rai da fadan, ibinigi da
agam wawa' ba da wafan ruta nan nufan.”

37 Da bitsinta' Paulus ini da garam bru' uts igi
ibiani, “Aga iru' ani da aga garam Rom, da
ribarangan anung' iraru agai da itsanga asub
mangan ming'a i agai. Da bitsinta' ini da agam
yis agai uta' angu i ampan tsira' maran da
itangin agai yatang' karabus. Mabi tuasarangan
mani kupan angu da tanginda agai fadan, a?
Ima', wasang' u! Ribarangan runggan naba da
nayu aga nawa'.”

38 Da garam bru' uts ruas ini nan Paulus nidan
igi da garam raruda nan ruas, da gubu'
ribaranga ringanta gin bida Paulus da Sailas igi
garam Rom da tuasarangan irat.
39 Ibinigi da garam raruda nan ruas iba ungar
karabus da igampun ruan da rib iru' igi da iyu
iwa' ba da igut i tuasarangan i tanginda gamp igi
rai.
40 Gubu' Paulus da Sailas wa'a sinung'
karabus sib, da ifa Lidia ungaran da irut rib
muarutsan fain impru' ruan nigi, da ifai nan gin
i rumuntida babampaf i nanggan muarutsan. Da
rib iru' igi itangin gamp igi rai da ifan.

17

Rib Tesalonaika Nugun Irua' i Paulus da Sailas

1 Gubu' Paulus da Sailas yunga fada gamp
Amfipolis da Apolonia da tanginda rai sib da
ifawa' gamp tsira' Tesalonaika. Da garam Yuda
ungaran mpru'a ruan gin mangan iming' igi.
2 Da gubu' Sabat iru' da bits da Paulus yatang'
ifa rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi ibi
arangan tida nangan da irut rib Yuda ini nan da
ruan i nan ming'a Anutu nanggan kakaran ugu.
3 Arangan idzuar i nan igi da isanting' ibi
Garam Anutu Ragadan ugu bung' ayu tsakia da
namamp da bung' atip namunti marata'. Da
arangan ini, “Yisu aru dzi bung' nida i nanggan
da agam ani da Arangan Garam Anutu Ragadan
arangan arigi.”
4 Da garam Yuda faing' ming'a wasa' i ribigi
imuaruts da yatsung' Paulus da Sailas. Da garam

Grik pumu'a Anutu da sagat ruta bingan tsira'
ampi bingan yatsung' ribarangan impru' ibinigi.
5 Da bitsinta' rib Yuda faing' igi itsanga ribigi
atsung'a Paulus da Sailas da wangun imais
nidzun gin. Ibinigi da ribarangan intsung'
garam maisan faing' mpada ming'a mumai
rantsa nam in igi impru' isu utup tsira' da ira' i
wangun i suda ufuai da gagara tsira', da ribigi ifa
Dzeson ungaran da ibrang i muantsi gan da isau
Paulus da Sailas i uda fadan da utup tipa nan.
6 Da bitsinta' gubu' ribarangan sauda wasi da
impung Dzeson impru' da rib muarutsan faing'
da yuntapin ifan da garam gudzun ruas gamp igi
da iyai' ini bina', "Garam tuasaru nangan da
nanga barabin wa'a ming'a gamp gamp santan
ugu ibawa' gamp ani,
7 da Dzeson ani yis yaring gin yatang' ba i gan
ungaran. Ribarangan santan yis Kaisar nanggan
faidagin udzi' i ribarangan ini king mangan
rung' impai, faring'a bida Yisu."
8 Da gubu' ampan santan mpru'an da garam
gudzun ruas gamp igi ringanta i nan igi da
nugun itsakia da iyai' ruga rugan.
9 Da garam gudzun ruas igi inang Dzeson irut
garam muarutsan faing' igi isub nam ntsuman
suda nam tagada ruan i mpada bini ruta
barabin ma'an da itangin ribarangan ifan.

Paulus da Sailas Ifa Nang Gum Iming' Gamp Beria

10 Da idziang arigi da rib muarutsan igi itangin
Paulus da Sailas ifa gamp Beria. Gubu'
ribaranga wa'a nigi sib da yatang' rib Yuda
ungaran mpru'a ruan gin ming'an nigi.

11 Rib Yuda mpada Beria igi rib bini, da
uwayantan idaum iyus rib Yuda mpada
Tesalonaika ugu, i ribarangan iringant i sising'
bini da maran yari gin nidzun angu da iyu iyab.
Da gubu' sib angu da ribarangan ifaris Anutu
nanggan kakaran i sru'a gin i Paulus nanggan
fisa gin igi nan nidzun, ma ima'.
12 Ibinigi da rib Yuda ampi bingan imuaruts.
Da garam da sagat Grik bingan tsira' ampi
bingan imuaruts impru' ibinigi.
13 Da bitsinta' gubu' rib Yuda mpada
Tesalonaika igi ringanta i nan bida Paulus ifis i
Anutu nanggan iming' Beria, da ribaranga faing'
ifa nigi da iwaya ampan igi wangun i suda ufuai.
14 Da sung angu da rib muarutsan itangin
Paulus iru' ifa uruts, da Sailas da Timoti rung'
impa Beria.
15 Rib uda Paulus badan igi iyu arangan iba
isang' gamp tsira' Atens, da gubu' nida tanginda
arangan rai da tipa fadan, da Paulus ini nan
babampaf da ribarangan i nidan da Sailas da
Timoti i atsung'a arangan bada sung angu.

Paulus Ifis i Nan Iming' Gamp Atens

16 Gubu' Paulus rung' fang'a i Sailas da Timoti
ming'a Atens da arangan itsanga anutu umpur
mugus maraganunggan ampi bingan ming'a
gamp igi da inang arangan wangun ibarabin gin.
17 Ibinigi da arangan inang da yatang' rib
Yuda ungaran mpru'a ruan gin da irut rib Yuda
da garam utup faing' pumu'a Anutu yudzung'
nan da ruan, da gubu' sib angu da arangan ifa

mumai rib mpru'a ruan gin da rantsa nam in da
yudzung' nan da rib wa'a mpada nigi.
18 Da garam gudzupu' faing' ming'a utup
Epikurian da utup Stoik* irut Paulus yis ruan i
nan. Da faing' ini ibiani, “Garam umpur nangan
da nida nan sanga sanga angu igi buni nida nan
idzuwai?” Da faing' ini, “Arangan mafis i anutu
mpada gamp faing' aga nanggan.” I wain,
Paulus ifis i sising' bini iyab i Yisu da nanggan
muntida marata'.
19 Ibinigi da ribigi iyu arangan ifan da gamp
igi utupan nan tipan mprua'a ruan ming'a
mamai Areopagus,† da ini da arangan ibiani,
“Isang' i aga sru'a i nan fa' aru u nangan da fisa
gin da ampan igi?
20 U fis i nan fa' fain nanga aga runta fafun
gin, ibinigi da aga marang' yari i sru'a i nan igi
wainggan.”
21 (Rib Atens igi ampi bingan mpru'an da rib
ming'a gamp faing' badan da mpada nigi anung'
inang da inang guman mangan u. Ima', inang da

---

* **17:18:** *garam gudzupu' faing' ming'a utup Epikurian da utup Stoik* — Garam gudzupu' igi da garam maran arida i uda mararuru da udzung'a i nan da ruan i uwayant faing' bida nam maran ta'an wainggan. Ming'a wasa' i rib Grik da gubu' arigi da utupan iru', Epikurian da Stoik, impai. Rib Epikurian igi yatsung' garam faring'a Epikurus gin uwayantan. Arangan imuaruts ibi nam nugun tsia'an isu nam maran ta'an wainggan. Rib Stoik igi yatsung' garam faring'a Dzino gin uwayantan. Arangan imuaruts ibi anung' idaum i garam nugun tsia'a yusan ma wangun barabinda yusan. Da bida barabin wa'an, da garam nampa isi' angu da narim wangun ruta barabin igi. † **17:19:** *mamai Areopagus* — Bingan ‘Areopagus’ igi wainggan ibi ‘Ares Mamai Gan.’

iwa' da gubu' ampi bingan i rima ringan i
uwayant fa' fa' wa'an da fisa gin da ruan.)

22 Da Paulus imunti iyab wasa' i utup nan
tipan mpru'a ruan ming'a Areopagus igi da ini
ibiani, “Ampan Atens, dzi tsanga agam imunti
babampaf i pumu'a gam anutu rusam i sanab
mara maran.
23 Gubu' dzi yungan da raraba nam ampi
bingan agam pumu'an igi bini angu, da dzi
tsanga nan akaran mangan ming'a yaba mumai
tsarada nam in mangan ini ibiani, ‘Nani da
anutu mangan aga mamida i sru'a gin mumai
gan tsarada nam in.’ Ibinigi da dzi ni fisa i Anutu
aru agam mamida i sru'a gin da agam pumu'a
uta' angu igi nanggan da agam da aruani.

24 “Anutu aru tipa intap da gunungun da nam
sib angu ming'a wasa' gin, Arangan isu
Nifutsarif i intap da gunungun. Ibinigi da
anung' inang da impa ungar mararam garam
gar tipan u.
25 Da Arangan anung' isau ruan i nam mangan
i garam gar rima Arangan sib u. I wain, Arangan
runggan irim nam mpada maran ta'an da nifu
pau da nam sib angu isang' garam gar.
26 Ming'a tafan bitsinta' angu da Arangan
inang garam utup santan iwa' da impa isang'
intap da intap sib angu. Arangan runggan itaga
gubu' maran i ribarangan gan mpadan da irim
ampap i ribarangan intapan.
27 Anutu inang ibinigi i garam gar sib angu
sauda Arangan da amusa Arangan da intsa'a i
wa'a rutin bida garam yunga nam mimin amusa

nam i wa'a rutin, da bitsinta' Arangan anung'
impa gunti' i agi bitsinta' bitsinta' u.
28 Agi mpa marata' da iyung da iwa' garam gar
i Arangan runta' angu, ibi agam garamam
gudzupu' faing' ini mung', ‘Arangan narun
rusan agi.’
29 Agi su Anutu narun rusan, ibinigi da agi
anung' marang' fura bida Anutu ibi mugus
maraganun tipa i gol ma silva ma tauf garam gar
tipa i gan uwayantan da gan banginggan u.

30 “Mung' ugu da gubu' garam gar mamida i
sru'a i Anutu da pumu'a Arangan, da Arangan
anung' iraru i nanggan maisan igi sung u. Da
bitsinta' aruani da Arangan ini nan babampaf i
garam gar sib angu parima i ruan.
31 I Arangan itaga gubu' mangan aga i raruda
garam intap santan wasa' i sanaban rururungan
ming'a Garam Arangan runggan tagadan
banginggan. Anutu isanting' dzidziwan da rib
santan iyab i sanab Arangan runggan ra'a i
Garam igi sinung' nam mampan.”

32 Gubu' ribigi ringanta i nan garam mampan
muntida marata', da faing' irim umpur i
arangan, da faing' ini ibiani, “Aga marang' yari i
ringanta i u tipa nida nan i nam aru u nida sib
igi.”
33 Da Paulus itangin ribigi rai da ifan.
34 Da bitsinta' ribigi faing' yatsung' Paulus da
imuaruts. Ribigi gan mangan binganggan
Dionisius; arangan isu utup nan tipan mpada
Areopagus igi gan mangan. Da sagat mangan
binganggan Damaris da rib faing' ibinigi

imuaruts da yatsung' arangan.

18

Paulus Ifa Korint

1 Raiyi da Paulus itangin Atens rai da ifa gamp
tsira' Korint.
2 Ming'a nigi da arangan iwa' da garam Yuda
mangan binganggan Akwila, arangan gampan
wain Pontus da gubu' fain fada sib da arangan
da fininggan Prisila iming' gamp Rom ming'a
intap Itali iba, i wain, Kaisar Klodius ini garam
Yuda santan tanginda Rom rai da fada gamp
faing'. Da Paulus ifan da ribarangan,
3 da irut ribarangan impai da inang gum tipa
ungar i apu rinin gangan* i rantsan, i wain, rib
iru' igi inang da inang gum bida arangan
nangan igi.
4 Da gubu' Sabat sib angu da Paulus inang da
yatang' rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin igi da
ini nan babampaf i intsa'a i ra'a i rib Yuda da
Grik igi wangun i muarutsa Yisu.
5 Gubu' Sailas da Timoti ming'a Masedonia
bawa'an, da Paulus irim runggan santan i fisa i
Anutu nanggan, da ini wasi da rib Yuda ibiani,
"Yisu arigi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu."
6 Da bitsinta' rib Yuda ibugin i ringanta i
arangan nanggan da ini nan maisan da irim ub i
arangan. Ibinigi da arangan iratsi ngaruntsuaf

---

* **18:3:** *gum tipa ungar i apu rinin gangan* — Ungar igi ibi ungar sel garam uda yunga gamp gamp i mpada gin, da itip i apu rini gangan da apu rini fufun. Da Paulus da Akwila da fininggan inang da itip ungar igi i apu rini gangan da irants da rib.

ming'a aranga ngarukui gan i santing'a bida
arangan irarai' i rung' nida nan da ribigi, da ini
ibiani, “Bida barabin wa'an da agam, da iming'
agam banginggam, dzi adzu' banging' i nigi.
Gubu' aruani da fadan da dzi bung' afan da
nafis i nan da garam utup faing'.”
7 Da Paulus itangin rib Yuda ungaran mpru'a
ruan gin igi rai da ifa garam mangan binganggan
Titius Dzastus ungaran. Arangan anung' garam
Yuda, da bitsinta' inang da yatsung' rib Yuda
sanaban pumu'a Anutu, da ungaran iming' uts
angu da rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin.
8 Garam mangan binganggan Krispus, arangan
isu gudzun i garam Yuda ungaran mpru'a ruan
gin igi, da arangan irut gan riban mpada i
ungaran imuaruts Nifutsarif. Da rib ampi
bingan ming'a Korint igi iringant i Paulus
nanggan fisa gin da imuaruts da iyu mpui
ruruban.

9 Idziang mangan da Nifutsarif ini nan da
Paulus i nam bida nam puafuban, da ini ibiani,
“U anung' ratan u. U rung' wani nan igi wasi, da
anung' tsunginda nifum u.
10 I wain, Dzi rut agu, da garam mangan
anung' isang' i tsarada bangin da wayada agu u,
i Dzi ribang' ampi bingan impa gamp aruani.”
11 Ibinigi da Paulus impa Korint isang' udzuf
mangan da ukam 6 da yutus i ribigi i Anutu
nanggan.

12 Da bitsinta' gubu' Galio mpada bida
gabman gudzunggan ming'a provins Akaia, da
rib Yuda mpada ming'a Korint impru' ruan da

isu ufuai da Paulus da iyu arangan ifa mumai
raruda nan gin da ini ibiani,
13 “Garam aruani ira' ampan wangun i
pumu'a Anutu i sanab fa' mangan isa nan
faidagin udzi'.”
14 Paulus inang i nida ribigi nanggan munga',
da bitsinta' Galio ini da ribigi ibiani, “Agam rib
Yuda, bida garam aruani isa garam Rom
nanggan faidagin udzi' ma bida arangan nanga
asub tsira' mangan, da dzi sang' i ringanta i
agam.
15 Da bitsinta' agam wangum ibarabin i nan
gutagin da bingan da agam nanggam faidagin.
Ibinigi da agam runggam wafan da watip nan
arigi. Dzi bugin i raruda nan bida nigi!”
16 Da arangan ipa' ribarangan rai iwa' ifa
sinung' mumai raruda nan gin igi.
17 Ibinigi da ampi tsira' igi impung Sostenes,
garam suda gudzun i rib Yuda ungaran mpru'a
ruan gin, da yis arangan iru' Galio maranggan
uts da mumai raruda nan gin igi, da bitsinta'
Galio maran wafur nan manga gin u.

Paulus Itip Ifa Gamp Antiok Ming'a Provins Siria

18 Paulus impa Korint igi gubu' ampi bingan
ifa sib raiyi da arangan itangin rib muarutsan
igi rai da ifa gamp Senkria da iyu madzung i
fada provins Siria. Prisila da Akwila irut
arangan. Gubu' arangan rung' mpada Senkria
da arangan intrap gudzun i santing'a bida
arangan nanggan udzudan mangan mpru'an da
Anutu mung' ugu ibawa' ampapan.

19 Ribarangan ifawa' Efesus, da Paulus itangin
Akwila da Prisila i nigi. Arangan runta' yatang'
rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin da ini nan
babampaf i ribigi muarutsa Yisu.
20 Da ribigi igut i arangan i mpada gubu'
rugunti' pas, da arangan ibugin.
21 Da bitsinta' gubu' arangan nanga i fadan da
arangan ini ibiani, “Bida Anutu maran aridan da
dzi bung' atip naba.” Da arangan iyab i
madzung da itangin Efesus rai.
22 Gubu' Paulus fawa'a Kaisaria sib da
arangan iyab Yerusalem da irim gubu' wasa' da
ampan muarutsan. Ntsupa sib da arangan itip
iru' ifa gamp Antiok.
23 Paulus impa gubu' fain iming' Antiok sib da
arangan ifa gamp gamp ming'a distrik Galesia
da Frigia igi da inang rib atsung'a i Yisu mpadan
igi nanggan muarutsan ibabampaf.

Apolos Ifis i Nan Iming' Gamp Efesus da Provins Akaia

24 Garam Yuda mangan binganggan Apolos,
gampan wain Aleksandria, iba mpa Efesus igi.
Arangan garam nida nan bini da isru' i Anutu
nanggan kakaran bini funub da isang' i fisa gin
ruta nampang.
25 Rib fain yutus i arangan i Nifutsarif Yisu
sanaban, da arangan inang da ifis i Yisu
nanggan igi rururungan ruta riniawan da
garam. Da bitsinta' arangan isru' i Yowanis
nanggan ruruba garam angu.
26 Da arangan ifa rib Yuda ungaran mpru'a
ruan gin igi da ifis i nan ruta nam ratan ma'an.

Gubu' Akwila da Prisila ringanta i nan arangan
fisa gin igi da iyu arangan ifa ringampa da
idzuwar i Anutu sanaban igi rururungan nidzun
da arangan.
27 Gubu' Apolos nida fada provins Akaia da rib
muarutsan mpada Efesus igi ifai nan i arangan
da ikakar papiar mangan ifan da rib atsung'a i
Yisu mpada Akaia igi i uda arangan. Gubu'
arangan fawa'an da irim rib muarutsa Yisu yaba
i Anutu maraampi gan igi sib iyus.
28 I arangan inang da imunti ampan maran da
ifis i nan babampaf i rasuda nan asub rib Yuda
nida yaba i Yisu. Da arangan ifis i nan ming'a
Anutu nanggan kakaran i santing'a wasi bida
Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu igi.

19

Paulus Impa Efesus

1 Gubu' Apolos rung' mpada Korint da Paulus
iyung sanab ming'a mamai raiyi da iru' ibawa'
Efesus. Ming'a nigi da arangan iwa' da rib fa' fa'
faing' atsung'a i Yisu.
2 Da arangan igut i ribigi, “Agam iyu
Marapayam Mararam da gubu' agam
muarutsan, ma ima'?”
Da ribarangan ini, “Ima'. Aga anung' iringant i
nan i Marapayam Mararam mangan mpadan u.”
3 Da Paulus igut i ribarangan ibiani, “Ibinigi
da agam iyu mpui ruruban idzuwai igi?”
Da ribarangan ini, “Yowanis mpui ruruban
gan.”

4 Da Paulus ini, “Yowanis mpui ruruban gan
igi mpui ruruban parima i ruan. Da ini da
ampan i muarutsa manga aru ming'a bampan
ba i arangan, nigi Yisu.”
5 Ribigi ringanta i nan igi sib da iyu mpui
ruruban i Nifutsarif Yisu binganggan.
6 Da Paulus irim bangin ragun i ribarangan, da
Marapayam Mararam iba i ribarangan, da
ribarangan ini nan i nifun nan mara maran da
ini nan bada ming'a Anutu gin ibi profet ruas.
7 Garam igi santan gudzunggan isang' ibi 12.
8 Da Paulus yatang' rib Yuda ungaran mpru'a
ruan gin igi da ini nan babampaf ruta nam ratan
ma'an da ira' i ribigi uwayantan i Anutu
nanggan mpada tayang' gan garaman. Da
arangan inang ibinigi isang' ukam iru da bits.
9 Da bitsinta' ribigi gan faing' itsungin muantsi
i wangunggan babampaf da ini nan maisan i
Yisu Sanaban iming' ampan maranggan. Ibinigi
da Paulus iyu rib atsung'a i Yisu da itangin
ungar mpru'a ruan igi rai. Gubu' sib angu da
Paulus irut rib fain ini nan babampaf i Yisu
sising' bini gan iming' Tiranus ungar papiaran.
10 Arangan inang ibinigi isang' udzuf iru'run
da rib Yuda da Grik ampi bingan mpada ming'a
provins Esia igi iringant i Nifutsarif nanggan.

Skeva Narun Rusan Nanggan

11 Da Anutu inang nam maran mangan tsira'
tsira' bingan mamida i nangan da wa'an iming'
Paulus banginggan.
12 Ibinigi da ribigi iyu bru' garam atsufa i
mana' i ngarukui i nanga gum rutin da bru' tiasa

mara-uwats gin igi, da irim i Paulus rinin da iyu
ifan da irim i riban ging'a rinin igi rinin, da rinin
idaum da marapayam maisan irunt sinung'.

13 Rib Yuda faing' nangan da yunga fada gamp
gamp i daruda marapayam maisan yantsanga
garam yintsa' i daruda marapayam maisan
yantsanga rib fain i Nifutsarif Yisu binganggan
da ini, “Ming'a Yisu aru Paulus fisa i nanggan
ugu binganggan, da dzi ni nan babampaf da
agam i agam wa'a ba.”
14 Garam Yuda garaman pumu'a Anutu wain
gudzunggan mangan binganggan Skeva narun
rusan marub marub 7 inang sanab arigi.
15 Gubu' mangan da marapayam maisan ini
ribarangan nifunggan munga' ini bina', “Dzi
sru' i Yisu da dzi sru' i Paulus, da bitsinta' agam
wai igi?”
16 Da garam marapayam maisan yantsangan
igi yatup iyab i ribarangan, da yis ribarangan
fufunub angu, da irim bi' rutin da igari i
ngarukui gan, da tuasarangan irunt ragidangunt
iwa' sinung' ungar igi.

17 Da gubu' garam Yuda da garam Grik mpada
Efesus igi ringanta i nan i nam wa'an igi, da
tuasarangan irat funub angu da itsarif Nifutsarif
Yisu binganggan.
18 Rib ampi bingan muarutsa sib iba da ini
nanggan maisan nangan wasi iming' ampan
maran.
19 Da rib ampi bingan uda mirimp iyu
papiaran kakara mirimp gin igi impru' da ifanga
iming' ampan tsira' maran. Papiar igi santan

nam ntsuman gan gudzunggan isang' 50,000
moni silva.
20 I sanab bida nigi da Nifutsarif nanggan
iying' isu maradza' ruta nampang.

Ufuai Tsira' Iwa' Iming' Efesus

21 Gubu' nam santan igi wa'a sib ming'a
Efesus da Marapayam Mararam irim uwayant
da Paulus da arangan irants uwayant i yunga
wasa' i provins Masedonia da Akaia da raiyi da
musa fada Yerusalem. Da arangan ini, “Gubu'
dzi fawa'a Yerusalem sib da dzi nafan da
natsanga gamp Rom nabinigi.”
22 Da arangan itangin riban rima sib iru',
Timoti da Erastus, imung' ifa Masedonia, da
arangan impa gubu' rugunti' pas iming' gamp
Efesus ming'a provins Esia.
23 Gubu' arigi da garam faing' irim ipiap i rib
atsung'a Yisu Sanaban da gagara da barabin
tsira' iwa'.
24 I wain ibiani, garam tipa nam i silva
mangan binganggan Demitrius, arangan inang
da itip anutu umpur sagat binganggan Atemis
ungaran mararam maraganunggan i silva da
irim gum ampi bingan da garam fain tipa nam i
silva da ribigi inang da isub moni tsira' gin.
25 Da arangan inu' ribigi impru' da garam tipa
nam faing' bida nigi da ini rutin ibiani, “Raing'
ruas, agam isru' gin i agi yu nam ntsuman tsira'
i gum agi nangan ani.
26 Agam itsangan da iringantin sib i garam aru
nida Paulus gin ugu yuntap i garam ampi bingan

19:23: Apo 9:2; 22:4

da iwaya i uwayantan da ini, ‘Anutu garam gar
tipa i banginggan igi anung' anutu nidzun u.’ Da
arangan anung' inang uwayant arigi i Efesus
angu u. Ima'. Pas angu i arangan uda provins
Esia ani santan sib.
27 Garam igi nanggan nidan igi isang' i wayada
agi gumang' suba moni gin ani binganggan bini,
da nan igi isang' i nanga anutu sagat Atemis
ungaran mararam suda nam uta' ming'a garam
da sagat sib angu uwayantan. Da mangan ibiani,
nan igi isang' i rasuda anutu sagat tsira' Atemis,
aru utup tsira' ming'a provins Esia da intap
santan tsarifan ugu, binganggan tsira'.”

28 Gubu' ribigi ringanta i nan igi da nugun
irua' da iyai' nifun tsira' bingan ini bina', “Agi
rib Efesus anutu gang' Atemis, arangan tsira'
bingan!”
29 Sung angu da gagara da ufuai tsira' iwa'
gamp igi da ribigi impung Gaius da Aristarkus,
garam Masedonia iru' atsung'a Paulus yungan
ugu, da yuntap in ifa mumai mpru'a ruan da
ringanta i nan gin.
30 Paulus ini fada i nida nan da ampan tsira'
igi, da bitsinta', rib muarutsan igi anung' itangin
arangan ifan u.
31 Da Paulus rinun rusan faing' mpada wasa' i
gabman Esia igi ibinigi itangin nan ifan da
arangan da igampun ruan da arangan i anung'
fada mumai mpru'a ruan gin igi u.

32 Da ampan tsira' igi anung' isru' i nam
idzuwai tuasaranga yai'a gin u. Ibinigi da faing'
iyai' i nan mangan da faing' iyai' i nan mangan,

da ribarangan ampi bingan anung' isru' i wain
idzuwai da tuasarangan iba mpru' ruan nigi.
33 Da rib Yuda ming'a wasa' i ampan tsira' igi
yusu garam mangan binganggan Aleksander
imung' ifa miamun da ini da arangan i dzuwara
i nam wa'an igi wainggan. Da arangan iratsi
bangin i ampan mpada isi' angu i arangan ini
nida nan bida rib Yuda igi anung' inang asub u.
34 Da gubu' ribigi sru'a gin bida arangan
garam Yuda mangan, da santan iyai' isang' ruan
isang' gubu' maran bida awa iru'run ibiani, “Agi
rib Efesus anutu gang' Atemis, arangan tsira'
bingan!”

35 Garam gudzun mangan mpada tayang'
gamp igi imunti iyab da iratsi bangin, da ampan
tsira' igi impai isi' angu. Da arangan ini, “Agam
garam Efesus, garam santan isru' gin ibi gamp
Efesus aruani impa tayang' sagat anutu tsira'
Atemis ungaran mararam da tauf mararam suda
i maraganunggan aru rua'a ming'a gunungun
ru'a ba ugu.
36 Da nan nidzun arigi da manga wasang'
tung'a maran gin u; ibinigi da wampa isi' angu
ntua' da anung' nanga nam manga sung sung
ruta uwayant bini ma'an u.
37 Agam iyu garam tuasarani iba ani, da
bitsinta' ribarangan anung' iwap nam manga
ming' ungar mararam ma ini nan maisan
mangan i agi anutu ga' sagat ani u.
38 Bida Demitrius da garam ruta arangan tipa
nam fain tsanganda asub i garam mangan, da
nan rarudan ruming', da garam gudzun tsira'

tsira' raruda nan rumpai. Ribarangan nafan da
nampi' runggan naming' nan rarudan wasa'.
39 Da bida nan faing' rung' ming'an, da agam
watip da gubu' nan tipan rururungan natsung'
agi nanggang' faidagin.
40 I wain, agi mpa wasa' i barabin i ufuai da
nam yai'a uta' angu ruta wainggan ma'an da
aruani, da bida gabman tsira' ringanta i nan gin,
da isang' i raruda agi. Da agi wasang' i nida nan
manga gin u."
41 Gubu' arangan nida nan igi sib da itangin
ampan igi ifan.

20

Paulus Ifa Intap Masedonia da Grik

1 Gubu' gagara da ufuai tsira' igi ntsupa sib, da
Paulus inu' rib muarutsa Yisu igi impru' da ifai
nan gin sib da itangin ribarangan rai da ifa
provins Masedonia.
2 Arangan iyung gamp gamp ming'a provins
Masedonia igi ifan da ifai nan iyus i rib
muarutsan mpadan igi i nanga i nanggan
muarutsan babampafan, da raiyi da arangan
ifawa' intap Grik.
3 Arangan impa ukam iru' da bits iming' igi.
Arangan inang i uda madzung i fada provins
Siria, da bitsinta' iringant i nan ibi rib Yuda fain
yudzu nan i isa arangan funub, ibinigi da aranga
itip iyung ifa wasa' i provins Masedonia.
4 Da arangan irut Pirus narunggan Sopater,
garam Beria, Aristakus da Sekundus garam

Tesalonaika, da Gaius garam Derbe, da Tikikus
da Trofimus garam provins Esia, da Timoti.
5 Garam tuasarigi imung' da ifang' i agai
iming' gamp Troas.
6 Gubu' nam gadan tsira' faring'a bida Bret
Yist Ma'a Gin igi ntsupa sib, raiyi da aga yu
madzung da itangin gamp Filipai igi rai, da
gubu' 5 ifa sib da aga fawa' da ribigi iming'
gamp Troas, da aga mpai igi isang' gubu' 7.

Yutikus Maran Itip Ita' Iming' Troas

7 Suntai arigi gubu' gan miamun da aga mpru'
ruang' i branga bret da gada nam.* Da Paulus
maran ifur i tipa yungan da mai', ibinigi da
arangan ini nan gubu' maran gunti' bingan da
rib muarutsan mpadan nigi isang' mpas yatup.
8 Mumai aga mpru'a ruang' gin igi iming' iyab
wagung' da rampi ampi bingan rung' ipuatsa igi.
9 Mama' marub mangan binganggan Yutikus
impa ifa muantsi isi' uda dzidza' gin igi
ringampa gan da maran itatapru' i ging'an. Da
gubu' aranga ging'a marampru' funub da
arangan irua' ungar igi mumai gan mpada gin
suda iru' da bits gin ming'a wagung' iru' ba
intap warang'. Da rib fain iru' da iyu arangan,
da bitsinta' arangan imamp sib.

---

* **20:7:** *branga bret da gada nam* — Garam gudzupu' ampi bingan maran ifur ibi ampan muarutsan mung' ugu inang da impru' ruan gada nam sib raiyi da imus gada pasa'. Ming'a nifun nan Grik da nan ‘branga bret’ ibuafir sanab gada nam da gada pasa'. Watsanga Apo 2:42; 20:11 nabinigi.

10 Paulus iru' da iging' ragun i mama' marub
igi da yarimp arangan da ini da ribigi, “Agam
anung' runta' fafun u, arangan maran itip ita'.”
11 Da Paulus itip iyab ungar wagung' da irut
ribigi ibrang bret da iga nam. Da arangan ini
nan da rib muarutsan igi isang' gubu' ipis da
itangin ribigi rai da ifan.
12 Da mama' marub igi impa marata' da ribigi
irut ifa ungar ruta nugun nufan.

Paulus Itangin Troas Rai da Ifa Miletus

13 Da aga yab i madzung ifa gamp Asos i uda
Paulus ming'a nigi. Arangan runggan itip sanab
ibinigi, i wain, arangan ini yunga i fagan.
14 Gubu' arangan wa'an da agai i Asos da aga
rut aranga yab i madzung ifa gamp Mitilini.
15 Pisa mai' da aga fa uts da intap isi' Kios, pisa
fada mai' da aga fawa' intap isi' Samos, da mai'
gan da aga fawa' gamp Miletus.
16 Paulus maran ifur i runta yusa gamp Efesus
da fada rururungan Miletus, i wain, arangan
ibugin i mpada gubu' gunti' ming'a provins Esia,
i arangan ini fada sung i wa'a Yerusalem i
tsanganda garam Yuda gubu' gan tsira' faring'a
bida Pentikos gin.

Paulus Ini Nan Nufan Gan da Gudzu Gudzun Efesus

17 Ming'a Miletus da Paulus itangin nan ifan i
rib muarutsan Efesus garam gudzun rusan bada
i tsanganda arangan.

20:11: Apo 2:42; 20:7

18 Gubu' tuasarangan bawa'an, da arangan ini
da ribarangan, “Agam isru' i dzi uwayantang' da
nanggang' mpadan da gubu' miamun aru dzi
atang'a ba provins Esia, da gubu' santan aru dzi
ruta agam mpadan ugu.
19 Dzi pumu' Nifutsarif ruta sanab rasuda
runggang' da maragurun da nam intsa'an ampi
bingan wa'a i dzi yaba i rib Yuda nanggan
udzudan.
20 Da dzi anung' irat i nida Anutu nanggan
nidzun wasi sang'a i rima agam sib igi da fisa i
nan igi ming'a ampan maran ma ming'a
muantsi muantsi u.
21 Dzi ni nan babampafan wasi da garam Yuda
da garam Grik i parima i ruan fadan da Anutu
da muarutsa agi Nifutsarifang' Yisu.
22 “Waringantin! Aruani da Marapayam yusu
dzi da dzi fa Yerusalem, da dzi anung' isru' i
nam idzuwai bung' awa' da dzi naming' aga.
23 Da bitsinta' dzi sru' gin i gamp santan dzi
fada gin da Marapayam Mararam ini nan
babampaf da dzi ibi karabus da barabin ampi
bingan ifang' i dzi.
24 “Da bitsinta' dzi marang' wafur nam mpada
marata' ming'a intap ani ibi nam nidzun
mangan da dzi u; dzi uwayantang' ibiani, dzi ni
ntsupa sanab dzi runta gin da gum aru
Nifutsarif Yisu riman da dzi i fisa i sising' bini i
Anutu maraampi gan wasi.
25 “Waringantin! Aruani da dzi sru' gin ibi
agam tuasaru dzi mpada wasa' gin da fisa i
Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman
rutin ugu wasang' i tipa tsanganda dzi u.

26 Ibinigi da dzi ni nida nan wasi da agam bida
ani, bida agam gam bits bida mamida i uda nam
mpada maran ta'an da nigi anung' dzi asubang'
igi u.
27 I wain, dzi anung' irat i fisa i Anutu
uwayantan santan wasi da agam u.
28 Da agam watsanga runggam sib nampru' da
Anutu ampanggan santan aru Arangan suba i
runggan Narunggan bi' gan. Marapayam
Mararam itaga agam i suda gudzun gin da
mpada tayang' gin bida garam mpada tayang'
dumpa.
29 Dzi sru' gin ibi dzi fada sib da iyam buman
maisan bung' aba wasa' i agam da nawaya
dumpa.
30 Da agam garamam faing' ibinigi bung' auri'
wasa' i agam da nani nan umpur i untapa i rib
muarutsan fada i atsung'a gin.
31 Ibinigi da wadamang' ruam da anung'
ging'an u! Maram wafur i udzuf iru' da bits da
dzi anung' impa asap i faida nan i agam gubu'
da idziang sib angu ruta maragurun.
32 “Aruani da dzi tangin agam ifa Anutu
banginggan da gan maraampi gan. Maraampi
gan igi isang' i rima riniurun da agam nanggam
muarutsan da nanga agam uda nam bini bini
santan Anutu ragadan i riman da rib santan aru
Arangan runggan piriang'an i suda i nanggan
mararam.
33 “Dzi anung' yafi ung' i garam manga silva
gan ma gol gan ma nanggan atsufan u.
34 Agam runggam isru' gin sib i dzi
banginggang' inang gum i rima runggang' sib da

rima rib ruta dzi mpada mpru'a bida nigi.
35 Wasa' i nam santan dzi nangan igi, da dzi
santing' agam i sanab nanga gum babampaf
bida nigi da agi narim rib riniurun ma'an sib.
Da agi marang' nafur agi Nifutsarifang' Yisu
nanggan nida bida, ‘Garam rima nam nanggan
nugun tsia'an iyus garam uda nam nanggan
nugun tsia'an.’ ”
36 Gubu' Paulus nida nan da ribarangan sib da
idza' faga gudzun iru' da iyugin impru' da
ribarangan santan.
37 Da santan igi irang da impung arangan da
itsutsuf.
38 Ribarangan wangun ibarabin iyus, i wain,
Paulus ini tuasarangan wasang' i tipa tsanganda
arangan u. Da irut arangan iyung ifa madzung.

21

Paulus Irunt i Madzung i Fada Yerusalem

1 Gubu' aga tanginda garam gudzun ruas igi
rai da aga yab i madzung da ifa rururungan
intap isi' Kos. Pisa tata' da aga fa intap isi' Rodes,
da aga tangin Rodes rai da aga fa gamp Patara.
2 Ming'a nigi da aga wa' da madzung manga
nanga i fada distrik Fonisia, da aga yab i
madzung igi da aga fan.
3 Aga tsanga intap Saiprus ming'a uruts wasa'
ming'a bida aga bangi yas da aga runt iyus ifa
provins Siria da aga fawa' gamp Taiya, i wain,
madzung igi ini tanginda nam bunump ming'a
igi.

4 Aga sau rib muarutsan mpada gamp igi da
gubu' aga fawa'a da fain da aga rut impai igi
isang' gubu' 7. Marapayam ikupis nan wasi
rutin da ribigi inang da ini da Paulus i anung'
fada Yerusalem u.
5 Gubu' madzung nanga i fadan, da rib
muarutsan igi santan, ruta finin rusan da narun
rusan, iyu agai iwa' sinung' gamp igi da aga
yung ifan. Ming'a uruts ringan igi da aga idza'
faga gudzun da aga yugin.
6 Gubu' aga rata'a rubanging' da tanginda
ruang' rai da aga yab i madzung da ribarangan
itip ifa gan ungar ungaran.

Agabus Ini Nan Profet da Paulus

7 Aga tangin gamp Taiya rai da aga fawa' gamp
Tolemes. Ming'a nigi da aga rim gubu' wasa' da
rib muarutsan da aga rut impai igi gubu'
mangan.
8 Pisa mai' mangan da aga fawa' gamp
Kaisaria da aga fa rut Filip impai i gan ungaran.
Filip igi garam mangan wasa' i garam 7 ampan
mararam Yerusalem tagadan i mpada tayang'
gum faba nam gadan ugu, da arangan garam
nangan da yunga fisa i Anutu sising' bini gan da
ampan.
9 Arangan narun rusan finam finam iru' da
iru' anung' isu gabun u da inang da ini nan
profet.
10 Gubu' aga mpadan nigi gubu' fain fada sib
da profet mangan binganggan Agabus iming'
Yudia iru' ba.

21:8: Apo 6:1-6

11 Arangan iba da agai da iyu Paulus ritan da
idzur faganggan da banginggan gin da ini bina',
“Marapayam Mararam ini ibiani, ‘Sanab bida
aruani angu da rib Yuda gudzun rusan mpada
Yerusalem bung' adzur garam wain rit aruani
da natangin nafan da garam utup mangan.’ ”
12 Aga ringant i nan igi da aga rut ampan
gamp igi ini nan babampaf da igaib runggang'
da Paulus i anung' yaba fada Yerusalem u.
13 Da bitsinta' Paulus ini nan munga' ibiani,
“Ibianung' da agam irang da iwaya dzi
uwayantang'? Dzi anung' itip ruang' i ging'a
karabus angu u, da bitsinta' dzi tip ruang'
impru' ibinigi i mampa ming'a Yerusalem i
Nifutsarif Yisu binganggan.”
14 Gubu' aga tsanganda bida Paulus rima
udzung' i fadan da aga anung' itip ini nan i tiasa
aranga uwayantan u. Da aga ni ibiani, “Nam
Nifutsarif maran aridan i nanga wa'an da nawa'
nabi nigi.”

Paulus Ifawa' Yerusalem da Ifa Ungar Mararam

15 Gubu' fain fada sib da aga tip ruang' da aga
yab ifa Yerusalem.
16 Rib muarutsan fain mpada ming'a Kaisaria
igi irut agai da iyu agai ifa i tangindan da Nason
i ungaran, i aga ruta mpadan nigi. Arangan
garam Saiprus da garam atsung'a Yisu mung'.
17 Gubu' aga wa'a Yerusalem da rib
muarutsan iyu agai ruta nugun tsia'an.
18 Pisa tata' da Paulus irut agai ifa i tsanganda
Dzems, da garam gudzun santan iba mpru' ruan.

19 Paulus irim gubu' wasa' da ribarangan da
ifis i nan i nam santan Anutu nanga yaba i
aranga banginggan wasa' i rib utup fain aga.
20 Gubu' ribaranga ringanta i nan igi da
ribarangan itsarif Anutu. Da ini da Paulus,
“Raing', u tsangan, garam Yuda ampi bingan
angu yusa 10,000 imuaruts Yisu da irim runggan
santan i atsung'a Moses nanggan faidagin.
21 Ribarangan iringant i nan i u utusa rib Yuda
santan mpada wasa' i garam utup fain aga i
tanginda Moses nanggan faidagin rai da anung'
safa narun rusan riniubitan ma anung' atsung'a
agi tafang' rusang' sanabang' u.
22 Agi bung' anang nam idzuwai? I ribaranga
bung' aringant i nan nabi u ba sib.
23 Ibinigi da wanang nam idzuwai aga nidan
da agu ani. Aga garamang' iru' da iru' udzuda
nan sib da Anutu rumpai.
24 Wayu garam tuasaruani nafa Ungar
Mararam da agam santan watsung' sanab nanga
runggam suda mararam i Anutu maranggan. Da
warim nam ntsuman i ribigi nanggan tsaradan i
ribaranga sang'a i naba gudzun. Wanang
nabinigi da garam santan nasru' gin nabi nan
nidzun manga waming' wasa' i nan santan
ribaranga nida yaba i agu, da nasru' gin nabi u
atsung' nan faidagin impru' ibinigi.
25 Da bitsinta', garam utup fain muarutsa Yisu
da agi kakar papiar manga sib da ini rutin i nan
agi udzuda sib ibi tuasarangan anung' gada apu
da nam rib fain tsaradan da mugus maraganun

21:24: Nam 6:1-21; Apo 18:18

u, da anung' gadan ma numa apu bi' gan u, da
anung' gada apu dzura i wan i isa funub, da
anung' ruta rib fain arara'a i ruan u."
26 Pisa mai' da Paulus iyu garam tuasarigi da
yatsung' sanab nanga runggan suda mararam
ntua' i Anutu maranggan. Da ribarangan yatang'
Ungar Mararam ntiang' gan wasa' i rima sising'
da garam pumu'a Anutu wain ruas i gubu'
idzuwai ribarangan guman nanga runggan suda
mararam nida ntsupan da ribarangan bitsinta'
bitsinta' tsarada nanggan gin.

Garam Yuda Impung Paulus

27 Gubu' 7 nanga runggan suda mararam igi
nanga i ntsupan, da garam Yuda faing' bada
ming'a provins Esia itsanga Paulus i Ungar
Mararam ntiang' gan wasa', da ira' i ampan
tsira' igi wangun da isu ufuai da Paulus, da
garam Yuda igi impung arangan.
28 Da iyai' da ini, "Garam Israil, agam warim
aga sib! Garam aruani yutus i garam santan
iming' gamp gamp i rasuda agi ampanggang'
mpru'an da Moses nanggan faidagin da Ungar
Mararam ani ibinigi. Da arangan anung' inang
ibinigi angu u; ima', iyu rib Grik yatang' ba
Ungar Mararam ani da inang mumai mararam
ani ibubumpua i Anutu maranggan."
29 Ribigi ini nan igi, i wain, mung' da itsanga
Trofimus garam Efesus ruta Paulus i gamp tsira'
igi da maran ifur ibi Paulus mayu arangan
maatang' Ungar Mararam igi.

21:25: Apo 15:19-20,29

30 Ampan iringant i nan igi da gagara da ufuai
tsira' iwa', da garam ampi bingan mpada
Yerusalem irunt impru' Ungar Mararam igi.
Impung Paulus da yantir arangan iwa' sinung
Ungar Mararam igi ntiang' gan, da sung angu da
rib fain itsungin ntiang' igi muantsi gan.

31 Gubu' nanga i isa aranga funub da sising'
iyu garam singaari Rom gudzunggan tsira' ibi
rib santan mpada Yerusalem igi isu ufuai da
gagara tsira' iwa'.
32 Ibinigi da sung angu da arangan iyu garam
singaari igi impru' da gudzun rusan fain da
irunt iru' mumai ampi tsira' mpada gin igi.
Gubu' rib Yuda tsanganda garam singaari Rom
gudzunggan ruta garaman bawa'an da itangin
Paulus rai da anung' itip yis arangan u.
33 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ifa
uts da impung Paulus da ini da garam singaari
ruas i dzura arangan i tsen iru'run. Da igut i
ampi tsira' igi i arangan garam idzuwai da
arangan inang nam idzuwai.
34 Garam faing' ming'a wasa' i ampi tsira' igi
iyai' i nan mangan da faing' iyai' i nan mangan.
Ribarangan igagara iyus da garam singaari
gudzunggan igi anung' iringant i nan igi
wainggan nidzun u. Ibinigi da ini da garam
singaari ruas i uda arangan atang'a fada
ribarangan ungaran mpada gin da nanga gum
in.
35 Gubu' Paulus fawa'a ungar igi antiman da
rib Yuda yintsa' i isa arangan funub, ibinigi da
garam singaari ruas ibuaring' arangan ifan.

36 Da ampi tsira' atsung'a ribarangan igi rung'
iyai' da ini, “Wais arangan funub!”

37 Gubu' garam singaari ruas nanga i uda
arangan atang'a ungar, da arangan ini da garam
singaari gudzunggan igi ibiani, “Isang' dzi nida
nan mangan da agu?”

Da garam singaari gudzunggan ini arangan
nifunggan munga' ibiani, “U sru' i nifu nan Grik,
a?
38 Mani agu garam Idzip aru ruta gabman isa
ruan da mung'a i garam 4,000 aru raba garam i
bainat wa'a fada nam mana' dadauntan ugu?”

39 Da Paulus ini, “Ima', dzi garam Yuda. Dzi ba
iming' gamp Tarsus, gamp ruta bingan tsira'
ming'a provins Silisia. Da dzi wa' ibi garam
wain ruta bingan tsira' i gamp igi.* Dzi gaib
runggang' da agu, isang' i u nida nifum da dzi
nida nan da ampan?”
40 Gubu' garam singaari gudzunggan tagada
ruan da arangan sib i nida nan, da Paulus
imunti iyab antim igi da iraratsi bangin i ampan
mpada frap ma'an. Gubu' ribigi santan mpada
ruta frap ma'an, da arangan ini nan da ribigi i

---

* **21:39:** *garam wain ruta bingan tsira' i gamp igi* — Paulus ini ibi arangan iwa' ibi gamp Tarsus igi “*sitisen*” (*citizen*) gan. Anung' rib santan mpada ming'a gamp igi iwa' ibi *sitisen* u, ima', bitsinta' bitsinta' angu. I wa'a bida *sitisen* da garam nasu intap wain ramanggan, ma gamp igi gudzun rusan narim bingan *sitisen* rutin, ma garam igi ramanggan ma rinanggan nawa' nabi *sitisen* sib da gubu' rinan aping'a arangan. Garam wa'a *sitisen* iyu bingan tsira' iming' gamp igi.

nifun nan Hibru.†

22

Paulus Ini Nan da Ampi Tsira' Igi

1 “Raing' ruas da ramang' ruas, agam
waringantin! Dzi nang i nida nan agam dzura
dzi gin ugu munga' gan.”
2 Gubu' ribigi ringanta i arangan nida nan i
nifu nan Hibru* da ribarangan impa frap nufan.
Da Paulus ini,
3 “Dzi garam Yuda, da dzi rinanggang' yaping'
dzi iming' gamp Tarsus ming'a provins Silisia,
da bitsinta' dzi ying' isu tsira' iming' gamp tsira'
Yerusalem ani. Gamaliel yutus i dzi
uwayantang' bini angu i agi tafang' rusang'
nanggan faidagin rururungan. Da dzi rim
runggang' santan i atsung'a Anutu sanaban
isang' ibi agam inang da aruani.
4 Dzi yis rib atsung'a Yisu Sanaban ani, da dzi
mpung garam da sagat da itangin yatang'
karabus da ini da yis fain fufunub.
5 Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan
tsira' da garam gudzun ruas utupan nan tipan
santan isang' i nida wasi da agam gin.
Tuasarangan irim papiar fain da dzi i riman da
agi ribang' mpada Damaskus, da dzi fa

---

† **21:40:** *nifun nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Garam mararuru ampi bingan maran ifur i Paulus ini nan i nifu nan Arameik. Gubu' arigi da nifu nan Arameik isu garam Yuda nifu nan gan. Ibinigi da garam fain irim bingan Hibru gin. * **22:2:** *nifu nan Hibru* — ma nifu nan Arameik: Watsanga nan ming'a gudzun 21, ampap 40. **22:4:** Apo 9:2; 19:23

Damaskus i mpungan da dzura rib atsung'a Yisu
Sanaban igi da uda bada Yerusalem i uda nam
igi munga' gan.

Paulus Ifis i Nan i Arangan Imuaruts Yisu Ibianung'
(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 "Gubu' ibawa' wasa' da dzi fa su uts da gamp
Damaskus. Sung angu da nam puatsadan tsira'
bingan iming' gunungun iru' ba ipuatsa yari dzi.
7 Dzi rua' iru' intap da dzi ringant i nifun
mangan ini ibiani da dzi, 'Sol, Sol, ibubianung'
da u rim ipiap i dzi?'
8 Da dzi ni ibiani, 'Nifutsarif, agu wai igi?' Da
Arangan ini, 'Dzi Yisu, garam Nasaret, aru u
rima ipiap in igi.'
9 Rib ruta dzi fadan igi itsanga puatsadan igi,
da bitsinta' anung' idzidziwan i garam ruta dzi
nida nan igi wanggan u.†
10 Da dzi ni ibiani, 'Nifutsarif, dzi bunanga
nam idzuwai?' Da Nifutsarif ini da dzi, 'Wauri'
da watang' Damaskus. Ming'a nigi da garam
mangan bung' ani da agu i gum santan dzi
ragada agu gin i u nangan.'
11 Rib ruta dzi fadan igi igif dzi banging' da iyu
dzi atang' Damaskus, i wain, puatsadan igi
nanggan dzadzaniangan inang dzi marang'
igampam ruan.
12 "Garam mangan binganggan Ananaias iba i
tsanganda dzi. Arangan garam tsarifa Anutu da

† **22:9:** *anung' idzidziwan i garam ruta dzi nida nan igi wanggan u* —Nan igi wainggan mangan ibi "anung' iringant i garam ruta dzi nida nan igi wanggan u."

atsung'a Moses nanggan faidagin rururungan angu. Garam Yuda santan mpadan nigi ini arangan garam bini.
13 Arangan iba munti uts da dzi da ini, ‘Raing' Sol, watip watsanga nam!’ Da gubu' maran arigi rururungan da dzi tip itsanga nam da dzi tsanga arangan.
14 Da arangan ini, ‘Agi tafang' rusang' Anutu gan iraga agu mung' i sru'a i nam Arangan maran arida gin i wa'an, da tsanganda Garam aru Rururungan Ntingan ugu da ringanta i nan ming'a Aranga nifunggan.
15 U bung' asu garam nida Arangan nanggan wasi da ampan santan i nam u tsangandan da ringanta gin sib.
16 Ibinigi da u rung' ifang' i wai? Wauri' da wayu mpui ruruban, da wanu' i Arangan binganggan i adzu'a u nanggam maisan rai.’

Nifutsarif Iwat Paulus Ifan da Garam Utup Fain

17 “Gubu' dzi tipa fada Yerusalem da udagin ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa', da dzi tsanga nam ibi nam puafuban mangan,
18 da dzi tsanga Nifutsarif ini da dzi ibiani, ‘Wauri' sung angu da watangin Yerusalem da wafan, i wain, bida u nida Dzi nangga' wasi ming'a nani da ribani anung' isang' i ringanta gin u.’
19 Da dzi ni ibiani, ‘Nifutsarif, ribarangan isru' gin sib ibi dzi fa rib Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan i mpunga rib muarutsa Agu da isan da tanginda i karabus.

20 Da gubu' ribarangan isa Stiven, garam aru
nida U nanggam wasi ugu, funub da dzi munti
uts da dzi tsangan ibi iwa' bini i dzi marangga',
da dzi munti tayang' ribarangan ngarukui gan
gunti'.'
21 Da bitsinta' Nifutsarif ini da dzi ibiani,
'Wafan! I dzi bung' awat agu nafan da garam
utup fain mpada gamp gunti'.' "

Garam Singaari Gudzunggan Ini Sru'a i Paulus Asuban

22 Da ampan tsira' igi iringant i Paulus
nanggan ifa isang' Paulus nida nan yaba i garam
utup fain arigi da nugun irua'. Da santan iyai'
nifun tsira' da ini, "Wais arangan funub! Garam
bida nigi anung' isang' rumpada marata' intap
ani u!"
23 Da gubu' ribarangan yai'an da gru'a
ngarukui gan gunti' da tapuda ngaruntsuaf
yaban,
24 da garam singaari gudzunggan ini da
garaman i tanginda Paulus atang'a ribarangan
ungaran mpada gin da nanga gum in igi wasa'.
Da ini da ribarangan i ripida Paulus da guta i
arangan i nan fain i aranga sru'a i wain idzuwai
da ribigi iyai' iyab i arangan.
25 Da gubu' dzura arangan i ripidan, da Paulus
ini da garam singaari gudzunggan mangan
mpada tayang' garam 100 muntida uts rutin igi
ibiani, "Mabi garam Rom nanggan faidagin ini
ibi agam isang' i ripida garam Rom mangan
mamida i muntida nan rarudan wasa' da
tsanganda asub in?"

26 Da gubu' garam singaari gudzunggan
mangan igi ringanta i nan igi, da arangan ifan
da gan gudzunggan tsira' igi da igutin ini bina',
“U bung' anang nam idzuwai? I garam araga
garam Rom aga i.”
27 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ifa
gut i Paulus ini bina', “Wani da dzi, u garam
Rom, ma?”
Da Paulus ini, “Hai, dzi garam Rom.”
28 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini
ibiani, “Dzi tai moni ga' tsira' i suda garam
Rom.”
Da Paulus ini, “Da bitsinta' dzi da ima'.
Rinang' yaping' dzi ibi garam Rom.”
29 Da garam singaari ruas nanga i ripida
arangan igi iringant i nan igi da sung angu
itangin arangan rai. Da gubu' garam singaari
gudzunggan tsira' igi sru'a gin bida Paulus igi
garam Rom, da irat, i wain, arangan ini da
garam singaari ruas idzur Paulus i tsen.
30 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini
sru'a gin i rib Yuda ini Paulus ibunang asub
idzuwai rururungan. Ibinigi da pisa mai' da
arangan itangin Paulus iwa' da irim nan ifan da
garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da
utup nan tipan faring'a Sanhidrin gin santan i
wa'a mpru'a ruan. Da arangan iyu Paulus iba da
imunti ribarangan maran.

23

Paulus Ini Nan da Garam Yuda Utupan Nan Tipan

1 Da Paulus intrung maran funub angu i utup
nan tipan faring'a Sanhidrin gin igi da ini,
“Raing' ruas, dzi nang Anutu guman ruta
uwayant bini da dzi anung' itsanga asub
mangan wasa' i nangga' mpadan iba isang'
gubu' aruani.”
2 Ananaias, garam pumu'a Anutu wain
gudzunggan tsira', iringant i nan igi da ini da rib
muntida uts da Paulus igi i isa arangan nifun.
3 Da Paulus ini da arangan, “Anutu bung' ais
agu, i wain, u wa' ibi ntiang' bubumpuadan
garam rima pent sap gin i dziginda nam
bubumpuadan igi.* U mpa igi i raruda dzi yaba i
nan faidagin, da bitsinta' u ni da ribigi i isa dzi,
da nigi yis nan faidagin igi udzi'!”
4 Da rib muntida uts da Paulus igi ini,
“Ibianung' da u ni nan maisan i Anutu garaman
pumu'an gudzunggan tsira'?”
5 Da Paulus ini, “Raing' ruas, dzi anung' isru'
gin ibi arangan garam pumu'a Anutu wain
gudzunggan tsira' u. Dzi nang asub, i wain,
Anutu nanggan akaran mangan ini ibiani, ‘Agam
anung' nida nan maisan i garam gudzunggam
mangan u.’”
6 Da Paulus isru' gin ibi utup nan tipan igi fain
Sadusi da fain Farisai. Ibinigi da arangan iyai'
ibiani, “Raing' ruas, dzi garam Farisai da dzi ba
iming' yangin Farisai. Dzi munti nan rarudan

---

* **23:3:** *ntiang' bubumpuadan garam rima pent sap gin i dziginda nam bubumpuadan igi* — Nan raman yaba i ntiang' ani wainggan ibi garam umpur nida nan i atsung'a sanab rururungan da bitsinta' runggan atsung'a sanab maisan. **23:5:** Kis 22:28

wasa', i wain, dzi muaruts ibi garam mampan
bung' atip namunti marata' da dzi rim marang'
gin."
7 Gubu' Paulus nida nan arigi da rib Farisai da
Sadusi yis ruan i nan, da utup nan tipan igi
uwayantan ibrang ruan isu iru'run.
8 I wain, rib Sadusi anung' imuaruts ibi garam
mampan isang' i tipa muntida marata' u, da ini
angira da marapayam ima', da bitsinta' rib
Farisai imuaruts nam santan igi.
9 Da gagara tsira' iwa', da garam gudzupu' i
nan faidagin faing' ming'a utup Farisai imunti
da ini nan babampaf ibiani, "Aga sau asub
mangan i garam aruani. Mabi marapayam ma
angira mani nan da arangan?"
10 Da ufuai ifa su tsira' da garam singaari
gudzunggan tsira' irat i garam Yuda branga
Paulus riniuriatsan. Ibinigi da arangan ini da
garam singaari ruas i mpunga Paulus da dzunga
gin sinung' rib Yuda igi banginggan da uda
arangan atang'a ribarangan ungaran igi.
11 Idziang arigi da Nifutsarif imunti uts da
Paulus da ini ibiani, "Wamunti babampaf da
anung' ratan u! U ni dzi nanggang' wasi iming'
Yerusalem, da u bung' ani dzi wasi naming' Rom
nabinigi angu i."

Rib Yuda Yudzu Nan i Isa Paulus Funub

12 Pisa tata' da garam Yuda fain impru' ruan
da yudzu nan maradzigin angu i isa Paulus
funub, da itaga ruan da ini nan babampaf i
anung' gada nam ma numa mpui sang'a i isa
arangan funub. Da bida gada nam ma numa

mpui da mamida i isa Paulus funub, da ini
Anutu nawaya ribarangan.
13 Garam udzuda nan igi gudzunggan iyus 40.
14 Da ribarangan ifan da garam pumu'a Anutu
wain gudzun rusan da garam gudzun ruas da ini
ibiani, “Aga taga ruang' ruta nan pupuarapan da
runggang' i aga anung' isang' i gada nam
mangan ma numa nam mangan nasang' aga
nais Paulus funub.
15 Ibinigi da agam warut garam Yuda utupan
nan tipan da wagut i garam singaari
gudzunggan tsira' i uda Paulus badan da agam.
Agam wayiyu' arangan nabi agam inang i
raruda Paulus da sru'a i uwayant faing' yaba i
arangan. Da aga tip runggang' sib i isa arangan
funub da gubu' arangan yunga sanab badan.”

16 Da bitsinta' gubu' Paulus nafunggan
narunggan marub ringanta i nan udzudan
maradzigin igi, da yatang' garam singaari ruas
ungaran da ini da Paulus.
17 Da Paulus inu' garam singaari gudzunggan
mangan mpada tayang' garam singaari 100 ba
da ini rutin ibiani, “Wayu mama' rini fa' aruani
nafan da garam gudzun tsira', i arangan ini nida
nan manga rutin.”

18 Ibinigi da arangan iyu mama' rini fa' igi ifan
da garam singaari gudzunggan tsira' da ini
ibiani, “Paulus, garam karabusan ugu, inu' dzi
da ini da dzi i uda mama' rini fa' ani badan da
agu, i arangan ini nida nan mangan da agu.”

19 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi igif
mama' rini fa' igi bangin da iyu ifa mumai rib

ma'a gin da ini, “U buni nida nan idzuwai igi da dzi?”
20 Da mama' igi ini, “Garam Yuda faing' yudzu nan sib i guta i agu i uda Paulus fadan da garam Yuda utupan nan tipan da mai' aga. Bung' ayiyu' agu nabi ribarangan inang i raruda arangan da sru'a i uwayant faing' yaba i arangan.
21 Da bitsinta' anung' ringanta i ribarangan nanggan u, i ribaranga gan faing' gudzunggan yusa 40 yudzu nan da itaga ruan ruta nan pupuarapan i anung' gada nam ma numa mpui nasang' nais arangan funub. Ribarangan itip ruan sib da ikup da ifang' i agu i u nida ‘hai’ i ribarangan nanggan.”
22 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ini nan babampaf da mama' rini fa' igi ibiani, “Anung' nidan da garam mangan bida u ni nan aruani da dzi u.” Da itangin arangan ifan.

Iwat Paulus Ifa da Kiap Tsira' Feliks

23 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi inu' garam gudzun iru' mpada tayang' garam 100 iba da ini rutin ibiani, “Agam wayu garam singaari 200 da garam singaari 70 mpada i kausi' da garam singaari 200 ngifa singan, da agam watip runggam i fada Kaisaria da 9 kilok idziang aruani.
24 Agam wayu kausi' fain ampru' i Paulus mpada gin da agam wayu arangan bini angu nafan nasang' wa'an da kiap tsira' Feliks.”
25 Da garam singaari gudzunggan tsira' igi ikakar papiar mangan ibiani:

26 Dzi Klodius Lisias, dzi kakar papiar ani
ibia' da kiap tsira' Feliks. Gubu' wasa' da agu,
garam tsira' bini.
27 Garam Yuda impung garam aruani da ini
isa arangan funub. Da bitsinta' dzi ringantin
ibi arangan garam Rom; ibinigi da dzi da
garamang' irim arangan sib da iyu sinung'
garam Yuda banginggan.
28 Dzi marang' yari i sru'a i nan dzura
arangan gin igi wainggan; ibinigi da dzi yu
arangan ifan da garam Yuda utupan nan tipan.
29 Dzi gutin da dzi wa' da nan ibi ribigi idzur
arangan iyab i uwayant ruga rugan wasa' i rib
Yuda nanggan faidagin, da bitsinta' anung' iraru
arangan i nan mangan isang' i agi isa arangan
funub ma tanginda arangan i karabus u.
30 Aruani da dzi ringant i nan ibi ribarangan
yudzu nan sib i isa arangan funub. Ibinigi da
sung angu da dzi tangin arangan ibia' da agu, da
dzi ni da rib dzura nan da arangan igi i bia'a u
maranggam rururungan da nida nan dzuran igi
wainggan wasi.

31 Da garam singaari ruas yatsung' nan garam
gudzunggan nidan igi da iyu Paulus da irut
arangan iyung idziang arigi santan isang' wa'a
gamp Antipatris.
32 Da pisa fada mai' da garam singaari mpada
i kausi' iyu arangan ifa Kaisaria, da garam
singaari ruas fain igi itip ifa ungaran mpada gin
ming'a Yerusalem.
33 Gubu' garam singaari mpada i kausi' igi
wa'a Kaisaria da irim papiar igi da kiap tsira'

Feliks da itangin Paulus ifan da arangan.
34 Da gubu' kiap tsira' farisa papiar igi sib da
igut i Paulus i arangan iba iming' provins
idzuwai, da arangan ini ibi arangan iba iming'
Silisia.
35 Da Feliks ini, “Gubu' rib arida nan da agu
bawa'a sib da dzi bung' aringant i u nanggam.”
Da arangan ini i Paulus karabusa ming'a ungar
tsira' King Herot riman ugu.

24

Paulus Imunti Feliks Maran i Nan Rarudan

1 Gubu' 5 fada sib da garam pumu'a Anutu
wain gudzunggan tsira' binganggan Ananaias
irut garam gudzun fain da Tertulus, garam
gudzupu' i Rom nanggan faidagin, iru' ifa
Kaisaria da ini nan wain dzura Paulus gin igi da
kiap tsira'.
2 Gubu' nu'a Paulus atang'a ba, da Tertulus ini
nan dzura arangan gin igi ifan da Feliks ibiani,
“Garam tsira', u mpa tayang' aga ruta nam
mpada bini angu gubu' gunti' bingan da barabin
da ufuai ima' i agai. Da u nang nam fa' fa' mara
maran i gam uwayantam bini i rima utup Yuda
ani sib i rasuda barabin.
3 Gubu' santan da ming'a gamp sib angu da
aga santan itsanga nam u nangan igi da aga
nugung' itsia' da aga rim dangki tsira' da agu,
garam tsira' bini Feliks.
4 Da bitsinta' dzi mangif agu gubu' maran
gunti' i. Ibinigi da dzi ni guta i agu i u sang'
santing'a maraampi gam da ringanta i aga
nangga' uts pas ani.

5 “Aga tsanga garam aruani ibi garam nanga
barabin da garam ra'a i garam Yuda mpada
intap santan wangun i nanga ufuai tsira' wa'an.
Arangan isu gudzun i utup fisa i nan umpur aru
faring'a rib Nasaret gin ugu.
6 Da arangan inang i nanga Ungar Mararam
bubumpuadan i Anutu maranggan; ibinigi da
aga mpung arangan.
7 *
8 Bida u guta i arangan, da u runggam bung'
asang' i sru'a i nan nidzun santan aga dzura i
arangan igi.”
9 Da rib Yuda igi irim Tertulus sib da ini, “Nan
santan igi nan nidzun.”

Paulus Ifis i Nan da Feliks

10 Da gubu' kiap tsira' igi ra'a i bangin i Paulus
nida nan, da arangan ini ibiani, “Dzi sru' gin ibi
udzuf ampi bingan da u mpai ibi ampan
garaman raruda nan ming'a intap aruani,
ibinigi da dzi nugung' itsia' i nida nan munga'
bia' da agu.
11 Bida u guta rib, da u bung' asru' gin nabi
gubu' 12 angu fada sib da dzi yab Yerusalem i
tsarifa Anutu.
12 Da rib aru dzura nan da dzi igi anung'
itsanga dzi ruta garam manga udzung'a i nan da

* **24:7:** Ming'a papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik da nan ani iming': “Da aga marang' ifur i raruda arangan atsung'a aga rugang' nanggang' faidagin. Da bitsinta', garam singaari gudzunggan tsira' Lisias irut garaman singaari iba da ragiyab da idzung' i arangan sinung' aga banging'. Da Lisias ini i rib dzura nan da arangan nawa' namunti u maranggam i nan rarudan.”

ruang' ma ra'a i garam wangun ming'a Ungar
Mararam ntiang' gan wasa' ma ungar mpru'a
ruan gin ma gamp wasa' u.
13 Da ribarangan anung' isang' i santing'a nan
dzura dzi gin igi nidzunggan mangan da agu u.
Ima'. Ribarangan ini nan umpur.
14 “Da bitsinta', dzi ni runggang' wasi i dzi
pumu' agi tafang' rusang' Anutu gan i Yisu
Sanaban aru ribigi faring'a bida utup nida nan
umpur gin ugu. Dzi muaruts nan santan ming'a
nan faidagin Anutu riman da Moses da nan
profet ruas akaran ugu.
15 Dzi muaruts ibi Anutu bung' ara' i garam
rururungan da garam maisan aru mampa sib
ugu, da dzi rim marang' gin. Da garam Yuda
tuasarani runggan imuaruts da irim maran gin
impru' ibinigi.
16 Ibinigi da gubu' sib angu da dzi nang gum
babampaf i uwayantang' ming'a bini i Anutu da
garam gar maranggan.
17 “Dzi mpa mana' sinung' Yerusalem isang'
udzuf fain ifa sib, da dzi tip iba Yerusalem i rima
moni da rib sauda runggan ming'a wasa' i dzi
ampanggang' Yuda da tsarada nam suda dangki
fadan da Anutu mpru'a bida nigi.
18 Dzi yatsung' sanab nanga runggang' suda
mararam i Anutu maranggan sib raiyi da dzi fa
Ungar Mararam. Da gubu' ribigi tsanganda dzi
mpada Ungar Mararam ntiang' gan wasa', da dzi
su mararam sib. Ampi tsira' warut dzi mpai u,
da dzi anung' impa wasa' i ufuai da gagara u.
19 Da bitsinta' rib Yuda fain bada ming'a
provins Esia impung dzi, da bida tuasarangan

tsanganda asub i dzi, da tuasarangan runggan
naba munti u maranggam da nani dzi asubang'
igi wasi.
20 Bida ma'an, da rib mpada aruani runggan
nani asub idzuwai ribarangan tsanganda wasa' i
dzi da gubu' dzi muntida utup nan tipan
maranggan da fisa i nan wasi.
21 Mabi ribarangan mabugin nan bitsinta'
angu dzi yai'a gin da gubu' dzi muntida
ribarangan maran. Nan igi ibiani, ‘Dzi muaruts
ibi garam mampa sib bung' amunti marata';
wain arigi angu da dzi munti agam nanggam
rarudan wasa' da aruani.’ ”
22 Feliks isru' bini i rib atsung'a Yisu Sanaban
igi nanggan muarutsan da sanaban, da arangan
ini da rib Yuda ibiani, “Dzi wasang' nida nan
rarudan mangan da aruani u. Agam watip
wafan. Da gubu' Lisias, garam singaari
gudzunggan tsira' badan, da dzi bung' araru
agam nanggam dzura yaba i Paulus.”
23 Da arangan ini da garam singaari
gudzunggan mpada tayang' garam 100 i
tanginda Paulus atang'a karabus da bitsinta'
rima wasa' i arangan da anung' pa'a i rinun
rusan i tsanganda arangan da rima arangan sib
u.

Feliks Rutangin Paulus i Karabus Isang' Udzuf Iru'run

24 Gubu' fain ifa sib da Feliks irut fininggan
Drusila, sagat Yuda igi, iba. Da arangan itangin
garam guman mangan ifan da iyu Paulus iming'
ungar karabus iba da arangan. Da arangan

iringant i nan fain Paulus fisa gin yaba i sanab
muarutsa Yisus Kristus.
25 Da Paulus ifis i nan iyab i sanab
rururungan, da sanab garam mpada tayang'
runggan, da Anutu nanggan raruda garam da
gubu' buntun aga. Da Feliks iringant i nan igi da
irat da ini, “U ni nan isang' da aruani! Wafan.
Dzi natsanga wasa' manga sang'an da bampan
aga da dzi bung' atip nanu' agu.”
26 Feliks ini ibinigi, i wain, arangan maran yari
i Paulus rima moni faing' da arangan bida nam
ntsuman maradzigin i tanginda arangan fada
sinung' karabus. Ibinigi da gubu' ampi bingan
da inu' Paulus iba i ruta arangan nida nan.
27 Udzuf iru'run ifa sib da Porsius Festus iyu
Feliks mumai gan, da Feliks ini nanga rib Yuda
nugun tsia'a i arangan; ibinigi da rung' itangin
Paulus impa karabus.

25

Paulus Ini Kaisar Runggan Raruda Arangan

1 Gubu' Festus bawa'a provins Yudia da
arangan impai igi gubu' iru' da bits ifa sib da
arangan itangin gamp Kaisaria rai da iyab
Yerusalem.
2 Ming'an nigi da garam pumu'a Anutu wain
gudzun rusan da garam Yuda gudzun rusan
imunti Festus maran da ini nan dzura Paulus gin
igi. Da ribarangan igaib ruan da arangan
3 da igut i arangan i nanga ribarangan nugun
tsia'an da tanginda Paulus fada Yerusalem, i
wain, tuasarangan irants nan sib i kupan da isa

arangan funub da gubu' arangan ming'a sanab fadan.
4 Da Festus ini, “Paulus impa karabus iming' Kaisaria da uts pas angu da dzi runggang' bung' atip afa Kaisaria.
5 Ibinigi da agam garam gudzunggam faing' naba rut dzi da bida garam igi nanga asub da ribarangan isang' i nida asub igi wasi.”

6 Festus impa Yerusalem igi isang' gubu' 8 ma 10 angu da arangan iru' Kaisaria. Da pisa fada mai' da arangan impai bintip raruda nan gin da ini nifun i uda Paulus ba muntida arangan maran.
7 Da gubu' Paulus bamuntida sib, da rib Yuda ming'a Yerusalem ru'a ba igi imunti itsuafi arangan. Da idzur arangan i nanga asub tsira' tsira' ampi bingan, da bitsinta' ribarangan wasang' i santing'a nan dzuran igi wainggan mangan wasi da Festus u.
8 Da Paulus ini ribarangan nifunggan munga' ibiani, “Dzi anung' inang asub mangan i rib Yuda nanggan faidagin ma Ungar Mararam ma Kaisar u.”

9 Da bitsinta' Festus ini nanga rib Yuda nugun tsia'an, ibinigi da arangan ini da Paulus ibiani, “U sang' i yaba Yerusalem i muntida nan rarudan ming'a dzi marang' yaba i nan dzuran tuasarani?”

10 Da Paulus ini, “Aruani da dzi munti Kaisar nanggan rarudan, da u sang' i raruda dzi ming'a mumai aruani angu. Dzi anung' inang asub mangan i rib Yuda ibi u runggam isru' gin sib.

11 Bida dzi nanga asub mangan sang'a i dzi
mampan, da dzi anung' ibugin i mampan u. Da
bitsinta' bida nan garam Yuda dzura dzi gin ani
bida nan umpur, da garam mangan anung'
isang' i tanginda dzi fada ribarangan
banginggan u. Kaisar runggan nararu dzi!”
12 Festus ruta garaman rima uwayant rutin igi
nida nan sib, da arangan ini ibiani, “U ni Kaisar
raruda agu. Ibinigi da u bung' afan da Kaisar!”

Festus Ini Paulus Nanggan da King Agripa

13 Gubu' fain fada sib da King Agripa* da
nafunggan Bernaisi ibawa' Kaisaria i tsanganda
Festus da isa yaring gin i arangan uda guman fa'
igi.
14 Gubu' ribarangan mpada gubu' ampi
bingan ming'a nigi da Festus iragi Paulus
nanggan igi da King Agripa ibiani, “Garam
mangan impai ani; mung' da Feliks itangin
arangan i karabus da arangan rung' impai.
15 Gubu' dzi fada Yerusalem, da garam pumu'a
Anutu wain gudzun rusan da garam Yuda
gudzun rusan idzur nan da arangan da igut i dzi
i nida nan wasi bida arangan isu asub.

---

* **25:13:** *King Agripa* — King Agripa igi da King Herot Agripa 2, da ramanggan King Herot Agripa 1, aru isa aposel Dzems, Yowanis rainggan, funub ugu (Apo 12:2). Herot Agripa 1 igi rumpunggan da King Herot Tsira', aru isa mama' narun narun ming'a gamp Betlehem fufunub ugu (Mat 2:16). King Herot Agripa 2 impa tayang' provins Abilini, Ituria, da Trakonitis da provins Galili marafain gan ming'a udzuf 53 A.D. sang'a arangan mampan. Da Kaisar irim nampang da arangan i ragada garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira'.

16 Da dzi ni da ribarangan ibi garam Rom
sanaban raruda garam anung' ibinigi i tanginda
garam mangan uta' angu fada rib dzura nan gin
banginggan. Arangan namunti ribarangan
maran da nani ribigi nanggan dzuran igi
munga' gan mung' raiyi.

17 “Gubu' ribarangan bampru'a ruan ani, da
dzi anung' inang ribarangan ifang' i dzi i raruda
nan igi u, da bitsinta' pisa mai' da dzi mpa
mumai raruda nan gin da dzi ni da garam
singaari i uda arangan badan.
18 Da gubu' rib dzura nan da arangan igi
uri'an i nida nan, da dzi marang' ifur ibi
ribarangan bung' asanting' asub maisan tsira'
bingan arangan nangan, da bitsinta' ima'.
19 Ribarangan isu ufuai da arangan iyab i
sanaban muarutsan da pumu'a anutu gan gin da
garam mampan mangan binganggan Yisu aru
Paulus nida rung' mpada marata'.
20 Dzi marang' ifur i wa'an da nan igi
wainggan, da bitsinta' dzi anung' isang'; ibinigi
da dzi gut i arangan i bida arangan isang' i fada
Yerusalem da muntida nan rarudan ming'a nigi
yaba i nan dzuran igi.
21 Da bitsinta' Paulus ini rung' mpada karabus
da Kaisar runggan raruda arangan, ibinigi da
dzi ni da garam singaari i mpada tayang'
arangan sang'a gubu' dzi tanginda arangan
fadan da Kaisar.”

22 Da Agripa ini da Festus ibiani, “Dzi marang'
yari i runggang' ringanta i garam arigi
nanggan.”

Da Festus ini nan mungaˈ ibiani, “Tataˈ da u bungˈ aringant i arangan nanggan.”

Paulus Imunti King Agripa Maran

23 Pisa tataˈ da Agripa da Bernaisi yatangˈ ifa mumai mpruˈa ruan gin mingˈa ungar wasaˈ ruta rini gira gan tsiraˈ da sanab santingˈa bingan tsiraˈ. Ribigi iba impruˈ da garam singaari gudzun rusan tsiraˈ tsiraˈ da garam tsiraˈ tsiraˈ faingˈ mpada gamp igi. Da Festus ini da iyu Paulus yatangˈ ifa mumai igi wasaˈ.
24 Da Festus ini ibiani, “King Agripa da agam garam santan ruta aga mpada aruani, agam itsanga garam aruani! Garam Yuda santan iba munti imingˈ dzi marangˈ imingˈ Yerusalem da Kaisaria ani da igaib ruan da dzi i dzi nida garam ani suda asub, da iyaiˈ ibi arangan anungˈ rungˈ mpada marataˈ.
25 Da bitsintaˈ, dzi anungˈ itsanga asub mangan isangˈ i isa arangan funub gin u. Da bitsintaˈ arangan ini Kaisar runggan raruda arangan; ibinigi da dzi uwayant iwaˈ i tanginda arangan fada Kaisar.
26 Da bitsintaˈ dzi anungˈ isruˈ i nan idzuwai rururungan da dzi bungˈ akakar nafan da agi garamangˈ tsiraˈ nayab i arangan, i arangan sruˈa i nan rarudan ani wainggan. Ibinigi da dzi yu arangan iba agu King Agripa maranggam da agam santan maranggam ibinigi, i agi ringanta i arangan nanggan i bida nigi da dzi bungˈ asangˈ i sruˈa i nan kakara fadan.
27 I wain, dzi marangˈ ifur ibi bida dzi tanginda garam mpada karabus manga fada Rom da dzi

mamida i santing'a nan dzura arangan gin igi
wasi da nigi bung' abi uwayant brabru'an.”

26

Paulus Imunti Sib i Runggan Iming' Agripa Maran

1 Da Agripa ini da Paulus ibiani, “Aruani da u
sang' i nida nanggam.”
Ibinigi da Paulus ira' i bangin da ini nan i
muntida sib i runggan ibiani,
2 “King Agripa, dzi marang' ifur ibi bini funub
i dzi muntida u maranggam da dzi nida nan
dzuran santan rib Yuda nida i dzi igi munga' gan
ming'a u maranggam.
3 Nigi ngarubini funub, i wain, u sru' bini i aga
garam Yuda sanabang' da nam santan aga
nangan da udzung'a i nan da ruang' gin. Ibinigi
da dzi gampun runggang' da agu i u rima gubu'
maran uts pas i ringanta i dzi nanggang'.
4 “Garam Yuda santan isru' gin bini i dzi
nanggang' mpadan ming'a gubu' dzi mama'
narun da badan, ming'a wasa' i dzi
ampanggang' Yuda da ming'a Yerusalem.
5 Udzuf ampi bingan da ribarangan isru' i dzi.
Da bida ribarangan maran furan, da ribarangan
isang' i nida dzi wasi bida dzi mpai ibi utup
Farisai garaman mangan da dzi yatsung' i
sanaban. Da ming'a wasa' i garam Yuda
sanaban pumu'a Anutu da utup Farisai igi iyus
utup santan i sanaban atsung'a nan faidagin
rururungan angu.
6 Dzi muaruts da dzi rim marang' i Anutu
nanga nam bida Arangan ragada mung' da aga

tafang' rusang' ugu i nangan; wain arigi angu da
ribarangan iraru dzi aruani.
7 Aga garam Israil utupang' 12 ugu irim
rungan santan i pumu'a Anutu gubu' da idziang
sib angu, da irim maran i nam Anutu ragada i
nangan ugu. Da King Agripa, dzi rim marang' i
nam arigi impru' ibinigi, i wain arigi angu da rib
Yuda idzur nan da dzi.
8 Ibianung' da agam anung' isang' i muarutsa
bida Anutu itip ira' i garam mampa sib?
9 “Dzi binigi, mung' da dzi marang' ifur ibi dzi
nanang nam ampi bingan i rima ipiap i rib
atsung'a Yisu garam Nasaret ugu da rasuda
Arangan binganggan.
10 Da dzi nang nam tuasarunigi iming'
Yerusalem. Dzi yu nampang iming' garam
pumu'a Anutu wain gudzun rusan gin da dzi
tangin ampan mararam ampi bingan i karabus,
da gubu' garam gudzun ruas intsida bangin i isa
ribarangan funub, da dzi ni nifung' impru'
ibinigi i ribarangan mampan.
11 Da gubu' ampi bingan da dzi yatang' rib
Yuda ungaran mpru'a ruan gin ampi bingan i
mpunga ribigi da rima tsakia rutin. Dzi ntsa' i
nanga ribigi rima barun da Yisu da nida nan
maisan gin. Dzi nugung' irua' nidzun angu i
ribarangan, da dzi fan da isau ribarangan i
gamp fain ming'a mana' i intap Israil i rima
barabin da ribarangan.

Paulus Ifis i Nan i Arangan Imuaruts Yisu Ibianung'
(Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 “Wasa' i sanab tuasaru dzi yunga gin igi da
garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan ini
nifun da itangin dzi ifa Damaskus ruta nampang.
13 Da King, gubu' maran fawa'a bida gubu'
wasa' da dzi yunga sanab fadan, da dzi tsanga
puatsadan manga ming'a gunungun ru'a ba, da
puatsadan igi iyus gubu' nanggan puatsadan da
yari i dzi impru' da rib ruta dzi fadan igi.
14 Aga santan irua' iru' intap, da dzi ringant i
nifun mangan nida nan Hibru* da dzi bida ani,
‘Sol, Sol, ibubianung' da u rim ipiap i dzi? Gubu'
u nanga bida nigi, da u rim tsakia da runggam
ibi makau faida gai bararang' rinunggan gifan.’
15 Da dzi gutin, ‘Nifutsarif, agu wai igi?’ Da
Nifutsarif ini ibiani, ‘Dzi Yisu, aru u rima ipiap
in igi.
16 Wauri' da wamunti. Dzi santing' rungga' da
agu i ragada agu bida dzi garamang' pumu'an
mangan da garam nida nan wasi yaba i nam u
tsangandan da aruani da nam dzi bung'
asanting' agu gin da gubu' dzi wa'an da agu da
bampan aga.
17 Dzi bung' arim agu sib, da u utupam Israil
da garam utup fain wasang' i isa agu funub u.
Dzi bung' atangin agu nafan da ribarangan
18 i nanga ribarangan maran ta'an i
ribarangan rima barun da nam mimindan da
parima i ruan fadan da nam puatsadan, da rima
barun da Sadang nampanggan da badan da
Anutu. Bida nigi da Anutu isang' i siata

---

* **26:14:** *nan Hibru* — ma nan Arameik: Watsanga nan ming'a gudzun 21, ampap 40.

ribarangan nanggan maisan rai da ribarangan
isang' i uda mumai gan wasa' i utup Anutu
nanga suda i ampanggan mararam rururungan
yaba i ribarangan nanggan muarutsa Dzi.'
19 "Ibinigi da King Agripa, gubu' dzi tsanganda
nam bida nam puafuban ming'a gunungun igi
da dzi anung' isu ringa dadantang rutin u.
20 Dzi fis i nan iming' Damaskus isu miamun,
da raiyi da dzi fis i nan da ampan Yerusalem, da
intap Yudia santan, da garam utup fain. Dzi fis i
nan i tuasaranga rima barun da nanggan
maisan da parima i ruan fadan da Anutu da
santing'a nanggan parima i ruan igi yaba i gan
nanggan nangan.
21 Wain arigi angu da garam Yuda fain impung
dzi i Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da inang
i isa dzi funub.
22 Da bitsinta', Anutu irim dzi sib iba isang'
aruani. Ibinigi da dzi munti ani da dzi ni nan
wasi da garam ruta bingan tsira' da garam uta'
impru' ibinigi. Dzi anung' ini nan iyus nan aru
Moses da profet ruas nida mung' i wa'an ugu.
23 Ribarangan ini ibi Kristus, Garam Anutu
ragadan ugu, bung' ayu tsakia da namamp da
bung' asu garam miamun i tipa muntida
marata' i mpada ratar ntingan, ibinigi da
Arangan bung' afis i Anutu sising' bini gan nabi
nam puatsadan da ampan Israil da garam utup
fain nampru' nabinigi."

Paulus Ini Agripa Muarutsan

24 Paulus rung' ifis i nan muntida sib i
runggan da Festus iyai' nifun tsira' da ini ibiani,

“Paulus, u buburi'! U atang' udzuf ampi bingan
da u uwayantam tsira' igi inang agu buburi'.”

25 Da Paulus ini, “Garam tsira' bini Festus, dzi
anung' ibuburi' u. Dzi ni nan nidzun ruta wain.
26 King Agripa isru' i nam santan dzi nida nan
gin igi; ibinigi da dzi anung' irat i nida nan
rururungan da arangan. Dzi sru' gin ibi nam
santan igi anung' ikup i aranga maranggan u, i
wain, nam santan igi anung' iwa' iming' mumai
maradzigin u.
27 King Agripa, u muaruts profet ruas
nanggan, ma? Dzi sru' gin ibi u muaruts.”

28 Da Agripa igut i Paulus ini bina', “U maram
ifur ibi u bung' ara' dzi wangung' i suda garam
muarutsa Yisu igi da gubu' uts aruani angu?”

29 Da Paulus ini nan munga' ibiani, “Gubu' uts
ma gubu' gunti' da bitsinta' dzi yugin da Anutu i
agu da rib santan aru ringanta dzi ani wa'a bida
dzi, da bitsinta' dzi marang' anung' yari i rib
tanginda agam i karabus da dzura agam i tsen
u.”
30 Da king imunti iyab, ida kiap tsira' Festus da
Bernaisi da rib ruta mpadan igi yuri' impru'
ibinigi.
31 Da gubu' ribarangan tanginda mumai
mpru'a ruan gin igi sib, da ini nan da ruan
ibiani, “Garam aruani anung' inang nam
mangan isang' i mampan ma karabusan u.”

32 Da Agripa ini da Festus, “U sang' i tanginda
garam aruani fadan, da bitsinta' arangan
runggan ini Kaisar raruda arangan.”

27

Paulus Iyab i Madzung i Fada Rom

1 Gubu' ribigi udzuda nan sib i aga uda
madzung fada intap Itali, da itangin Paulus da
garam karabus fain ifa garam singaari
gudzunggan mangan mpada tayang' garam 100
binganggan Dzulius banginggan. Arangan
iming' wasa' i garam singaari utupan tsira'
binganggan Kaisar Utupan Singaari.
2 Da aga yab i madzung mangan bada ming'a
gamp Adramitium. Madzung igi ini fada gamp
gamp ming'a uruts ringan ming'a provins Esia
igi, da aga runt i madzung igi ifan. Da
Aristarkus, garam Tesalonaika ming'a provins
Masedonia, irut aga fan.
3 Pisa fada mai' da aga fawa' gamp Saidon, da
Dzulius inang uwayant bini i Paulus, da ini
nifun i arangan fadan da tsanganda rinun rusan
da uda nam ming'a tuasaranga gin sanga'a i
rima runggan sib in.
4 Aga tangin Saidon rai da amas tsira' idzinga
agai da iripi madzung igi munggan; ibinigi da
aga runt ibi intap Saiprus marafain gan amas
ma'a gin ming'a bida gubu' yaba gin.
5 Aga runt uruts tsira' igi ifa uts da uruts
ringan minga' provins Silisia da Pamfilia, da aga
fawa' gamp Maira ming'a provins Lisia.
6 Ming'a nigi da garam singaari gudzunggan
aru mpada tayang' garam 100 ugu iwa' da
madzung mangan bada ming'a gamp
Aleksandria da nanga i fada intap Itali, da iyu
aga yab madzung igi.

7 Da aga runt i madzung igi isi' isi' angu isang'
gubu' fain, da aga fa uts da gamp Kinidus impru'
da barabin. Da bitsinta' manis tsira' igi inang da
aga anung' isang' rung' fada bida nigi u, ibinigi
da aga runt ibi intap Krit igi marafain gan amas
ma'a gin, uts angu da intap igi mubuntunggan
faring'a Salmone gin.
8 Aga runt isi' angu yatsung' uruts ringan igi
ruta gum sasus da aga bawa' mumai faring'a
bida Madzung Mumai Gan Bini, mumai igi
iming' uts da gamp Lasea.

9 Aga mpai uruts wasa' igi gubu' ampi bingan
ifa sib, da garam Yuda gubu' gan tsira' pa'a ruan
i nam gadan* iyus ruan sib. Fifing' inang da iwa'
uts uts da gubu' bida nigi, da gubu' bini runta i
madzung intsup sib. Ibinigi da Paulus ini ibiani,
10 "Agam waringantin! Dzi tsanga ibi, bida agi
rung' fadan, da agi bung' awa' da barabin tsira'
da agi bung' atiri madzung da nam bunumpang'
rai, da agi ampi bingan bung' amamp nampru'
nabinigi."
11 Da bitsinta' garam singaari gudzunggan igi
anung' iringant i Paulus nanggan igi u, ima'.
Arangan yatsung' i madzung ramanggan da

---

* **27:9:** *garam Yuda gubu' gan tsira' pa'a ruan i nam gadan* — Gubu' igi inang da iwa' gubu' bitsinta' da udzuf sib angu wasa' i 14 Septemba da 14 Oktoba. Wa'a gubu' tsira' igi da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' itsara nam ifan da Anutu i uda ampan Israil mumai gan i Anutu siata i nanggan maisan rai. Watsanga Wkp 16:1-34; 23:26-32; Nam 29:7-11. Garam mararuru fain maran ifur ibi nam ani iwa' da udzuf 59 A.D. da gubu' tsira' igi iwa' da 5 Oktoba da udzuf igi.

garam mpada tayang' madzung igi sitia' gan uwayantan angu.
12 Mumai madzung antung'a gin igi anung' mumai bini i madzung antung'a gin da gubu' nam rangarang, gubu' fifing' tsira' nangan da wa'an u. Ibinigi da rib ampi bingan mpada madzung igi maran ifur i tanginda mumai igi da fadan, da bida sang'an da ribarangan ini fampada Finiks da gubu' nam rangarang igi. Finiks igi intap Krit mumai gan baning'a gin mangan madzung antung'a gin raraba fada bida gubu' ru'a gin ming'a bida fi' da raraba fada bida gubu' ru'a gin ming'a bida dzra'.

Fifing' Tsira' da Uruts Tsira'

13 Da gubu' amas fi' isi' angu runtan, da ribarangan itsangan ibi isang' i tuasarangan bung' arunt bini nafan da nawa' mumai aru nida fawa'a gin ugu. Ibinigi da ribarangan ira' i ain tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun ugu da irunt yatsung' intap Krit igi urutsan ringampa ifan.
14 Da bitsinta' uts pas angu da fifing' tsira' faring'a bida wampa' dzra' irunt iming' intap Krit igi iru' ba.
15 Da yis madzung igi babampaf da aga wasang' i marisa i madzung igi da dzanga i manis igi u. Ibinigi da aga tangin madzung igi angu da manis yufi ifan.
16 Gubu' aga fada bida intap isi' faring'a Kauda gin marafain gan manis mamida i runta tsira' gin, da aga nang gum asap asap i dzunga i

madzung isi' yaba ba madzung tsira' igi da dzuran.
17 Gubu' ra'a i madzung isi' igi yaban da dzura sib, da rib mpada tayang' madzung itapu bru' fain iru' madzung tsira' igi warang' gan da idzur i rima riniurun rutin. Da ribarangan irat i madzung igi fatsakra'a i sasanuai faring'a Sirtis gin ming'a uruts warang' ming'a uts da intap Libia. Ibinigi da ribarangan idzur bru' tsira' mangan bida ubing i madzung igi barunggan da itangin iru' uruts† i madzung igi anung' runta sung sung u, da fifing' iyu madzung igi ifan.
18 Fifing' da uruts yis agai tsira' bingan, da pisa fada mai' da rib mpada tayang' madzung itapu nam bunump fain ararai iru' uruts.
19 Da fifing' wa'a sang'a gubu' iru' da bits sib da ribarangan runggan itapu madzung igi bru' gan ntupa i manis isa gin da madzung runta gin impru' da madzung igi nanggan fain iru' uruts.
20 Manis tsira' bingan rung' yis aga mai' mai' da aga watsanga gubu' ma ngantam gubu' ampi bingan u. Ibinigi da aga santan itangin uwayant bini rai da marang' ifur ibi aga bung' arim runggang' rai.

21 Gubu' ribigi mamida i gada nam gadan gubu' ampi bingan fada sib, da Paulus imunti iyab wasa' i ribarangan da ini ibiani, “Agam santan daringant i dzi nanggang' da agi damami

---

† **27:17:** *idzur bru' tsira' mangan bida ubing i madzung igi barunggan da itangin iru' uruts* — Ming'a nifun nan Grik da anung' idziwarin nan ani wainggan wasi u. Nan ani wainggan mangan da ibiani: “igru' bru' ntupa i manis isa gin ugu iru'.”

tanginda intap Krit rai, da madzung ani anung'
isang' i wa'an da barabin tsira' ani da agi
wasang' i tapuda nam bunumpang' rai u.
22 Da bitsinta' aruani da dzi fai i nan i agam
ibiani, agam anung' ratan u, i wain, agi manga
wasang' i mampan u; ima', fifing' da iyamiyam
tsira' bung' awaya madzung angu.
23 Dzi ni nan igi, i wain, idziang ugu da Anutu
aru dzi pumu'an da suda wain i dzi itangin gan
angira gan iba munti uts da dzi,
24 da ini da dzi ibiani, ‘Paulus, anung' ratan u.
U bung' amunti Kaisar maranggan i.
Waringantin. Yaba i Arangan runggan
maraampi gan, da Anutu iringant i u nanggam
udagin sib, da garam santan ruta agu mpada
madzung ani manga wasang' i mampan u.’
25 Ibinigi da agam anung' ratan u. Dzi muaruts
Anutu i bung' anang nam santan Arangan nidan
da dzi igi nawa' nasu nidzun.
26 Da bitsinta' madzung ani nafan da natsakra'
intap isi' mangan.”
27 Wa'a gubu' 14 igi idziang gan da manis
rung' yufi agai ifa uruts Mediterenian‡ igi wasa'.
Gubu' maran bida mpas wasa' da rib mpada
tayang' madzung igi rabub in ibi madzung igi ifa
su uts da intap mangan.
28 Da tuasarangan itapu bru' dzura ain
barabin rutin i sru'a i uruts igi isu rungum
ibianung', da uruts igi runguman iwa' ibi 40
mita. Da madzung igi fa pas angu da itip itapu

‡ **27:27:** *uruts Mediterenian* — Papiar Grik ifaring' uruts igi binganggan ratar ‘Adriatik’.

bru' igi iru' da rungum igi mita gan iwa' ibi 30
mita.
29 Da tuasarangan irat i madzung igi runta
yaba i tauf da branga ruan. Ibinigi da
tuasarangan itangin ain 4 tanginda ru'a uruts i
gifa madzung ragun igi iru' uruts wasa' iming'
madzung igi bampanggan. Da iyugin i gubu'
pisa sung angu.
30 Rib mpada tayang' madzung igi isau sanab i
runta sinung' madzung igi. Ibinigi da
tuasarangan isasagru' madzung isi' dzura yaba
madzung tsira' igi wagung' gan iru', da isu
umpur i tanginda ain tuasaru tanginda ru'a
uruts i gifa madzung ragun ming'a madzung igi
munggan.
31 Da Paulus ini da garam singaari
gudzunggan da garam singaari ruas ibiani,
“Bida garam tuasarani mamida i mpada
madzung, da agam wasang' i mpada marata' u.”
32 Ibinigi da garam singaari ruas isaf bru'
dzura madzung isi' igi gin rai da itangin da imap
ifan.
33 Gubu' inang i pisan da Paulus ini nan da
ribigi santan ibiani, “Gubu' 14 ifa sib da agam
wangum ibarabin da agam maram anung' ifur i
gada nam; ibinigi da agam anung' iga nam
mangan u.
34 Ibinigi da dzi ni nan babampaf da agam.
Waga nam gadan i uda riniurun da mpada
marata'. Agam manga wasang' i uda tsakia ma
wa'an da barabin u, ima'. Agam santan bung'
ampa bini.”
35 Paulus ini nan igi sib da iyu bret faing' da

irim dangki gin da Anutu iming' ribarangan
maran da ibrang da igan.
36 Ibinigi da ribigi santan wangun iming' bini
da iyu nam gadan faing' da igan.
37 Aga santan aru mpada madzung igi
gudzunggang' isang' 276.
38 Gubu' tuasarangan gada nam gadan sufa
sib, da itapu bek wit santan ruming'a madzung
igi iru' uruts sib i nanga madzung puapapan.

Madzung Imais

39 Gubu' ipu' da rib mpada tayang' madzung
igi anung' isru' gin i ribaranga tsanga intap
idzuwai igi, da bitsinta' ribarangan itsanga
baning'a gin mangan ruta magamang' bini. Da
ribarangan maran ifur i bida sang'an da
tuasarangan ini uda madzung fayaba
magamang' igi.
40 Ibinigi da tuasarangan isaf bru' rai i ain
santan tanginda ru'a uruts i gifa madzung ragun
igi da iging' uruts warang'. Da ipira' bru' rai i
sitia' iru'run dzura yaba madzung ugu da itip
irim iru' uruts wasa' i marisa i madzung gin. Da
ribarangan ira' i bru' ntupa i madzung igi
munggan iyab i manis isa gin, da madzung igi
irunt ifa i wa'a uruts ringampa.
41 Da bitsinta' irunt iyab i sasanuai manga
ming'a uruts wasa' da itsakra' gin. Da madzung
igi munggan iraf sasanuai igi iru' warang'
bingan da anung' isang' i rung' mapa fadan u.
Da iyamiyam tsira' yis madzung igi bampan da
ibrangabrang ruan.

42 Da garam singaari ruas maran ifur i isa
garam karabus ruas igi fufunub i ribarangan
anung' mapan da runta gan arun u.
43 Da bitsinta' garam singaari ruas
gudzunggan maran yari i rima Paulus sib; ibinigi
da ipa' riban igi i anung' isa garam karabus ruas
igi fufunub u. Da ifai i nan i rib sru'a i mapan i
atupan da mapa mung'a fada uruts ringan igi.
44 Da rib mamida i sru'a i mapan igi da nagif
gai munga' ma madzung igi munga' munga' gan
uruts brangan igi da namap natsung' ruan nafa
uruts ringampa. Da ribigi inang ibi garam
singaari gudzunggan nidan igi da aga santan
ifawa' uruts ringampa da aga wasau ga' mangan
u.

28

Paulus Impa Intap Isi' Malta

1 Gubu' aga fayaba sib bini ming'a intap igi da
aga sru' gin ibi aga mpa intap isi' faring'a Malta
gin.
2 Garam Malta igi inang uwayant ngarubini
angu i agai. Gami' imui da nam irangarang;
ibinigi da ribarangan yarung' dzaf da yis yaring
i agai da iyu aga ifan da aga maf rining' i dzaf igi.
3 Paulus yufum gai maring' faing' i tanginda
yaba dzaf, da gubu' aranga tanginda yaba dzaf
da mur ragiyab manga mpada gai igi wasa'
irabub i dzaf sasus igi da iwa' da igara arangan
bangin da idubra' ifa gin.
4 Gubu' garam gamp igi tsanganda mur igi
dubra'a i arangan bangin da ini nan da ruan
ibiani, “Garam aruani mani arangan garam isa

garam funub. Arangan anung' imamp i uruts u,
da bitsinta' aruani da agi anutu gang' aru
nangan da rima nam maisan munga' gan ugu
anung' ini arangan rung' mpadan u."
5 Da bitsinta' Paulus iratsi bangin da mur igi
irua' iru' dzaf da nifu sa' gan anung' iwaya
arangan u.
6 Da ampan igi rung' irarab arangan i rinin
fupan ma arangan rua'a ru'an da mampan, da
bitsinta' ifang' gin gubu' maran gunti' da anung'
itsanga nam mangan wa'a i arangan u. Ibinigi
da tuasarangan itip iyu uwayant mangan da ini
ibiani, "Arangan anutu mangan igi."

7 Garam gudzun mpada tayang' intap Malta igi
binganggan Publius intapan iming' uts da
mumai igi. Arangan iyu agai ifa gan ungaran da
impa tayang' agai bini angu isang' gubu' iru' da
bits.
8 Publius igi ramanggan rinin isasus da ragin
irunt da iging' rinin. Da Paulus yatang' ifa ungar
i tsanganda arangan, da iyugin da itsara bangin
iyab i arangan da inang arangan iwa' bini.
9 Gubu' nam arigi wa'a sib da rib ging'a rinin
santan mpada intap isi' igi iba da Paulus, da
Anutu inang ribarangan iwa' bini i Paulus
banginggan.
10 Ribarangan itsarif agai i sanab mara maran,
da gubu' aga tipa ruang' i tanginda ribarangan
rai da yaba i madzung, da tuasarangan irim nam
santan aga sauda runggang' gin da agai.

Paulus Ifawa' Rom

11 Aga mpai ukam iru' da bits iming' igi sib da
aga yab i madzung mangan mpadan nigi da
gubu' nam rangarang ugu. Madzung igi iba
iming' gamp Aleksandria, da anutu Sus narun
rusan marub bampung' maraganunggan iming'
madzung igi munggan.
12 Da aga fawa' gamp Sirakyus da aga mpai igi
gubu' iru' da bits.
13 Da aga tangin gamp Sirakyus rai da aga
fawa' gamp Regium. Pisa mai' da amas fi' yuri'
da aga tangin Regium rai da mai' mangan da aga
fawa' gamp Puteoli.
14 Ming'a nigi da aga wa' da rib muarutsan
faing' da ribarangan ini aga ruta mpada nigi. Da
aga rut ribarangan impai gubu' 7 iming' igi sib
da aga tangin ribarangan rai da aga yung ifa
gamp tsira' Rom.
15 Rib muarutsan mpada Rom igi iringantin ibi
aga yung sanab iba, da tuasarangan iyung iba da
iwa' da agai iming' gamp faring'a bida Apius
Mumai Gan Rantsa Nam Gin da gamp faring'a
bida Ungar Ampi Ging'a Gin Iru' da Bits*. Gubu'
Paulus tsanganda ribigi da arangan irim dangki
da Anutu da rinin yaba.
16 Gubu' aga atang'a Rom, da gabman ini nifun
i Paulus runta' mpada ungar mangan da garam

---

* **28:15:** *iwa' da agai iming' gamp faring'a bida Apius Mumai Gan Rantsa Nam Gin da gamp faring'a bida Ungar Ampi Ging'a Gin Iru' da Bits* — Gamp faring'a bida Apius Mumai Gan Rantsa Nam Gin iming' ibi 64 kilomita i gamp Rom, da rib muarutsan igi fain ifawa' igi. Da gamp faring'a bida Ungar Ampi Ging'a Gin Iru' da Bits iming' ibi 49 kilomita i gamp Rom, da rib muarutsan igi fain ifawa' igi.

singaari mangan muntida tayang' arangan.

Paulus Ifis i Nan Iming' Rom

17 Gubu' iru' da bits fada sib da Paulus inu'
garam Yuda gudzun rusan mpada Rom igi
impru'. Gubu' ribarangan ba mpru'a ruan sib,
da Paulus ini da ribarangan ibiani, “Raing' ruas,
dzi anung' inang asub mangan i rasuda agi
ribang' ma wayada agi tafang' rusang' sanaban
u. Da bitsinta', itangin dzi i karabus iming'
Yerusalem da irim dzi ifa garam Rom
banginggan.
18 Da dzi munti i rib Rom nanggan rarudan da
ribarangan itsangan ibi asub mangan waming' i
dzi isang' i ribarangan isa dzi funub u, ibinigi da
ini tanginda dzi fadan.
19 Da bitsinta' rib Yuda imunti sib i nan igi.
Ibinigi da sanab mangan ruwaming' i dzi, da dzi
ni Kaisar runggan raruda dzi. Da bitsinta', dzi
marang' anung' ifur i dzura nan da
ampanggang' ming'a garam manga maranggan
u.
20 I wain arigi angu da dzi nu' agam iba i dzi
tsanganda agam da nida nan da agam. Dzi
muaruts Arangan aru agi garam Israil santan
rima marang' gin ugu, i wain arigi angu da tsen
idzur dzi ani.”
21 Da ribigi ini ibiani, “Aga anung' iyu papiar
mangan iming' intap Yudia iyab i agu. Da rib
Yuda aru badan ani mangan anung' ifis i nan da
agai da ini nan maisan iyab i agu u.
22 Da bitsinta' aga ni ringanta i u uwayantam, i
aga sru' gin i ampan ming'a gamp gamp aga

santan ini nan intiˈ i utup faˈ aru waˈa wasaˈ i
agi igi.”
23 Ibinigi da ribarangan itaga gubuˈ mangan
da ribarangan ampi bingan iwaˈ da Paulus iyus
miamun ugu imingˈ ungar aranga mpada gin igi.
Mingˈa tataˈ da fasangˈa idziang da arangan ifis i
nan da iragi nan wasi i Anutu nanggan mpada
tayangˈ gan garaman. Da mingˈa Moses nanggan
faidagin da profet ruas papiaran akaran, da
arangan yintsaˈ i raˈa ribigi wangun i muarutsa
bida Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu.
24 Da ribigi faingˈ imuaruts nan Paulus nidan
igi. Da bitsintaˈ faingˈ anungˈ imuaruts u.
25 Ribarangan yis ruan i nan wasaˈ i runggan
da idzarang da gubuˈ Paulus nida nanggan
bampan da ribarangan bida ani, “Marapayam
Mararam ini nan nidzun bingan da agam tafam
rusam imingˈ profet Aisaia nifunggan ibiani:
26 ‘Wafan da garam utup aruani, da wani da
ribarangan nabiani,
“Agam bungˈ aringant i nan maiˈ maiˈ, da
bitsintaˈ agam wasangˈ i sruˈa i wainggan
u.
Agam bungˈ atsanga nam maiˈ maiˈ, da
bitsintaˈ agam wasangˈ i tsanganda nam
ratar u.”
27 Garam utup aruani wangun ibabampaf sib, da
ringan ibugin i ringanta i nan, da
igampam maran sib,
i ribarangan maran anungˈ tsanganda nam
ratar, da ringan anungˈ ringanta i nan, da
anungˈ sruˈa i wainggan i gan
wangunggan,

da parima i ruan badan da dzi, da dzi nanga
ribarangan wa'a bini u.'
28 "Ibinigi da dzi ni agam sru'a gin bida ani,
Anutu itangin nanggan rima garam sib da tipa
uda sinung' nam maisan ugu ifan da garam utup
faing' da bung' aringantin."
29 †
30 Paulus inang da isub moni i mpada garam
manga ungaran da impa gin isang' udzuf
iru'run. Da inang da yis yaring i rib santan aru
bada i tsanganda arangan.
31 Arangan inang da ifis i nan i Anutu nanggan
mpada tayang' gan garaman da yutus garam i
Nifutsarif Yisus Kristus nanggan. Arangan
anung' irat i fisa i nan igi u, da garam mangan
anung' imunti sib i arangan u.

28:27: Ais 6:9-10; Mat 13:14 † **28:29:** Ming'a papiar ratar fain da nan bida ani iming' ampap 29 ani: Paulus nida nan igi sib, da rib Yuda igi itangin arangan rai da ifan, da yudzung' i nan da ruan da isu ufuai.

Adzera Baibel
Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of Papua New Guinea
Hap Buk baibel long tokples Adzera long Niugini

copyright © 2009-2026 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Adzera

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2026-10-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Oct 2026 from source files dated 22 Oct 2026
1546e90c-83f8-52de-99ec-bcac4c0552a1